

Üres terek – telített helyek

Hazai vidámparkok atmoszférája és építészeti rétegei
a szocializmus évtizedeiből

Sámson Kinga
témavezető: Vannay Miklós DLA
Építőművészeti Doktori Iskola, BME

DLA értekezés
2024

tartalom

bevezető

motiváció
a dolgozat felépítése
témameghatározás
vidámparkok Magyarországon

GONDOLAT | 1

a Nyugat
Unalom
máshogy ugyanolyan

MATÉRIA | 2

pszichológiai értékőrzés
téri rendszer és alkotói
a hely atmoszférája

HIÁNY | 3

szomorú vidámpark
üresség
leromlás

ELMÚLÁS | 4

vidámság és trauma
fizikai jelek
emléktér

lezárás

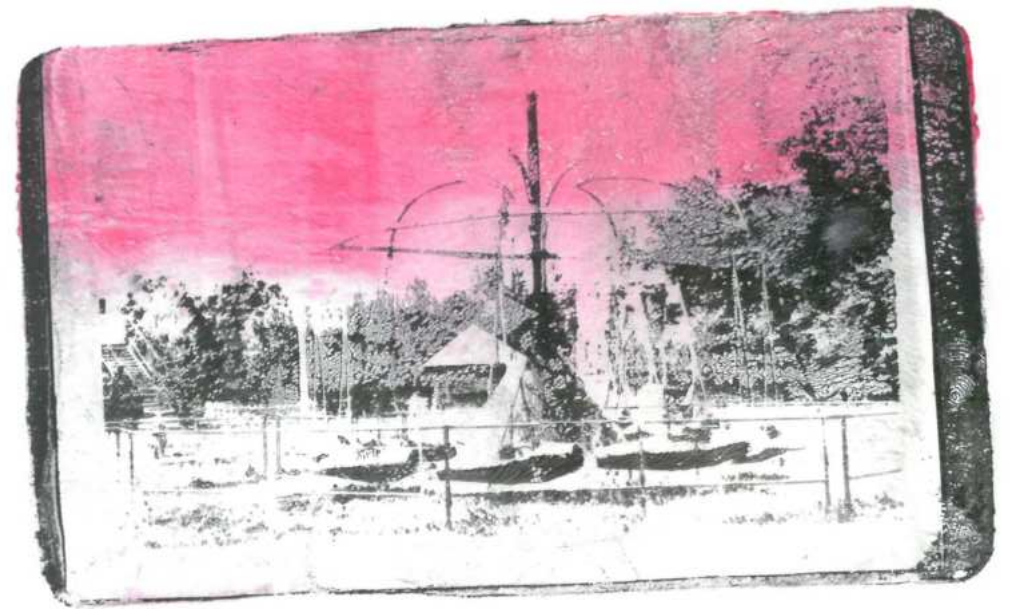
összegzés
konklúzió

irodalomjegyzék

függelék

térkép, adatlapok,
zseléprint technika

mellékletek

bevezető

← 0.0 körhinta Győrben

A lemezárugyár munkásai által készített körhinta Győrben. Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.

motiváció

Kutatásom motivációja egy személyes emlékszálra fejthető vissza, melyet követve elmélyedtem a hazai vidámparkok mára megmaradt fizikai nyomaiban, ellentmondásos megítélésében és megnyitásuk, illetve bezárásuk történetében. Egy hely arra indított, hogy elgondolkozzak az épített terek és a helyszínen kialakuló atmoszféra létrejöttének és elmúlásának dinamikáján. Hogy lehet az, hogy egy eltűnőben lévő fizikai környezet ilyen erősen jelen legyen egy helyszín értelmezésében?

„A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, ha csak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható, területe négyzetmilliméterre kiszámítható és alakja körzövel és vonalzóval megrajzolható. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint ez az egy.”¹

¹ HAMVAS Béla: Az öt génusz, Szombathely: Életünk Szerkesztősége-Magyar Írók Szövetsége Nyugat-Magyarországi Csoportja 1989, 54.

A pécsi vidámpark szikár kapuépületei elhagyatottan őrzik az egykori park bejáratát a területre befutó út két oldalán. Ma ez a hely az erdő része, elsősre nem sok mindent láthatunk itt, ami felidézi a korábbi történeteket. Aki azonban járt erre korábban, felfedezheti a régi játékelemek talapzatait, a szabadtéri színpad lépcsőzését, vagy avarban megbújó ösvények maradványait. A helyszín teljesen mást jelent a meglévő ismeretek, tapasztalatok tükrében. Feszülő ellentétet éreztem a terület kihaltsága és a hozzá kapcsolódó kollektív memória intenzitása között. A több mint tíz éve üresen álló zónát a pécsiek továbbra is vidámparknak hívják.² A gondolatszálát követve hasonló történetek bontakoznak ki más városok vidámparkjai kapcsán is. A történetek felfejtésére és a helyek atmoszférájának rögzítésére tettem kísérletet írásomban.

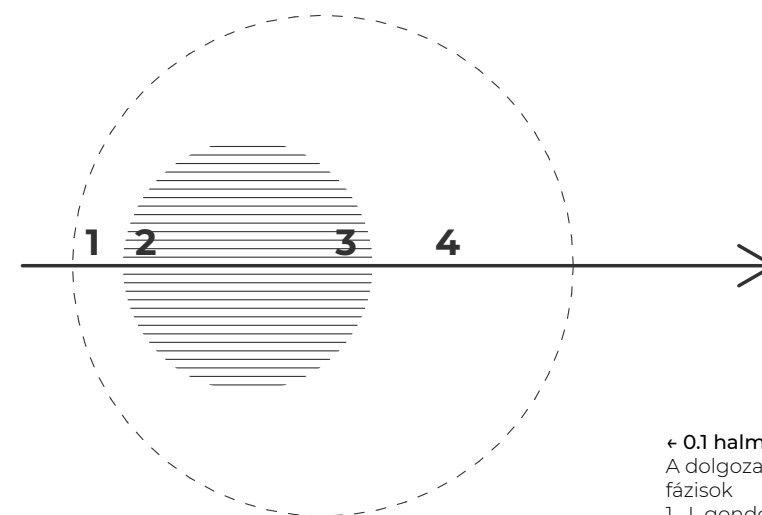
2 A leírás a kutatás kezdete idejében rögzíti a park állapotát (2021). Jelen szöveg megjelenése előtt a parkból Meseerdőt alakítottak ki (2023).

Egy épület (vagy több objektumból álló épített együttes) élettartama során jól detektálható fizikai jelekkel van jelen az adott helyszínen. Gondolhatunk itt a terület előkészítéskor megjelenő földkupacoktól kezdve az épület megépítésén át, az esetleges felújításokat, átalakításokat követő erodációig vagy lebontás befejeztéig és a terület rendezéséig jelenlévő materiális változásokra. Épített környezetünk vizsgálatakor azonban nem elég a fizikai objektumokra, a térre fókuszálnunk.

Egy épület létrejöttében a létrehozó szellemi közeg – azaz a gondolati tartalom – is meghatározó. Ez alatt érthetjük az adott kor kulturális háttérét és a létrehozó egyének vagy közösség elgondolásait is. A használat majd az átalakulás vagy elmúlás is ugyanúgy a szellemi közeg relációjában értelmezhető csak. Addig valami nem is múlik el teljesen, amíg az emlékekben aktívan jelen van, és a hely értelmezésében.

Az élettartam során bekövetkező átalakulási folyamatot ábrázolhatjuk két halmaz segítségével. Az épület fizikai jelenlétén túl (melyet a részhalmaz jelenít meg), a gondolati tartalom (befoglaló halmaz) hamarabb megjelenik, illetve tovább fennmaradhat, mint a falak.

Ha az idő múlását a nyíl mutatja, ebben az egyszerűsített modellben négy alapvető fázist állíthatunk fel egy ház élettartamában. A gondolat megszületését (1), annak materiális megjelenését (2), a kézzel fogható környezet változását/hiányossá válását (3), de a fizikai jelek eltűnése után a helyszínhez még sokáig gondolatok kapcsolódhatnak a teljes eltűnésig (4). Kiemelten igaz ez a közösségi használatú funkciók esetében.

← **0.1 halmazábra**
A dolgozat felépítését szervező fázisok
1 | gondolat
2 | matéria
3 | hiány
4 | eltűnés

A model persze sematikus, például nem számol az esetleges átalakulások vagy felújítások dinamizmusával. A valóságban a folyamat nyilvánvalóan cizelláltabb, de ez a távlati gondolat segíthet megérteni a vidámparkok eltűnésének látszólagos anomáliáját is. A harmadik-negyedik fázis (melyekben a fizikai nyomok erodálódnak, majd eltűnnek) ezeknél az épületegyütteseknél feltűnően hosszúra nyúlik, aminek okait ebben a dolgozatban kísérlem meg feltárni.

A nemzetközi építészetben láthatunk példákat arra, hogy a korábban mellőzött, olcsónak titulált, popkultúra szülte, harsogó, érzelmekre ható, zajos, díszletszerű építészeti környezetre az alkotók örökségként mernek tekinteni (ld. OMA, Filipe Magalhaes, Max Otto Zitzelsberger Architekt, Lütjens Padmanabhan, Peter Märkli, Innauer Matt). Az általában kulturálisan, tartalmilag, de még formailag is lenézett építészeti nyelvezet valójában egyedi, nagyon karakteres formavilágot jelent. Mért ne tekinthetnénk így a szocializmus ideje alatt épített vidámparkokra, izgalmas téri minőségük és formai világuk okán?

naiv művészet:

"akadémikus tanultság nélküli alkotók művészeti tevékenysége a 19. sz. végétől. Kialakulása a népművészet feltételeinek felbomlásával és a modern művészet kialakulásával függ össze: a művelt rétegek és elsősorban a művészek felismerik a nagy művészetten kívüli alkotások ösztönös kifejezőerejét; másrészt fokozódik a népi alkotóegyeniségek közeledése a hivatásos művészethez. A naiv művészet népi jellege elsősorban szociológiai vonatkozású: az alkotó nem foglalja el teljesen a társadalmi munkamegosztásban a művésznek kijáró helyet, hanem megőrzi eredeti foglalkozását is, és csupán szabad idejében folytat művészi tevékenységet. Fontos jellegzetessége, hogy míg a népművészet erősen hagyományörző, a naiv művészet kifejezésében spontán, tartalmilag a közvetlen környezetre vonatkozik"

forrás: VARGA Zsuzsa: naiv művészet, Magyar néprajzi lexikon. Arcanum.com, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/n-734DB/naiv-muveszet-73517/> (utolsó elérés: 2024. 08. 29.)

TÉZIS 0

A vidámparkok architektúrája bár nem a szakmai kánon része, mégis koherens építészeti nyelvezetet képez. Naiv elemei eszközszerénél fogva inspirációs forrássá válhat.

↑ 0.2

Oroszlányi vidámpark

Archív madártávlati fotó 1967-ből.
forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

A vidámparkok és hasonló közösségi használatú építmények időbeli átalakulását ugyanakkor fajsúlyos társadalmi vonatkozásai miatt materiális szinten és a kollektív emlékezet felől egyszerre szükséges vizsgálni, hiszen egy helyszín tulajdonságai kettősek; a téri fizikai minőségek és a hely atmoszférája együtt eredményezi a használók ahhoz történő viszonyulását.

a dolgozat felépítése

A bevezető további részében röviden bemutatom kutatásom témáját az olvasó számára: a vidámparkokat befoglaló kultúrparkokat, a vidámparkok telepítési szempontjait és felépítésüket, egykori karakterüket és sajátosságaikat.

A bevezetőt követően a témát különböző szempontok szerint járom körül, melyhez szövegem vázát a fenti négy fázis adja. A megfogalmazott téziseim is a négy fázishoz kapcsolódnak.

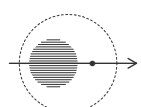
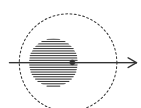
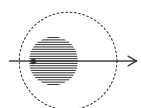
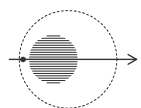
Az első fejezet a gondolat (1) melyben a létrehozó koncepciót járom körül, Rem Koolhaas Coney Island-ről szóló írása mentén összehasonlítva a nyugati-típusú vidámparkokkal. Majd a vidámparkok karakterét jellemzem a korabeli sajtó írásaiból indulva.

A matéria (2) című fejezetben az építéstörténetet és a létrejött fizikai környezetet tárgyalom, egy építési napló, művészeti alkotások és újságcikkek elemzésével. Ebben a fejezetben a vidámparkok jelenlétét, a működés körülményeit, a kor sajátosságait és annak a személyekben és a társadalomban való leképződését vizsgálom.

A hiány (3) alatt a bezárás utáni pillanattól kezdődően tartalmilag üresedő helyet vizsgálom. Ebben az időszakban a csipkerózsika álom-szerű, romos állapotban élnek a helyszínek, teret adva a nosztalgiának vagy az emlékezésnek, melyekről a bezárást követően megjelent sajtócikkek tanúskodnak.

Az elmúlás (4) fázisában a fizikai környezet átalakulása utáni emlékrétegeket vizsgálom. Ez egy gondolatmenet arról, hogy mi is marad a fizikai nyomok eltűnése után és mi lehet az oka annak, ha valami erős nyomot hagy bennünk. Erről a fázisról a személyes bejárások alapján és a közösségi médiában fellelhető megnyilatkozásokból vonok le következtetéseket.

A lezárásban összegzem a leírtakat, visszacsatolok a bevezetőben megfogalmazott gondolatokra, illetve a fázisokra építő értelmezési módszerem más területeken való hasznosíthatóságát vizsgálom.

A dolgozat fontos részét képezi a függelék, mely a parkokhoz kapcsolódó történeti kutatásom tárgyi adatait rögzíti. Itt található egy online szabadon elérhető interaktív térkép az egykori vidámparkok lokalizálásával, melyet archív légifotók alapján pontosítottam. Ebben a fejezetben található az adatlapok, minden park esetében készítettem egy oldalpárt a főbb építészeti és intézménytörténeti tudnivalókról. A fentrol.hu oldalon nagy felbontású légifotókat találtam a helyszínekről, melyek távlati bepillantást engednek az egykori vidámparkok életébe. Az idővonalakhoz és a történetek gyűjtéséhez az arcanum adatbázisa rengeteg archív cikket biztosított.

A dolgozat vizuális világát alkotó zseléprintek technikai leírása is ebbe a részbe került. A kutatás során rengeteg különböző minőségű archív fotóval találkoztam. Ez a technika kezdetben egy kísérlet volt az archív képek rekonstruálására és egységesítésére, egy olyan műfajjal, mely helyek miliójét és az emlékek hangulatát is igyekszik megragadni. A technika sajátossága a finom festékfilmek egymásra rétegezhetősége, mely szépen talált a kutatás tárgyának természetével, így közvetve a tézisek megfogalmazásában is segítségemre volt. A másolás munkafolyamata, az archív fotók és térképek leporolása, ábrázolása és új kontextusba helyezése lehetőséget adott a mélyebb megismerésre, és értelmezésre. A függelékben részletesebben bemutatom a technikai kísérleteimet, és az ezekből származó eredményeket.

↓ 0.3 pécsi kapuépületek
A pécsi vidámpark kapuépület
párjáról készült zseléprint
változatok.

témameghatározás

Magyarországon tizenegy vidámpark várta a látogatóit a múlt század végén. Ebből napjainkban csupán egy működik, Debrecenben. A többi – kitartó, vagy kevésbé elszánt fellendítési kísérletek után – mind bezárt, vagy átalakult. Az egyes helyszíneknek otthont adó városokban a bezárást nagy sajtóvisszhang övezte, majd sok esetben több éves elhagyatottság várt a területekre. Kutatásom ezen összefüggő történetek mélyebb megértését célozza meg a helyszínek és a funkció különböző rétegeinek felfejtésével, a saját építész alkotói nézőpontomból.³

A rövid élettartam és a relatív azonos intézménytörténet alapján feltételezhetjük, hogy a bezárások kapcsán nem egyedi esetekről, hanem egymáshoz hasonló, párhuzamos történetekről lehet szó.

A magyarországi vidámparkok az ötvenes évektől kezdve épültek, a kezdeményezések jellemzően a hatvanas évek közepéig tartottak. A létrehozott objektumok a közelmúlt szabadtéri építészetének hangsúlyos elemei, bezárásuk nyomán pedig kiemelt figyelmet érdemelnek, a közelmúlt épített örökségéhez kapcsolódó folytonosságunk érdekében. Kapcsolódva a MÉS Z 2023 februárjában megfogalmazott alábbi nyilatkozatához:

„A Magyar Építőművészek Szövetsége felhívja a közvéleményt és az üzleti, önkormányzati és kormányzati döntéshozók figyelmét, hogy nem önmagában a házak megőrzése a cél, hanem a kulturális rétegzettség megvédése. Ha egész korszakok tűnnek el a magyar építészet történetéből, attól szegényebb lesz a kultúránk, torzul az identitásunk és sérül társadalmunk rezilienciája.”⁴

Az utóbbi évtizedekben nagy számban zárnak be és szűnnek meg szabadidős programhelyszínek (vidámparkok, strandfürdők, művelődési házak... stb.) melyek a huszadik század második felében társadalmi szinten és a hozzá kötődő intézményi struktúra kiépítésében jelentős innovációt jelentettek.

3 vidámpark: a szocializmusban Magyarországon (és más környező országokban) programszerűen épült szabadidős létesítmény együttes. 5 ha körüli méretű, természetbe ágyazott, sokszor további rekreációs elemekkel összekapcsolt (v.ö. kultúrpark) parkrész, melyben elsősorban élményelemek találhatók. Jellemző építményei a kapuépületek, kiszolgálóépületek, szabadtéri színpad, céllövőde esetleg elvarázsolt kastély. Jellemző élményelemek: kisebb méretű óriáskerék, különböző kinetikus játékok, kiállított közlekedési eszközök (pl. repülő). Téri rendszerük relatív kötetlen, alakulásuk organikus, sűrűségük jóval ritkább az ismert nyugateurópai vagy amerikai nagyvárosi példáknál.

4 A MÉS Z Elnöksége: A MÉS Z nyilatkozata a Zalaváry Lajos tervezte volt Atrium Hyatt épületének átalakítása kapcsán. *Építészforum*, 2023. <http://epiteszforum.hu/a-mesz-nyilatkozata-a-zalavary-lajos-tervezte-volt-atrium-hyatt-epuletenek-atalakitasa-kapcsan> (utolsó elérés: 2024. 08. 05.)

Az intézmények átalakulása természetes folyamat, a cél nem minden esetben (az amúgy piaci logika alapján sokszor működésképtelen) funkciók megőrzése vagy visszaállítása. Számos esetben azonban ezek a struktúrák jól használhatóak lennének kisebb-nagyobb funkcióváltással mai célokra is (pl. művelődési házak).⁵ Ez nem feltétlenül igaz a vidámparkokra, de a folytonosság megszakadása törést jelenthet, ha nem vonjuk le a szakmai konzekvenciákat ezekből az esetekből.

A helyszínek felé széleskörű (nem feltétlen szakmai) társadalmi érdeklődés érzékelhető. Az egyes városok vezetése részéről a problémák izoláltan kezelt téri szituációk, valójában összefüggenek.

Írásom az épített örökségünk egy sajátos szegmenséről készült inventáriumként is felfogható, melyben célom a szórakoztatás egyedi karakterrel rendelkező építészeti kultúrájának tanulmányozása a huszadik század második felében, Magyarországon.

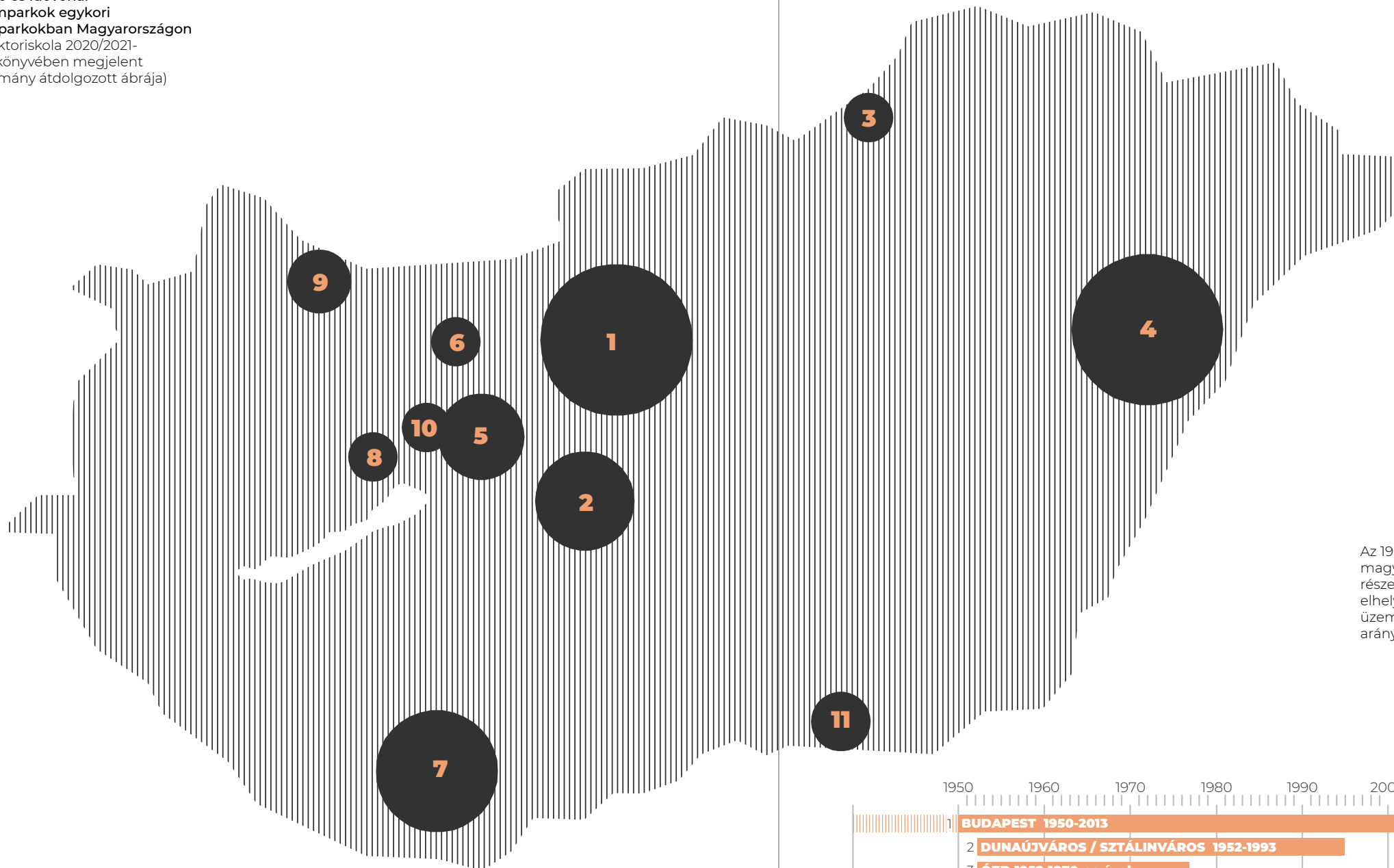
5 Az Építőművészeti Doktoriskolában zajló kutatások, Dombrovsky Zsófia és Váncza Márk. Részletesen ld. az Irodalomjegyzékben.

↓ 0.4

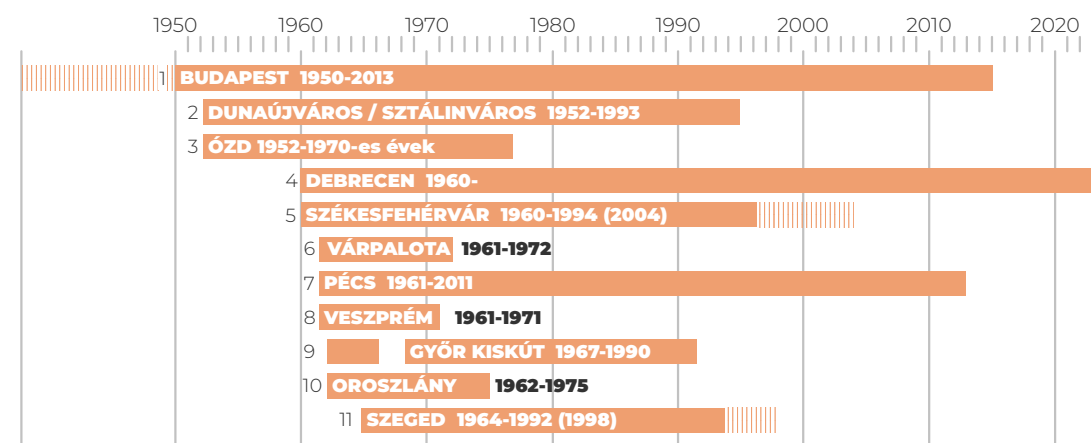
Dunaújvárosi vidámpark

Archív fotó, előtérben a kiállított rakéta, 1966. forrás: Fortepan / Chuckyeager tumblr

Az 1900-as évek második felében magyarországi kultúrparkok részeként működő vidámparkok elhelyezkedése. A kör mérete az üzemelési időszakuk hosszával arányos.

vidámparkok Magyarországon

A korábbi polgári társadalom kultúráját az új, szocialista munkás társadalmi eszménye váltotta fel a központi gondolkodásban. Ebben az időszakban ezek a körülmények meghatározóak voltak a továbbtanulási lehetőségekben, de a mindennapi élet számos területén is. Befolyásolták, kik mehetnek egyetemre, ki írhat verset, festhet festményt és milyen témában, illetve milyen megjelenésű és működésű házakat kell építeni.

Az újonnan létrehozott vidámparkok a szocialista ideológiának megfelelően ún. kultúrparkok részét képezték. A befoglaló kultúrpark koncepciója szovjet mintára eredeztethető. (A témához kapcsolódó részletes magyar nyelvű szakirodalmat Granasztói Pál készített 1954-ben.)⁶ Ez egy több intézményből álló, a szocializmus városépítészeti törekvéseinek megfelelő kikapcsolódást szolgáló terület volt az adott város valamely könnyen elérhető részén. A kultúrparkokat jellemzően több, a szabadidő eltöltését szolgáló intézmény (állatkert, kisvasút, vidámpark, kreszpark, művelődési ház, városi park, sportintézmények ...stb.) alkotta, a környék lakosainak vélt vagy valós szabadidős igényeire reflektálva.

Ezek a téri szituációk azonban ötven-hetven év városfejlődés nyomán beolvadtak a városok épület-, és szabadtér rendszerébe, téri kiterjedésük napjainkban kevésbé detektálható.⁷ Ma a városi szövetben karakteresen érzékelhető kultúrparkok egykor jellemzően a városszéleken álltak és nagyobb, nem mindennapos használatú intézményeket foglaltak magukba (pl. állatkert, kemping vagy úttörőtábor, vidámpark, kisvasút... stb.). A vidámparkokat befoglaló kultúrparkok tehát jellemzően (az akkori) városszélén telepítették, így biztosítva a kettős cél megvalósulását, mely könnyen megközelíthető természetközeli környezet biztosítása volt kikapcsolódás céljára. A város méretétől függően persze ez lehetett a belvároshoz közelebbi szituáció is. A vidámparkok alapterülete nem volt kifejezetten nagy, 3-6 hektár körüli.⁸ A helyszínt általában egy erre felállított tanács választotta ki.

0.7 →

Székesfehérvári vidámpark, 1967

Légifotó, forrás: fentrol.hu
adatfelhasználási engedély száma:
KTM-TKF-1/1215/2/2024
részletesen ld. képjegyzékben

0.8 →

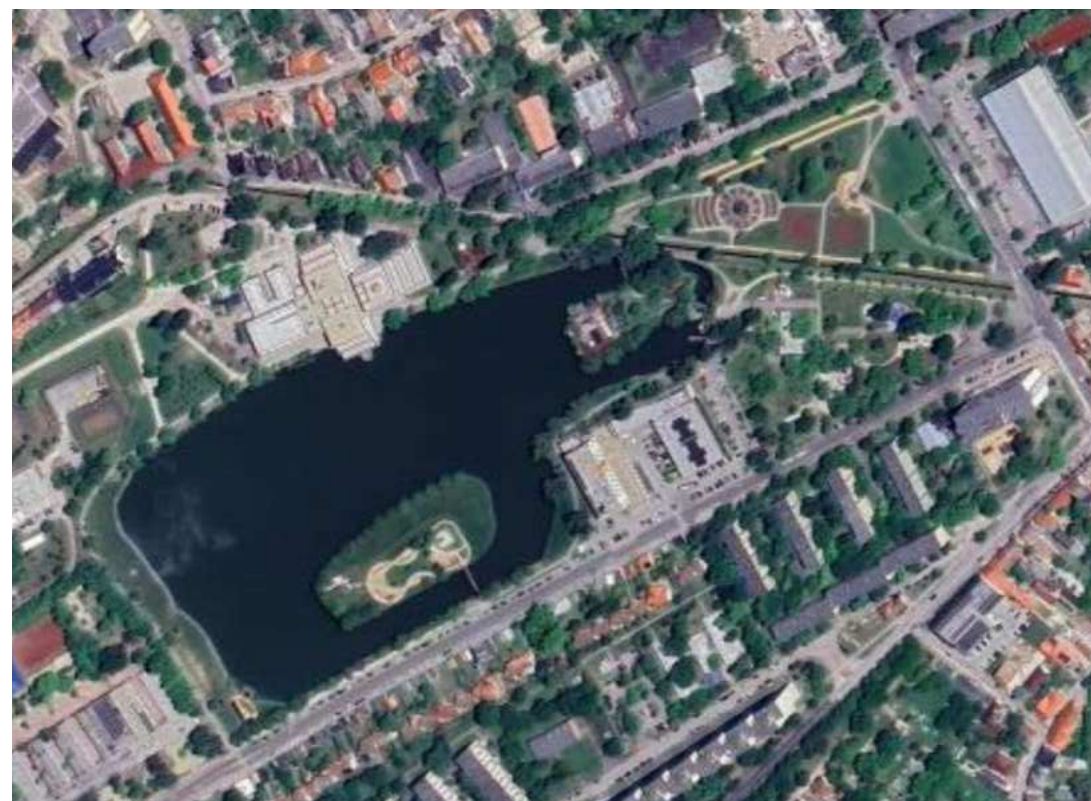
**Egykori Székesfehérvári
vidámpark helye, 2024**

forrás: Google, Airbus, CNES /
Airbus, Maxar Technologies, 2024.

6 GRANASZTÓI PÁL:
Zöldterületek tervezése magyar
településtervezési vonatkozásban.
Településtudományi Közlemények,
1954/6, 14-47.

7 Például ilyen, városszövetbe
beolvadt típusú kultúrpark
az ötvenes években a pécsi,
Úránvárosi lakótelephez telepített
is. Ma nem rendelkezik önálló
szabadidős karakterrel vagy
identitással a terület, a környező
zóna szerves része, a funkciók
nem válnak már olyan élesen
külön. Másik példa a veszprémi
Séd völgye mentén létrehozott
kultúrparki elemek (állatkert,
kisvasút, vidámpark, egykori
úttörőtábor) városszövetbe
oldódása.

8 Részletesen, parkokra lebontva
ld. Függelékben.

építészeti karakter⁹

A kultúrparkok vidámparkjai építészeti szempontból specifikus funkcióknak tekinthetők, mert tulajdonságaik (például sűrűségük, élményelemeik) – ahogy ezt később látni fogjuk – megkülönböztetik őket a piaci alapon létrejövő és fejlődő, nyugati típusú vidámparkoktól.

A következőkben ezeket a tulajdonságokat vizsgálom, mely a karakterjegyeit adja. A vidámparkok szorosan kötődnek az adott városhoz vagy területhez. Sorra véve őket, mindegyikhez társíthatók erős csatlakozó vagy befoglaló karakterek.

Budapesten a 19. századi eredetű, majd az ötvenes években átalakított állatkert–vidámpark–cirkusz együttese a Városligetben meghatározó arculattal bírt. A helyszín adott volt, a későbbi átalakítás az épületekre és építményekre fókuszált, ennek szellemében épült például az elvarázsolt kastély és a villanyautó csarnok.¹⁰

9 Átdolgozott szövegrészlet egy korábban megjelent tanulmányból. A teljes szöveget ld.: SÁMSON Kinga: Vidám Park. Kultúrparkok szórakoztatóelemei a kádári konszolidációtól napjainkig. In: BUN Zoltán – SZABÓ Levente (szerk.): A BME Építőművészeti Iskola Tanulmánykötete 2020/21. Budapest: BME Építőművészeti Doktori Iskola, 2022, 54–67., 61.

10 Az új elvarázsolt kastélyt Török Ferenc és Puhl Antal tervezte 1983–84 (kivitelezés: 1986–87) között, a villanyautó csarnokot a Kereskedelmi Tervező Iroda és a Vidámpark Műszaki Osztálya, héjszerkezet: Dr. Füzy Jenő, 1971 körül

← 0.9
a Budapesti vidámpark főbejárata
1953-as életkép.
forrás: Fortepan / Album083

↑ 0.10
dozsem
1956-os fotó.
forrás: Fortepan / Kriss Géza

Ugyan Dunaújváros szélén húzódik a Dunapart és a Szalki sziget, de az első korszerű szocialista vidámparkot a város ipari területének közvetlen közelében helyezték el. A beruházás fontos eleme volt az oda vezető tömegközlekedés és a dunaparton vezető kisvasút vonalának kiépítése is.

Hasonlóan jártak el az ózdi Békekert esetében. Az ipari központok közelségén kívül a természeti környezet is meghatározó volt több park telepítésekor. A pécsi kultúrpark a Mecseki Parkerdőbe ágyazódott, az intézmény Szegeden a Ligetben kapott helyet, Oroszlányban a Haraszthegy rendezésével kapcsolódott össze a kiépítése. Debrecenben a Nagyerdő, Várpalotán a Grábler-tó, Székesfehérváron a Csónakázó-tó voltak meghatározó természeti tényezők a területválasztásnál. A veszprémi vidámpark a Gulya-domb lábánál található Séd-völgyében feküdt, míg a győrit először a püspökkertbe telepítették, azonban az 1965-ös árvíz elmosta, ezután új helyet választottak neki a Kiskút-ligetben.

↑ 0.11
Vidám Park - Dunaújváros
A főbejárat 1966-ban. forrás:
Fortepan / Chuckyeager tumblr

Az utóbbi négy példánál a telepítés ideológiai kérdéseket is felvet, ugyanis a vidámparkok fontos történelmi események helyszínein épültek fel. Várpalotán a Grábler-tó mellett több mint száz romát végeztek ki 1945-ben, a tömegsír gyaníthatóan a jelenlegi tóban van. Az áldozatok exhumálása azóta sem történt meg.¹¹ A másik három helyszínen kevésbé feszítő az ellentét a régmúlt és a vidámpark funkciója között, de felfedezhető bennük például a hatvanas évek egyházellenes gesztusa, azzal, hogy egy fontos történelmi/egyházi helyszínt kísérel meg felülírni az új használat (pl. Veszprém, Győr).

Tehát a közeli természeti elemek vagy a helynek otthont adó városrész arculata szerves kapcsolatot mutatnak a parkkal. Ezzel szemben a mobil, vurstli-szerű szórakozó egységeknek gyakorlatilag csak egy üres placcra van szükségük. A nyugati típusú vidámparkoknál vagy tematikus parkoknál, még ha a helyszín karakteres is, a fő hangsúly az élményelemekre kerül. A hazai példáknál ez nincs így, mivel az élményelemek sokszor nem olyan nagyok és feltűnők, mint a kapitalista létesítményekben, vagy egyszerűen nincs belőlük annyi. Gyakran csak pár tucat játékról beszélhetünk az egész területen. Ezek ráadásul kisléptékűek, jóval ritkásabban helyezik el őket, és a nyugati típusokkal szemben szerveesebben a helyszínbe ágyazottak (– ahogy ezt a későbbi fejezetekben láthatjuk majd.) Így a hazai példáknál láthatjuk, hogy a középontba nem az élményelemek kerülnek, hanem ezek csak segítik a kikapcsolódást. Az elsődleges funkció inkább a szabadban levés közösségi keretek között.

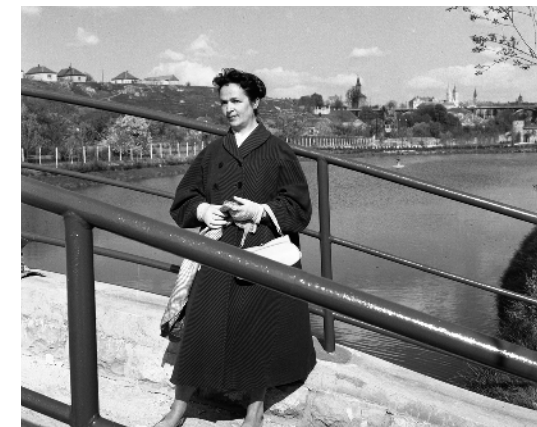
¹¹ HARMAT József: *Roma holokauszt a Grábler-tónál. Székesfehérvári és várpalotai cigányok tömeges kivégzése Várpalotán 1945-ben.* Várpalota – Veszprém: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2015, 46.

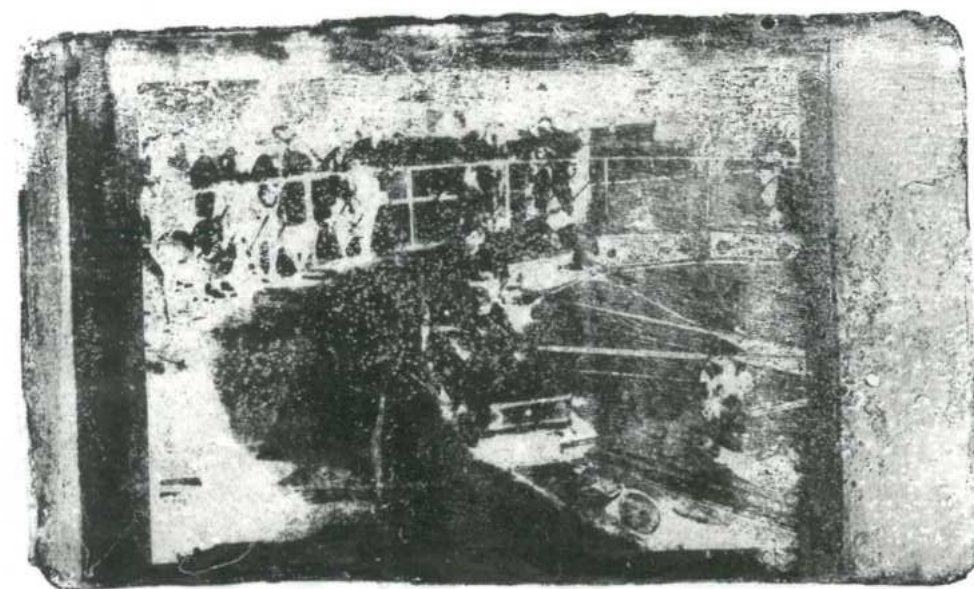
↓ 0.12
Veszprémi vidámpark, 1964
Légifotó, melyen láthatóak a Margit-romok és a barokk templom. forrás: fentrol.hu adatfelhasználási engedély száma: KTM-TKF-1/1215/2/2024 részletesen ld. képjegyzékben

← 0.13
Veszprém, gyermekvasút
1963-as fotó.
forrás: Fortepan / Almássy László

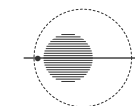
↓ ← 0.14, 0.15
Veszprém, csónakázó tó
1962-es fotók.
forrás: Fortepan / Nagy Gyula

GONDOLAT | 1

Az emberek tervezett téri alkotásaikat ötletek, gondolatok, koncepciók mentén hozzák létre, melyekhez az inspirációk számtalan helyről érkehetnek (például formai vagy működésbeli hasonlóságok, művészeti párhuzamok...stb.). Ezek a közös kiindulópontok összekapcsolhatnak alkotásokat. Nincs új dolog a világon, mert emberi aggyal képtelenek vagyunk teljesen újat kitalálni – olyat, amely minden referenciától mentes. Gondolkodásunkban a szerzett információkból, emlékeinkből építkezve mentális reprezentációkat hozunk létre.¹² Referenciáink lehetnek tudatosak vagy tudatalattiak, egyértelműek, vagy töredékesek, számos dologból részleteket kiemelve. Ezek a rokonsági viszonyok kapcsolódásokat hoznak létre az emberi alkotások, így épületek között is. Hogy milyen gondolatokat emelünk be tudatosan a tervezésbe, vagy milyen példáktól határolódunk el, abban világnézetünknek, ezáltal áttételesen a köznevelésnek jelentős szerepe lehet, ahogy ezt látni fogjuk majd a vidámparkok esetében is.

¹² „Gondolkodás: mentális reprezentációkon végrehajtott szisztematikus művelet, melynek legalább egy része tudatosul, és általában egy cél elérése érdekében történik”
forrás: RAGÓ Anett: Az emberi gondolkodás. In: OLÁH Attila (szerk.): *Pszichológiai alapismeretek*. Budapest: Bölcsész Konzorcium, 2014, 296-320, 298.

TÉZIS 1 | GONDOLAT

A tervezés során az épület vagy épületegyüttes identitásában és fizikai megjelenésében a gondolati előképek formáló erőként hatnak. Van, hogy az előkép felhasználása nem szándékos, akár ellenpéldák is beépülhetnek a tervbe.

Így történhetett meg az, hogy egy a nyugati típusú vidámpark ellenpéldája mégis formálja a szocializmusban épült vidámparkok koncepcióját.

A vidámparkok történelmi és elméleti hátterét vizsgálva számos forrás áll rendelkezésre. A kutatások részletes ismertetése túlfeszítené jelen dolgozat kereteit, azonban egy rövid kultúrtörténeti kitekintést szükséges tennünk. Kezdvé a római kori vagy görög szórakoztató intézményeken, a középkori, észak-európai gyökerű vidámparkokon,¹³ az ezernyolcszázas évek vurstlijain, vagy a falusi búcsúkhöz kötődő időszakos vásárokon át, a globalizmus máig létező és fejlődő vagy átalakuló vidámparkjaiig rengeteg példát vizsgálhatnánk. A magyarországi vidámparkok szempontjából talán az utóbbi kettő időszak a leglényegesebb.

A tizenkilencedik századi Európában (pl. Angliában) időszakos évi vásárok és kiállítások spontán kitelepített élményelemekkel (mutatványos bódék, színpadok...) az időelőrehaladtával állandósuló térszituációkká váltak.¹⁴ Ilyen gyökerekre eredeztethető a budapesti vidámpark is, de a többi hazai példa ezeknek ellenpontjaként létesült, az eredeti szándék szerint – ahogy ezt látni fogjuk később. A nyugati típusú vidámpark az előzőeknek egy intézményesebb változata, példái máig megatálálhatóak szerte a világban.

A szellemi-gondolati közeg feltérképezéséhez a továbbiakban három, számomra jelentős forrást választottam ki, melyek által tágabb kontextusba helyezhetjük vizsgálatunk tárgyát, a magyarországi vidámparkokat:

Elsőként Rem Koolhaas írását elemzem, mely egy elismert építész és teoretikus nézőpontjából vizsgálja a mai értelemben vett nyugati vidámparkok őseit. Maxim Gorkij írása ugyanezt a példát elszörnyedve szemléli, az 1900-as évek orosz realista nézőpontjából. Végül ellenpontként Ormos Gergő cikke a szocialista vidámpark ideáját ütközteti az egykori budapesti vurstlival. A vidámparkokat létrehozó gondolatot vizsgálva először tehát külső referenciát járok körül, ezt követően pedig – a létrehozó közegben megfogalmazott – belső meghatározásokat.

¹³ melyek később Európa-szerte elterjedtek és a karnevalesque irodalmi műfajt is meghatározták

¹⁴ WOOD, Jason (szerk.): *The Amusement Park. History, Culture and the Heritage of Pleasure*. London: Routledge, 2018., 5.

a Nyugat

A nyugati-típusú vidámparkok talán legfontosabbjai Coney Island-en, az 1900-as évek elején épültek. A következő példák sok szempontból egészen mások, mint a magyarországi vidámparkok. Ennek a példának a megismerése a különbségek miatt épp olyan fontos, mint a hasonlóságok miatt. A „nyugati világ” által teremtett vidámpark egy szélsőértéknek is tekinthető, mely segíthet jobban definiálni azt a helyszínt, ami talán túl közel van hozzánk időben és térben ahhoz, hogy önmagában tisztán láthassuk a közelmúltban épülő intézmények jellegzetességeit. A következőben tehát ezt a kontrasztot használom a karakterek kidomborítására.

A *Delirious New York* című könyv vidámpark-témában jelentős, megkerülhetetlen forrás.¹⁵ Koolhaas a posztmodern-éra egyik fontos gócpontjának állít szövegében manifesztumot. A hetvenes évek nézőpontján keresztül beszél, a város fő területeit elemelve a fizikai környezet változásairól és az azt indikáló szempontokról. Az írásban kettőség érzékelhető. A szerző egyszerre kritikus, de másrésről előképként tekint a szokatlan fejlesztésekre.

↑ 1.1 Luna Park bejárata (Coney Island), 1905-ös képeslap
forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1905). Promenade showing entrance to Luna Park, Coney Island Retrieved from <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-8e6f-a3d9-e040-e00a18064a99>

¹⁵ KOOLHAAS, Rem: *Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan*. New York: The Monacelli Press, 1997.

Coney Island-ről, a város déli részén elterülő tengerparti szórakoztatóterületről hosszan, mintegy ötven oldalnyi elemzésben ír. Írásában a gigantikus Manhattan építészeti teszt-területeként jelenik meg a vízparti zóna. A vidámpark a város szabad, elrugaszkodott leképezése. Itt olyan dolgok történhetnek meg, amik a város más területein – sokkal szigorúbb keretek között – elképzelhetetlenek. A laza funkció egyfajta építészeti szabadságot tesz lehetővé, teret enged a kísérletezésnek. Ez a szabadság nem feltétlen vonzó, hiszen egyfajta felületességet is mutathat, azonban abból a szempontból nagyon lényeges, hogy a kísérleti produktumok később átszarmazhatnak a város más területeire is.

Ahogy Coney Island Manhattan fejlődésének előképeként jelenik meg a Delirious New York-ban, tekinthető-e a szocializmusban épült vidámparkok a szocialista eszme teszt-területének? Kapcsolható-e ez az elmélet egy olyan társadalmi-politikai rendszer alkotásához, amely a szórakozást is kontrollálni szeretné, és ezekben a struktúrákban alapvetően ennek akar épített keretet biztosítani?

↓ 1.2
Budapesti vidámpark, repülő
1967-es fotó. A magyarországi vidámparkokban ebben az időszakban megjelennek olyan játékelemek, melyek az űrverseny szellemiségét tükrözik. forrás: Fortepan / Magyar Pál

A helyszínek alakításában megjelennek olyan fontos ideológiai szempontok, mint a közösség és kapcsolatok, az űrverseny és a szocializmus versenyképessége.

Összevetve a két különböző világnézetből kialakuló tereket, sok területen fedezhetünk fel hasonlóságokat, máshol azonban markáns különbségek mutatkoznak. A következőkben ezeket, a relevánsnak tűnő témákat járrom körül a szakirodalom sorrendisége mentén.

sajátosságok és különbségek

Coney Island vidámparkjai jóval korábbiak, mint a dolgozatban tárgyalt magyarországi példák. Az Egyesült Államokbeli terület organikusan alakul. Alapvetően a helyileg megjelenő igényekre válaszként adott fejlesztések sorozatán keresztül jut el a későbbi fázisaihoz. Eredete az ezernyolcszázas évek második felére tehető, amikor az addig is rekreációs szerepet betöltő természeti, tengerparti terület igazán fontossá kezdett válni az egyre sűrűsödő metropolisz közvetlen közelében.

A helyszín összevetése az ezerkilencszázas évek második felében zajló fejlesztésekkel azért is érdekes, hiszen a szöveg születése erre az időszakra tehető. A szerző nézőpontja retrospektív, hasonlóan mostani vizsgálatomhoz, illetve az ő gondolatmenete az én vizsgálatom tárgyának működési időszakára tehető. Ekkoriban a kulturális közeg teljesen más karakterű, Koolhaas írásában a popkultúra nézőpontját veszi fel, mely a szocializmus eszméitől idegen, sőt kontrasztban áll vele. Az író szemszögéből a groteszk, az esetlen is művészet vagy legalábbis érték lehet, ahogy a popkultúrában a hétköznapi dolgok felértékelődtek. A szocializmus eszméiben a hétköznapi és a munka szintén értékelt dolgok, de egyáltalán nem olyanok, melyek humor tárgyát képezhetnék, ellenkezőleg. Ezek olyan értékek, melyeknek az egész társadalmat mozgatniuk kell. A két objektumfajta létrehozó elve teljesen más, ideológiai szempontból szélsőértékekről beszélhetünk, legalábbis nálunk ezt a narratívát fedezhetjük fel a korabeli írásokban.¹⁶ (Ennél a kép valójában persze cizelláltabb, ahogy látni fogjuk.)

¹⁶ ORMOS Gergő: Vidám Park. *Fejér Megyei Szemle*, III. évf., 1966/1-2., 117-121, 119.– kontraszt "tegnap züllött vurstlija"

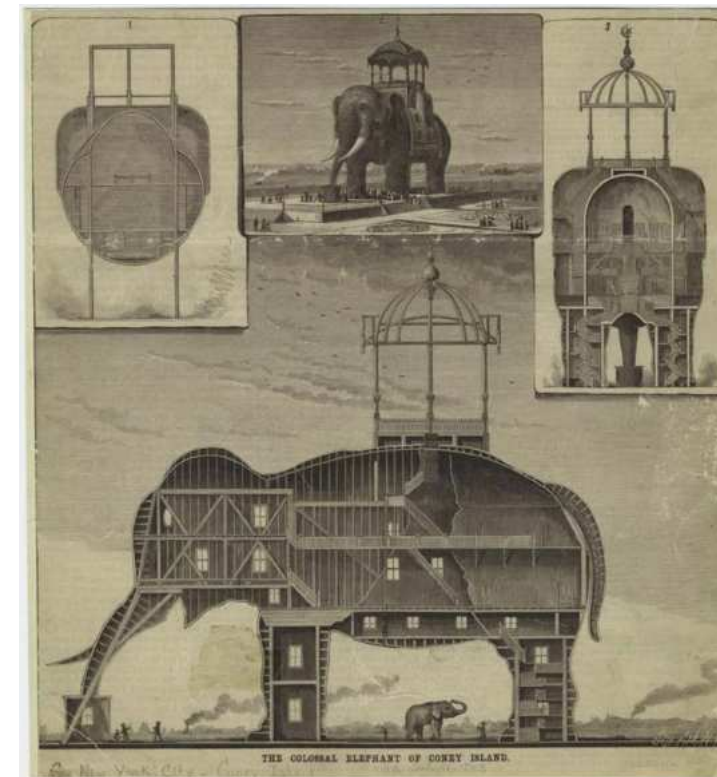
A nyugati típus létrejötté tehát használati igényekre reflektál és piaci válaszokat ad azokra. A városból kiszabaduló ember szabadidejében a szabad teret és a természettel való kapcsolódást keresi. A fizikai keretek tehát az igények mentén, azokra épülő fejlesztésekkel történtek, melyek természetesen visszahatottak a környezetre is. Így történhetett az meg, hogy a kezdetben oly fontos és meghatározó természeti környezet a sűrű kísérleti beépítés során kifordult magából, szinte az ellenkezője lett annak, amit eredetileg jelentett a használók számára. A valaha markáns és vonzó természeti környezetet az egymást erő objektumok és a sűrű beépítés uralja.

Ezzel szemben a kultúrparkok vidámparkjainak létrehozása ideológiai és szociális indíttatású, alapvetően felülről jövő, politikai döntéshez köthető. Ez a fejlesztéscsomag felfogható egy kísérletként arra, miként ültethető át a szórakoztatás kialakult intézményrendszere a szocialista eszmerendszer törekvéseinek megfelelően. A folyamatot egy mesterségesen generált – a korabeli sajtóban hangoztatott–városokközötti versenyszellem indukálta. A fizikai környezet létrehozása ugyan ún. társadalmi munkában zajlott, azonban ez nem felel meg a mai értelemben vett önkéntes- vagy közösségi munkának, inkább elvártnak, kvázi kötelezőnek tekinthető. A gyárak dolgozói, a munkások szabadidejükben hozták létre azokat az intézményeket, ahol ők vagy gyermekeik szórakozhattak utána. A fejlesztések azonban nem voltak olyan szinten koncepcionálisak, mint maga a létrehozó idea, illetve olyan szintű használati igény sem merült fel, mint ami Coney Island-nél jellemző volt, már csak a lakosságszám különbségéből adódóan sem. Ennek köszönhető valószínűleg, hogy a magyarországi parkok meg tudták tartani (bezárásukig) az eredeti, természetközeli karakterüket: helyszínrajzilag zöldben úszó elemekből álltak. A terek nem sűrűsödtek irracionális mértékben és nem váltak túlszűfolttá.

Az elérhetőség, megközelíthetőség mindkét példa esetében fontos szempont. A helyszíneknek heti (vagy akár napi) szinten könnyen megközelíthetőnek kellett lenniük. Coney Island fejlődésében jelentős mérföldkő

volt az egyes hidak átadása, illetve a kötöttpályás közlekedés kiépítése. A magyarországi parkoknál ez inkább fordított volt; a telepítésnél szempontként szerepelt a könnyű elérhetőség. Fontos az intenzív természeti környezet, azonban a park legyen elérhető a városközpontból egyszerűen, például busszal, de még kedvezőbb a telepítés, ha gyalog távra található.¹⁷

A területek használati sűrűségében alapvető különbség mutatkozik; tömeg és lézengő emberek. Ennek kézenfekvő magyarázata a befoglaló városok léptékbeli különbsége New Yorkhoz viszonyítva, azonban a használati intenzitást a létrehozó igény, vagy annak hiánya is befolyásolhatja. A látogatószám egyik esetben mindig növekvő, és az emelkedő létszám az igényeket is rántja magával. Másik esetben a látogatószám annyira alacsony, hogy a parkot nem is tartja el, a sorozatosan mutatkozó deficit később bezáráshoz vezet. Ez alól kivételt képez a nyitási időszak, amikor a kezdeti érdeklődés miatt, vagy a május elsejei/ augusztus huszadikai nyitásnapokon jelentős tömeg gyűlt össze. A későbbiekben ez a szintű érdeklődés nem maradt fenn.

17 im., Granasztói, 26.

← 1.3
Szabad kísérletezés,
Coney Island-i elefántkolosszus
 forrás: The New York Public Library.
 (1885. 07. 11.). The colossal elephant
 of Coney Island Retrieved from
[https://digitalcollections.nypl.org/](https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-2d9a-a3d9-e040-e00a18064a99)
[items/510d47e1-2d9a-a3d9-e040-](https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-2d9a-a3d9-e040-e00a18064a99)
[e00a18064a99](https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-2d9a-a3d9-e040-e00a18064a99)

A funkcióból adódó látszólag szabad kísérletezést mindkét helyen keretek fogták közre. Ezt a keretet az amerikai példánál ironikusan pont a szabad fejlődés adja. Az marad életképes, az tud tovább fennmaradni, ami a piaci igényeknek megfelel, rezonál rájuk. Az ilyen innovációk, különleges épületszerkezetek vagy típusok (üvegszerkezetek és függőnyfalrendszer, felhőkarcolók) később helyet találhatnak akár más területeken is, akár Manhattan szívében...

A funkció minta lett később Észak-Amerika – szerte. Az élményelemeket sok helyen egy az egyben lemásolták, ami a terjengős vidéki városokban a New York-i sűrűséghez képest szokatlan hatást kelthetett, gyakorlatilag a "semmi közepén". Ebben a kontextusban a sűrű beépítés építészeti következmény helyett atmoszférateremtő téralakítási eszközzé válik. Voltak városok, ahol az attrakciónak szánt magasházak voltak az elsők, melyet a közelben lakók láthattak.¹⁸ Ezzel az építészeti térformálás kontextusát veszítette, és új helyzeteket teremtett. Coney Island koncepcionális

↑ 1.4 Képeslap a Luna parkról (Coney Island), 1917-ből
forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1917). Luna Park, Coney Island, N.Y. Retrieved from <https://digitalcollections.nypl.org/items/bf7bb610-6f6b-013b-7e20-0242ac110005>

→ 1.5 Dunaújvárosi óriáskerék, 1957-ben
forrás: Fortepan / Kiss Lajos.

A két kép szemlélteti a sűrűségbeli különbséget az észak-amerikai és a magyarországi példánál.

¹⁸ im., Koolhaas 62.

¹⁹ OMA: San Francisco, Bordeaux. További példa: BIG (Bjarke Ingels) Korábról rokon gondolatok: Superstudio.

hatása jellemzően az utópisztikus gondolatok mentén fedezhető fel építészirodáknál, például az OMA korai terveiben.¹⁹

A magyar városokban a kereteket az anyagi kötöttségeken és az építési módon túl a rendszer adta, irányelvek formájában, melyekhez idomulni kellett. Tehát jellemző volt egyfajta szabad kísérletezés, de fontos volt az ideológiai illeszkedés, mely az évek során egyre lazább köteléket jelentett, majd a rendszerváltás után fennmaradó vidámparkok esetében meg is szűnt. Az átszármazás jellemzően az egyes parkok között történhetett meg, melyek egymásra példaként tekintettek. Budapestre – a szocialista vidámparkká alakított korábbi vurstlira – kontrázva épül Dunaújváros, már az aktuális ideológiának megfelelő szellemben. Majd követi a többi város, mintaként tekintenek sorra a korábbiakra. A kísérletezés tetten érhető itt-ott a különlegesebb vasbeton szerkezeti megoldásokban is (például a villanyautó csarnok Budapesten, dunaújvárosi pók, egyes kapuépületek korszakra jellemző vékony vasbeton lemezfedései, ld. később).

A funkció továbbélésének nyomait a hazai szabadtéri kísérleti építészetben fedezhetjük fel (pl. játszóterek, városi parkok), ennek felfejtését azonban a rendszerváltás – és az azt követő elhatárolódás többek között a közelmúlt téri emlékeitől – megnehezíti. Egyfajta megakadás történt, melyet a bevezetőben már említettem és a későbbiekben még szót ejtek róla.

A piaci működés és a szocialista berendezkedés az élményelemek karakterét is meghatározta. Mindkét esetben alapvetően érzékekre ható berendezésekről beszélhetünk, melyek legtöbbször kinetikus eszközök formájában jelennek meg. A szigeten a pénzügyi környezet lehetővé tette a professzionális struktúrák kialakítását, nálunk ennek híján inkább barkács-módszerek voltak jellemzők, a helyi gyárak és munkások alapanyagaihoz, adottságaihoz és szaktudásához mérten. Mindkét esetben látható azonban az a fajta esetlegesség, ami egy újonnan alakuló funkciónak egyik jellemzője lehet. Coney Island-re több olyan dolog került, amely máshol nem talált helyet, nálunk viszont inkább az a hozzáállás érvényesült, mely abból fejleszt, ami rendelkezésre áll.

A szezonális általános jellemzője a vidámparkoknak. Ez egyszerre nehézség és előny is. Magában hordozza a ciklikusság, az évről-évre megújulás ígéretét, ezzel minden szezonban friss érdeklődést generál. A szezonális a működésben azonban fennakadásokat okozhat. Ezt New Yorkban részben áthidalták a fedett szórakoztatóegységek kiépítésével. Hazánkban ez azonban túlmutatott a parkok léptékén, egyedül a budapesti vidámparknak lehetett ilyen szintű forgalma a főszezonon kívül, a többi esetében a tél az esetleges fejlesztések és a pénzügyi működéssel való számvetés időszaka volt.

A szezonálitáshoz szorosan kapcsolódó fogalom az instabilitás, mely szintén mindkét példánál tetten érhető. Ez Coney Island-en gyakorlatilag állandó építkezéseket jelentett, ezen felül időnként taroló tűzvésznek nyomán teljes területek újultak meg vagy alakultak át. Nálunk az instabilitás folyamatos változásként, gyors ütemű építkezésekben és az újabb igények kielégítését célzó

pontszerű, randomizált fejlesztéseket jelentett az intézmények felfutó időszakában, később romlást és zűllést.

Koolhaas Dreamland kapcsán szinte egymást érő élményelemekről beszél. Építészeti tudatfolyamnak nevezi a jelenséget, mely egy különleges téri élményt vizionál.²⁰ A helyszínek között irtózatossá tömeg

20 KOOLHAAS, i.m., 46.

hőmpölygött, melybe a pattogatott kukorica árus fiúk kontextustalan, "protodadaista" vicceket kiabáltak, ami szokatlan és karakteres hangulatot teremtett. Az érkezés aktusa szinte dimenziókapuhoz hasonlítható. Manhattanból (vagy máshonnan) hajóval megközelítve az ember egy olyan sűrű és sajátos világba érkeztetett, mely a valóságtól teljesen elrugaszkodott.

Hazai vidámparkjainkba az érkezés egy sokkal organikusabb folyamat volt. Esetleg felvezetésként a kisvasút adhatott egy karakteres megérkezést, de a kapuépület(ek)en túli világra a sűrűség egyáltalán nem volt jellemző. A ritkásan elhelyezett játékelemekre szinte rá kellett találni a parkokban. Ez a keresgélés, és a fókuszpontok közötti közlekedés az élmény részévé vált, ezzel gyökeresen más hangulatot teremtve a fenti példához képest. A parkon belüli élményelemek ugyanúgy alapélményekre, például a félelemre építettek, de itt a hatás jóval gyengébb volt, egyáltalán nem olyan elemi, mint az amerikai példánál láthattuk.

Az építészet mindegyik esetben rendező szerepet kap. Az egyiknél az architektúra a technológiai apparátust egy sűrű, hihetetlenül tömör rendszerbe rendezi, iszonyatos mértékű helykihasználással. Torony, barakk, gömb alapformákat használ, és alapvetően vertikális elemekkel operál. A másikonál laza, park-szerű szövetet hoz létre az izolált elemekből és a létrejövő útvonalakat is a dramaturgia részévé teszi. Az építészeti alapformák (már ha vannak), jellemzően pavilonos karakterűek, de az elhelyezett elemek nagyobb része inkább gépezetnek tekinthető.

nyújt „menekvést”, a „bármit”. Tapasztalat gyártás és reprodukálás útján. Az építészet ebben a fizikaiság elvesztését kompenzálja, rendszerbe rendezi a technológiai apparátust. A valósághiányra válaszul egy többszörös szintetikus valóságot hoz létre. New Yorknál a valósághiány maga a metropolis; a természet realitása elfogy a kulturális sűrűség és a tömeg tetőzésében.²¹

Egyfajta valósághiányt a hazai vidámparkoknál is felfedezhetünk, de itt ezt inkább a rendszerben, vagy az ideológiai sűrűségben kereshetjük, melyre a válasz egyszerű eszközökkel létrehozott szintetikus valóság, a közös munka, a közösségiség és a teljesen egységes létrehozó akarat illúziója.

A rekreáció fogalma eltérően jelenik meg a különböző ideológiák esetében. A kapitalista modellben a szórakozás az egyénre gyakorolt és általa megélt ingerekre fókuszál. A szocialista nézőpont inkább egy helyet biztosít, ahol az emberek eltölthetik a szabadidejüket. Fontos szempont eleinte a természet, de a hangsúly később a közösségi lét felé tolódik el, mely a hazai vidámparkok működési időszakában fő szemponttá válik. Az emberek (főleg a fiatalok) egymással találkozni mennek oda.

21 KOOLHAAS, i.m., 62.

↓ 1.6 Dreamland, Coney Island, éjszakai fotó 1905-ből

forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1905). View of Dreamland at night, Coney Island, N. Y. Retrieved from <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-8e5d-a3d9-e040-e00a18064a99>

Unalom

Coney Island túltelített világa külső szemlélőként abszurdnak tűnhet. Maxim Gorkij 1906-ban Coney Island-en járt, melyről Koolhaas is említést tesz könyvében.²² Az orosz politikai aktivista és író támogatói invitálására fél évet töltött az Egyesült Államokban. Több publicisztikája jelent meg ennek kapcsán. Az orosz nép megsegítésére felhívást is intézett az amerikaiakhoz. Az író a kontinensről, a látogatás végén negatív benyomással távozott.

Coney Island látogatása nyomán kritikus esszét írt. A szöveg az orosz realizmus egy jelentős alakjának nézőpontját mutatja számunkra, a “kapitalista” vidámparkról. Ez a narratíva nem áll messze a későbbi magyarországi politikai interpretációtól, mely a szocializmus idején a nyugati-típusú vidámparkokat szemlélte.

Az Independent szerkesztője így vezeti be az írást:

„(...) A legtöbb ember számára Coney Island – a metropolisz játszótere – inkább meleg és viszonylag ártatlan helynek tűnik, mintsem valami vulgáris szórakozásnak. De annak az embernek, akinek a neve Gorkij 'a keserű', annak az emberi faj butaságának és romlottságának, a város zsarnokságának bizonyítéka. Amikor Maxim Gorkij országunkban járt múlt nyáron, az itteni életet és a körülményeket olyan rossznak találta, mint Oroszország legsötétebb részein. Végül – hogy feldobják – a barátai elvitték Coney Island-re. Ez mély benyomást tett az érzékeny elmére. Ezt olvasva, ki tudja, hogy interpretáljuk az Oroszországról alkotott képét.”²³

Gorkij szövegében leplezetlen száналommal ír New York pihenő- és szórakoztatónegyedében tapasztalt élményeiről. A városból kijutva, a vidámpark távlati nézetét, a fények látomás-szerű megjelenését az óceánparton elterülő földnyelven még ígéretként érzékeli. De írása hamar borzalmak bemutatása felé fordul.

22 Maxim Gorkij, (eredeti nevén: Aleksey Maksimovich Peshkov) orosz író, 1868-1936. <https://guides.loc.gov/chronicling-america-maxim-gorky> (utolsó elérés: 2024. 08. 17.)

23 GORKY, Maxim: Boredom. In: *Independent*, 1907, 309-317, 309. (a szerző fordítása)

Egy újságot idéz, melyben az előző napon huszonhárom eltűnt gyermekről tudósítanak. Az elektromos fények villogásában az ember könnyen a tömeg részévé válik, elveszíti magát benne. Leplezetlen undorral ír az olcsó épületekről, hámló festésről.

„Ragyogás mindenhol, árnyék sehol”²⁴

Százalmas férfiokról és arcokról ír, hangzavarról és folyamatos mozgásról. Plasztikusan mutatja be az attrakciókat, a papírmásé-poklot és a lelkek barlangját. A ketrecbe zárt, szenvedő állatok szájába adva fogalmazza meg a hellyel kapcsolatos legélesebb kritikáit.

„Mindennek akkor van értelme, ha arra készült, hogy megvakítsa, megsüketítse és megcsonkítsa az embereket. Ez esetben a cél szentesíti az eszközt. De ha az emberek szórakozni járnak ide, akkor nincs többé hitem az épelméjűségükben.”²⁵ – gondolja egy fejét ingató okos-szemű medve.

Egy tisztos, idős elefánt így elmélkedik a láncra vert majmok sorsán: „Természetesen, ezek a gazemberek, akiket az unalom piszkos seprűje hordott össze, képesek a saját prófétájukból is bolondot űzni. Így hallottam az öreg elefántoktól. De a majmot sajnálom. Azt is hallottam, hogy az emberi lények, néha mint sakálok és hiénák tépik egymást darabokra. De ez a majmoknak nem segít.”²⁶

²⁴ im., Gorkij, 311. (a szerző fordítása) „The glare is everywhere, and nowhere a shadow.”

²⁵ im., Gorkij, 316. (a szerző fordítása)

²⁶ im., Gorkij, 317. (a szerző fordítása)

Így ragyog fel minden este az óceánparti varázslat Gorkij írásában, szürke, színtelen szemű embereket önmagába olvasztva.

Gorkij szörnyülködése nem példa nélküli. A vidámparkokkal kapcsolatban sokunknak vannak ambivalens érzései. (Erre épít Banksy Dismaland című művészeti projektje is, melyet a következő fejezetben tárgyalok részletesebben.) Miből jöhet ez az ellentmondásosság? Egyáltalán mire jó a vidámpark? A vidámparkok alternatív valóságot teremtenek a szórakozáshoz. Bahtyin karneválmélete alapján a vidámpark biztonsági szelepként működhet a társadalomban. De a közelmúltban, illetve napjainkban is találhatunk párhuzamokat. A Jurassic Park (1993) című film a kilencvenes években nagysikerű sorozattá nőtte ki magát, itt is egy szigeten létrejövő alternatív valóságba csöppennek a szereplők. Hasonló gondolatot bont ki a közelmúltban megjelent, 2016-os Westworld című sorozat, mely egy olyan élményparkról szól, ahol az emberekhez megszólalásig hasonlító robotok között töltik az időt az erkölcsi dilemmák kapcsán önmagukból kiforduló látogatók.

A vidámpark tehát egy olyan hely, ahol a világ visszájára fordul a Coney Island kapcsán tárgyalt téri sűrűsödés és abszurdítások által.

← 1.7 Ciklon Budapesten
1976-os fotó. forrás: Fortepan /
Chuckyeager tumblr

máshogy ugyanolyan

A fentiekből tehát láthatóak Coney Island vidámparkjainak főbb sajátosságai és a hazai vidámparkok hozzájuk képest mutatott karaktere évtizedek távlatából. Utóbbiak létrejöttük a nyugati minta szintén negatív narratívát kapott, elhatárolódtak tőle. A következőkben vizsgáljuk meg, hogy a saját ideológiai vonatkoztatási rendszerében hogyan vélekedtek ezekről az intézményekről.

Ormos Gergő 1966-ban megjelent cikkében lelkesen tudósít a Székesfehérvári vidámpark építéséről.²⁷ Interpretációjában az új vidámpark az átalakított budapesti vurstlihoz képest a funkció szocialista eszmének megfelelő, tiszta logikájú és haladó szellemű továbbfejlesztése. Írását múlt és jövő tematikára fűzi, a „ma vidámparkját” a „tegnap züllött vurstlijával” ütközteti, főként világnézeti szempontok mentén. Gondolatmenete azonban mai szemmel nézve zavarossá válik, és az olvasóban kérdéseket vet fel. A felsorakoztatott különbségek ennyi idő távlatából – látva a megvalósult szocialista vidámparkok miliójét – nem meggyőzőek. Az az érzésünk támadhat, hogy az éles elhatárolódás tisztán ideológiai jellegű, de a valóságban a funkcióban számos hasonlóság fellelhető. Coney Island vidámparkjait vizsgálva – annak ellenére, hogy itt talán ténylegesen funkció–szélsőértékekről beszélhetünk – számos hasonlóságot fedezhettünk fel. Nem kézenfekvő-e ez egy földrajzilag ennyire közeli példánál, mint Székesfehérvár és Budapest korábbi mutatványos tere?

²⁷ Im., Ormos, 119.

²⁸ V. T.: Újjászületik a Városliget. *Esti Budapest*, I. évf., 1952/91, 5.

A Budapesti vidámpark átalakításának narratívájában tetten érhetőek azok az új elvek melyeket a szocializmus magáénak vallott az intézménnyel kapcsolatban. Az ötvenes években – ahogy a fenti forrás deklarálja is – a fővárosi vurstli már nem felelt meg ezeknek. A vurstlival kapcsolatosan Gorkijéhez hasonló nézőpont jelenik meg számos írásban ebben az időben, talán azzal a különbséggel, hogy itt azért egy nosztalgikus kötődés is fellelhető az egykori szórakozásformával kapcsolatban, de ezt már meghaladva, a mutatványostert a züllöttség szinonimájaként használják. Az *Esti Budapest* 1952-es száma a Városliget újjászületéséről tudósít.

„S az öt éves terv tájat átformáló keze most elérkezett ide, a Városligetbe is. A liget szélén az új Dózsa György-út épül – bent pedig megkezdődött a Mutatványos tér és környékének átalakítása.”²⁸

Abódék helyett, tiszta, tágastér kialakítására törekednek a cikk szerint. Ekkor készül ez az új kapuépület, a motoros csónakázó és korábban hírhedt vendéglőket bezártak. A budapesti intézmény átalakításának fő építészeti elve a túlzásfoltosság megszüntetése volt.

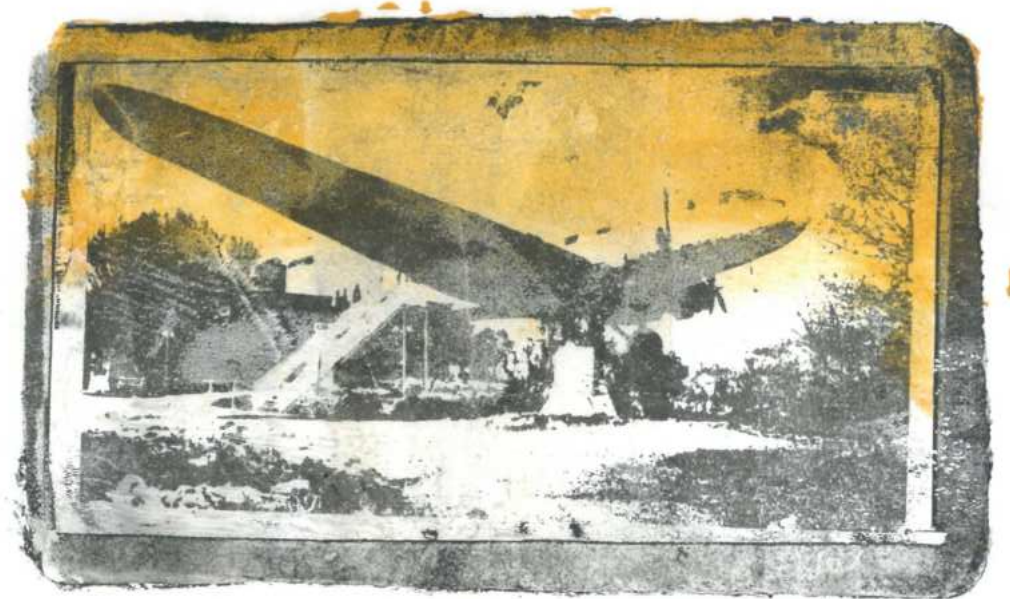
Ez a gondolat jelentős különbség a korábbi, organikusan sűrűsödő-zsúfolódó példához képest. A szellős elrendezés a többi szocializmusban született vidámparkra is jellemző lesz hazánkban, és ironikus módon, a túlzásfoltosságtól pont a működési-fejlesztési problémák óvhatták meg a helyeket.

A hatvanas évek időszakáról tudósít a park életéből A Tanu című film, ekkor is a park átalakításának témája van még terítéken. A filmre később még kitérek a vidámparkokról szóló művészeti alkotások kapcsán.

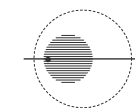
Összességében tekinthető úgy, hogy a Budapesti intézménynél megfigyelhetünk egyfajta szinkretikus vidámparkiságot, mely fuzionálja a századeleji vurstli tulajdonságait és a szocializmus gyermekeinek épülő vidámparkok új elveit.

↓ 1.8 A budapesti lánchinta jegypénztára
1967-es fotó. forrás: Fortepan /
Nagy Gyula.

MATÉRIA | 2

A korábbiakban a létrehozó gondolat alakulását jártuk körül, melynek nyomán fizikai változások jöhetnek létre a térben. Ebben a fejezetben a létrehozott építészeti objektumok tulajdonságaival foglalkozom. Visszacsatolva a bevezetőben említett kettősségre, itt sem elegendő a tér egzakt, fizikai paramétereit áttekintenünk. A hely atmoszférája már a kezdeti pillanatokban meghatározza a használói befogadást.

A következőkben tehát a vidámparkok jelenlétét tárgyalom. Azt az időszakot, amikor a koncepcióból valóság válik, majd használatba kerül és az emberek életének téri részévé válik. A kezdeti időszak meghatározó a társadalmi szinteken alakuló benyomások szempontjából. Az építés körülményei újabb rétegeként adódnak az hely jelentésére.

TÉZIS 2 | MATÉRIA

Az építés folyamata és a hozzá kapcsolódó narratívák döntővé válhatnak az építészeti objektum megítélésében. A helyhez való viszonyulásunkat meghatározzák a kapcsolódó gondolati tartalmak, melyek az élettartam során újabb jelentéstartalmi rétegekkel gazdagodnak.

A vidámpark, mint díszlet – más építészeti tettekhez hasonlóan – esztétikai–hangulati értéke miatt válik egyéb kulturális termékek háttérévé. Ezt követően a háttér szerepben a helyszínekre újabb és újabb jelentésrétegek rakódnak. Így oda-vissza hatás jöhet létre a helyszín által generált és az asszociatív gondolatrétegek között.

A következőkben két forrást szembesítek egymással. Az első egy évfordulós kiadvány, mely a Mecseki Kultúrpark létrehozásának huszonöt éves jubileuma előtt tiszteleg, retrospektíven viszonyulva az építési időszakhoz. A második szöveg jelen idejű, a kultúrpark egy elemének építési naplója. A két szöveg műfajilag és tartalmilag is kontrasztos képet mutat ugyanarról az eseményről, de mélyebb rétegeit vizsgálva észrevehetünk benne egy fontos szempontot a helyszínekhez való társadalmi kötődéssel kapcsolatban.

pszichológiai értékörzés

a mecseki kultúrpark születése
és az ún. társadalmi munka

A mecseki kultúrpark fennállásának 25 éves évfordulójára jubileumi kiadványt készült. A füzet első részében az állatkert, a vidámpark, az úttörővasút, a kreszpark majd az akvárium-terrarium létesítésének és fennállásának addigi történetét írja le. A második részben hosszú listát közöl a társadalmi munka kitüntetettjeiről. Mintegy öt oldalon keresztül sorolja a díszpolgárokat, arany-, ezüst- és bronz-plakettet nyert dolgozókat, illetve vállalatokat és szervezeteket.

A szöveg lelkes megfogalmazásáról nehezen dönthető el, hogy valódi pozitív érzelmektől, vagy a szocialista propaganda nyomán ilyen optimista-e, vagy esetleg köztes igazságról lehet szó. Az állatkert születését a következőképp írja le:

„1958-ban vetődött fel néhány városát és annak természeti környezetét szerető emberben a gondolat, hogy a Mecsek déli oldalán, a Misina alatt, a hegység és a környék állat- és növényvilágát bemutató parkot kellene létesíteni.”²⁹

A Városi Pártbizottság határozatát követően „elsősorban a társadalom munkájára és felajánlására számított”.³⁰ A különböző városok kultúrparkjainak egymáshoz való kapcsolódását mutatja, hogy ezután az előképek, hasonló funkciók vizsgálata következett. A vidámparkokról írt archív újságcikkekből is kiderül, hogy gyakran alkalmazott módszer volt már működő vagy épülő vidámparkok meglátogatása más településeken, alapvetően ismeretszerzési célzattal, azonban az összehasonlításban gyakran versenyszellemet is érzékelni.

²⁹ FÜLÖP István: Érdemes volt. Emlékezés a Mecseki Kultúrpark 25 éves történetére. In: sz.n.: 25 éves a mecseki kultúrpark. Pécs, 1985, 2.

³⁰ FÜLÖP, i.m., 3.

„A döntés az emberek óhajával találkozott. Ám segítőim, jómagam is bajban voltunk. Eddig még soha nem építettünk állatkertet. Elmentem Pestre, Debrecenbe, Veszprémbe állatkertet tanulmányozni” - sorolja a referenciákat a Városi Tanács vb. titkára.³¹

„kezdetét vette a társadalmi munkának egy addig soha nem tapasztalt folyamata, melyből a város szinte minden rétege és korosztálya kivette a részét. Kézből-kézbe került a csákány, izzott a hegesztőpáka, surrant a balta, a vidám munkazaj verte fel a 48-as emlékmű szomszédságát.”³²

A fenti felhőtlen történetnek némileg ellentmond az a kép, mely az állatkert építési dokumentációja nyomán rajzolódott ki előttem.³³ A levéltári dokumentumok között több jelentést, megrovást, illetve elbocsátási papírokat találtam. Ezekből látszik, hogy az építésvezetők az alkalmazásban lévő munkaerő magaviseletével és szaktudásával elégedetlenek voltak.

„xy [név] falazni nem tud. Magaviseletével csak a munkafegyelmet rontja.”

Több esetben az elbocsátás oka az volt, hogy a munkások egyszerűen nem jelentek meg.³⁴ Ez úgy tűnik nagyban akadályozta a helyszíni munkák folytonosságát. Az építési naplóból látszik, hogy a dolgozói létszám rapszódikusan változott. Bizonyos napokon többszáz-, vagy akár ezer fölötti munkaórát dolgoztak a helyszínen helyi gimnáziumok diákjai, ipari tanulók, a környéken állomásozó orosz katonák vagy a városi tanács tagjai.³⁵ Máskor azonban csak pár szak-, vagy segédmunkás tevékenykedett az építési területen, a fentiekből kiindulva valószínűleg nem a legnagyobb munkakedvvel és hatékonysággal. Az építkezés a funkcióból és leírásokból relatív komplex feladatnak tűnik (több épület, állatkifutók és szállások, sétautak, kerítésépítés, csatornázási munkák, közműfejlesztés... stb.) melynek koordinálását nehezíthette a jelentős létszámingadozás. Nem lehetett egyszerű a nagylétszámú napokon az összes jelenlévő munkaerőnek feladatot adni.

³¹ FÜLÖP, i.m., 3.

³² FÜLÖP, i.m., 3.

³³ megtalálható Baranya Megye Levéltárában (utolsó elérés: 2022. 05. 17.)

³⁴ Levéltár i.m., Elbocsátási papírok

³⁵ Levéltár i.m., Építési naplók

Ezt tetézhette az akadozó anyagbeszerzés, mely egy mai szemmel nézve nagyon furcsa, kölcsön-, és adománykérő rendszeren alapult.³⁶ Több levelet találtam, melyekben az állatkertért felelős bizottság valamely tagja kér különböző vállalatoktól vasat, illetve egyéb alapanyagot, vagy a szállítás akadozásáról panaszkodik. Előfordult olyan eset is, ahol az adományozó vállalat a kölcsön visszaadásának késése miatt reklamált. Mindezek ellenére a nyitás előtti nyáron született jelentésben a konklúzió bizakodó hangvételű:

„Megfelelő bérezéssel és megfelelő munkaerővel az összes munkák az 1960-as május 1-re játszva befejezhetők.”³⁷

Ha nem is májusra, de az állatkert elkészült, következő évben a vidámpark majd a kettőt összekötő kisvasút is. A jubileumi kiadvány a vidámpark építéséről a következőképp ír:

„A KISZ. alakulásának és a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján (...) amikor a város vezetői, rengeteg KISZ. fiatal lapáttal és csákánnyal felszerelve találkozott a dömörkapui autóbuszfordulónál és tették meg az első kapavágásokat”

„Hatszáz csákány csattant egyszerre és még aznap elkészült a Vidámpark kerítése. Jellemző volt, hogy olyan nagy volt a társadalmi akarás, hogy még csak a tervek voltak meg, amikor egymás után jelentkeztek a vállalatok, intézmények, brigádok, iskolák.” – fest idillikus képet a városi tanács titkára.³⁸

Miről szólnak ezek a mesés képek, melyet a szerző a későbbiekben már csak a társadalmi összefogás megszokott jelenségének titulál? Csábító lenne egyszerűen a szocialista propaganda klasszikus narratívájának tekinteni az ingyenmunka idealizálását. Visszatekintve a kultúrparkok egykori helyszíneire, és bennük az azóta kiüresedő, de az emberek emlékeiben erősen élő vidámparkokra, azt gondolom, hogy a kép ennél árnyaltabb. A két forrás szembeállításával nem

³⁶ Levéltár i.m., levelezések.

³⁷ Levéltár i.m., Jelentés, 1959. 06. 31.

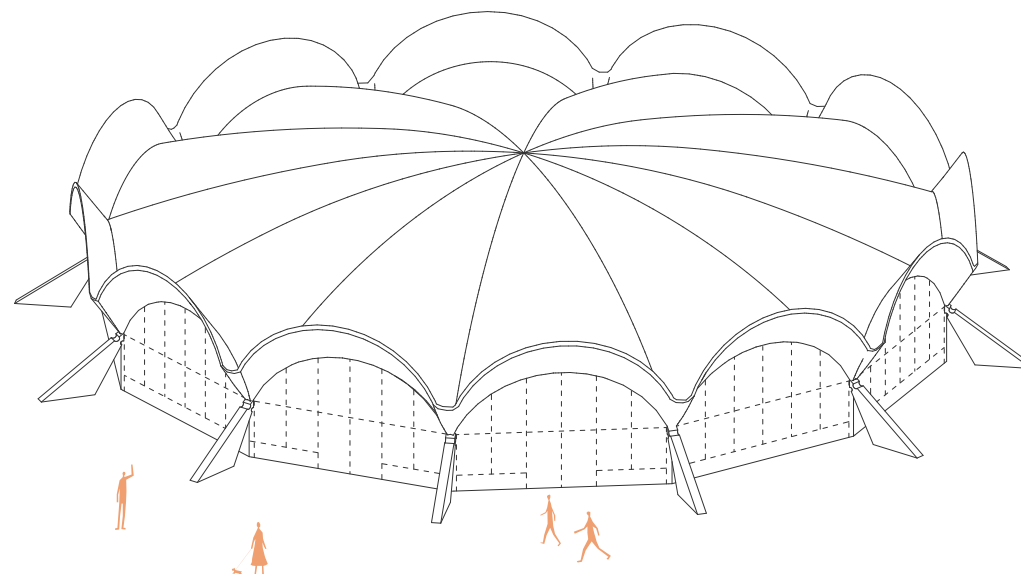
³⁸ FÜLÖP, i.m., 14.

azt szeretném közvetíteni, hogy az évfordulós írás egyszerű hazugság lenne. A valóság torzított képe jelenik meg benne, mely egy vágyott képre reflektál. Az országszerte bezárt, eltűnőfélben lévő vidámparkok emlékét nem egyszerű nosztalgia táplálja, hanem pszichológiai értékörzés zajlik. Az igazán fontos kérdés az, hogy mi ez a vágyott kép, melyből az emléknym töltődik? Melyek azok az életmódbeli-, vagy építészeti értékek, melyeket hordoz, és ezek mennyiben valósultak meg egykor?³⁹

Az intézmények intenzív természetkapcsolata, telepítése, az építésben való közösségi részvétel lehetnek többek között ilyen szempontok. A vegyes, izgalmas funkció, mégis egyszerű képlet is vonzó gondolat. A gazdag térhasználat és a szabadidő aktív eltöltése életmódbeli érték lehetett. Helyenként találkozhatunk/találkozhattunk kiemelkedő építészeti vagy vizuális objektumokkal (ld. korábban említett vasbeton vagy héjszerkezetek), jelszerű elemekkel, melyek tájékozási és identitásképző elemeknek is tekinthetők (pók, repülő). A kiszolgáló épületekre általánosságban a mértéktartó, letisztult funkcionalitás a jellemző, az úthálózatok finoman szerkesztettek.

³⁹ Beszélgetés Düll Andrea környezetpszichológussal, 2022. 03. 23-án. A helyekhez kapcsolódó komplex érzelmek és társadalmi viszonyulás megértésére folytatott beszélgetés, mely a jelölt bekezdésben megfogalmazott gondolatokhoz adott támpontot.

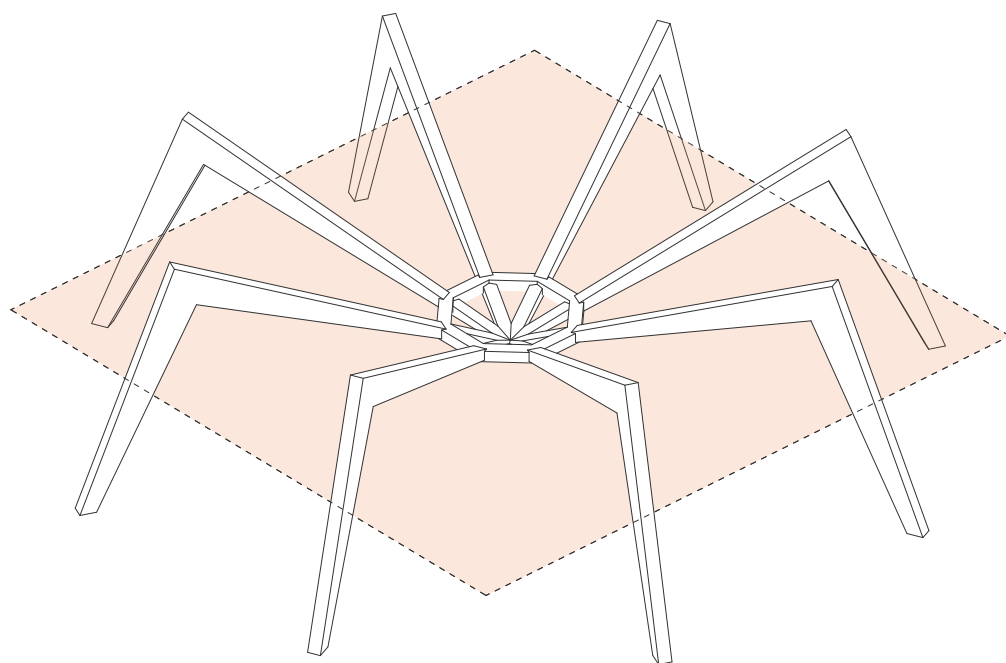
↓ 2.1
Budapest, villanyautó csarnok 1971 körül
tervezés: Kereskedelmi Tervező Iroda és a Vidámpark Műszaki Osztálya, héjszerkezet: Dr. Füzy Jenő

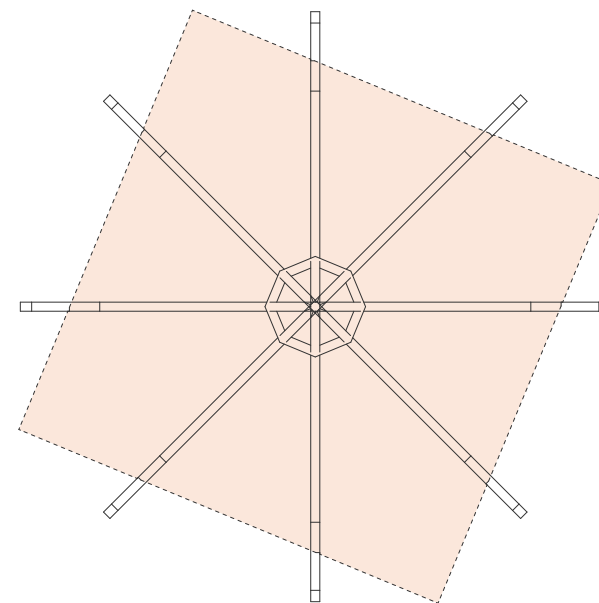
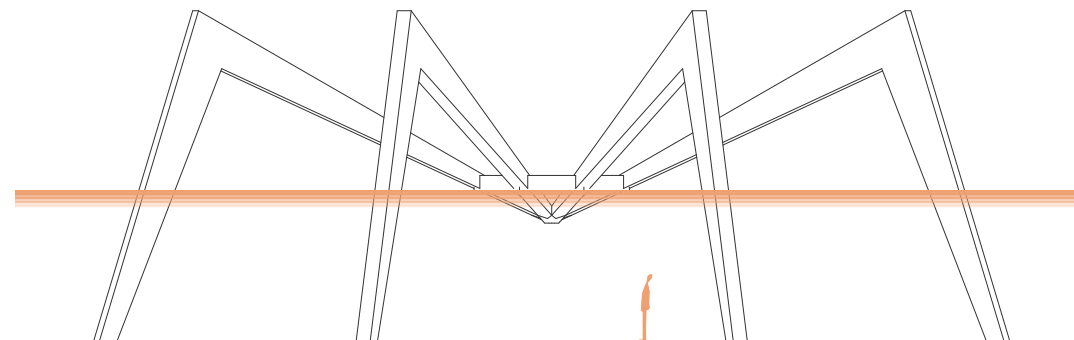
A helyek eltűnésének drámája pont ebben az ambivalenciában rejlik. A szocializmus elmúlt a társadalmi-politikai rendszerével, a funkciót-vesztett helyek azonban lassabban oldódnak fel utána, mert a benne lévő minőséget a kollektív memória őrzi.

A vidámparkok karakterleíró jellemzője – függetlenül attól, hogy szocializmusban konstruált, vagy más társadalmi berendezkedésben létrehozott helyről beszélünk – hogy hozzájuk kapcsolódóan ellentmondásos érzések jelennek meg, ahogy ez Gorkij kapcsán már a korábbiakban felmerült. A funkció abszurd, néha groteszk vagy vicces élményelemei a cirkuszokkal vagy a bohócokkal rokon (egyszerre mosolygó és síró, kiszámíthatatlan), markáns hangulatot teremtenek. Kényszeresség, zaj, zsiszegés társul hozzá. A helyszínek szimbolikája nyomán gyakran szerepelnek díszletként szépirodalmi művekben vagy filmes alkotásokban, de sokszor akcióművészeti projekt tárgyává is válnak.

Mielőtt konkrét példákat mutatnék be, vizsgáljuk meg a miliőt, melyet ezek az objektumok megteremtnek, azaz a tér fizikai- és absztrakt karakterét.

↔↔↔ 2.2
A dunaújvárosi "pók"
Gyűrűben kapcsolódó nyolc
főtartós vasbeton szerkezet,
függesztett térlefedéssel.

téri rendszer és alkotói

A vidámparkok fizikai világa önmagában is kettős. Létrehoz egy elrugaszkodott valóságot, benne materiális alaptermészetű játékelemekkel. Persze ezek az objektumok lehetnek varázslatosak és valószínűtlenek, de az idővel ez kopik. A szocializmus vidámparkjai ráadásul jellemzően barkács-módszerrel épültek. A fejlesztések pragmatikusak voltak. Olyan játékokat helyeztek el, amiket a környező gyárak munkásai a rendelkezésre álló vasanyagból társadalmi munkában meg tudtak építeni. Az idő múlásával elhasználódnak vagy korszerűtlenné válnak, az anyag marad, de a varázslat könnyen elszáll.

A vidámpark területe általában (már csak a beléptetés miatt is) egy a külvilágtól elhatárolt zóna. A parknak van egy saját belső logikája, mely a zegzugos, nehezen feltárható világtól a szabályosan szerkesztett rendszerig sokféleképpen alakulhat. Látvány szempontjából meghatározó lehet egy környező természeti elem, mint egy vízfelület. Például egy erdő esetében a struktúra lekövetheti a meglévő úthálózatot vagy természeti elemeket, összeolvadva vele.

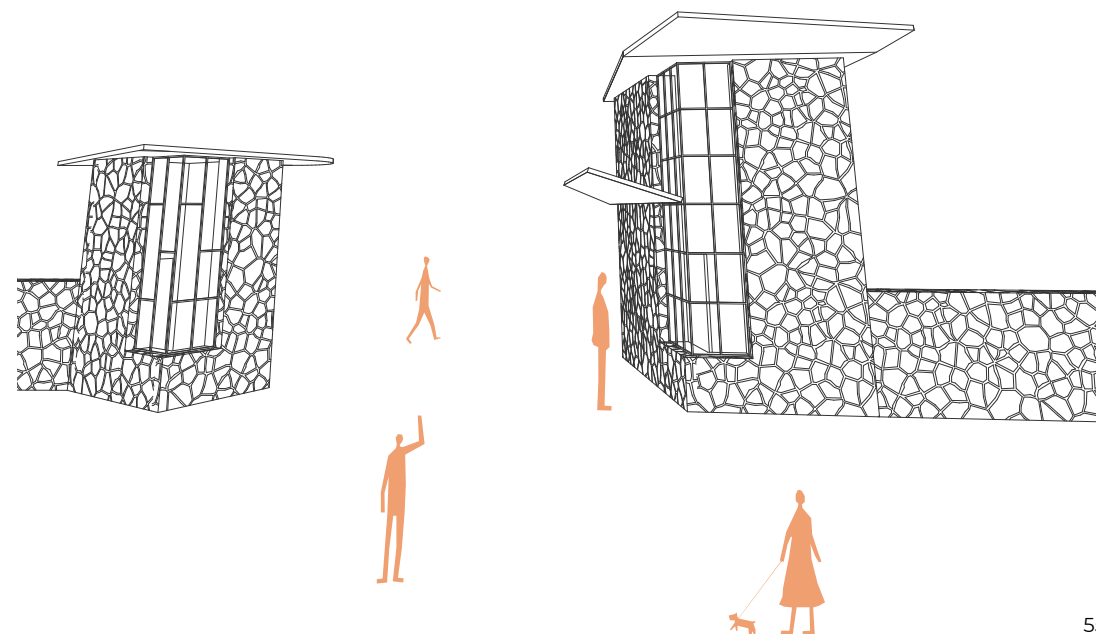
↑ 2.3 Ketten a pécsi óriáskeréken
A fotón láthatóak az alkalmazott anyagok: acél zártszelvény szerkezet, alumínium fülkeborítás és műanyag hullámlemez fedés.
forrás: Fortepan / Jankovszky György

A kerítésen belül nem olyan történések zajlanak, mint azon kívül, egy ilyen helyen teljesen máshol érezhetjük magunkat. Ezért a belépés pillanata egy fontos mozzanat, hiszen megérkezéskor a jegypénztár egy dimenziókapuként is felfogható.

Parkban való időtöltés nemcsak a játékelemek használatáról, hanem a közöttük való sétáról és időtöltésről is szól, ezáltal a tájékozódás és közlekedés is az élmény részévé válik. A parkokat gazdag belső úthálózat szövi át, a tájékozódást gyakran térképekkel segítik. A szocializmus vidámparkjairól készült rajzok hasonlóak egy kognitív térképhez, melyek az egykori parkok felépítését és működését dokumentálják számunkra. Idealizált valóságot mutatnak be, fókuszpontokat (például a legnagyobb gépezeteket) és hangsúlyos útvonalakat kiemelve. Scott Lucas antropológus vidámparkokról szóló könyvében ír erről a jelenségről.⁴⁰ A bolyongás és a tájékozódás a parkban átélt élmény részévé válik. Eltévedünk-megkerülünk, rátalálunk útvonalakra és különböző attrakciókra ezzel zsigeri, szinte evolúciós élményeket kapcsol be. Az egykori térképeken a helyszínrajzi nézetten kívül megjelennek kisméretű axonometrikus vagy perspektivikus rajzok a játékokról, ezek a tájékozódást elsősorban vizuális módon segítik.

40 LUKAS, Scott A.: *Theme Park*. London: Reaktion Books, 2008, 102.

↓ 2.4 Pécsi kapuépületek
A bejárat épületpár a bevezető út két oldalán helyezkedik el. Kőburkolatos falazott kis alapterületű épületek, vékony vasbeton lemeztetővel és nagyméretű megnyitásokkal.

A parkokban található építmények lehetnek épületek és szórakoztatóelemek, melyek közül az utóbbiak nagyobb hangsúlyt kaptak. Az épületek és a kapcsolódó objektumok (kerítések, placcok, teraszok) funkcionális célokat szolgálnak: biztosítják a beléptetést, a terület elhatárolását, fizikai igények kiszolgálását, találhatunk közhasználatú mosdókat vagy irodákat is a területen.

A legjellemzőbb házak a kapuépületek, melyek helyenként figyelemreméltó építészeti minőségben készültek. Emellett az is megfigyelhető, hogy az épületek kialakításánál parkonként nagyjából egységes az építészeti nyelvezet. A pécsinél például homogén, követ és vasbetont alkalmazó anyaghasználat jellemző, mely kiterjed a kultúrpark további épített elemeire is, a kemping fogadóépületeire, az állatkert régi bejáratára és a kisvasút megállóépületeire. Egyedül az elvarázsolt kastélyok lógnak ki némileg a funkcionális épületek közül, mert ezek olyan karakteres építészeti eszközökkel operálnak, mint a tornyok, a bástyák, az íves ablakok és bejáratok. Kastélyok fejben megjelenő idealizált képeinek elemeiből építkeznek, építészeti fenomenológiai megoldásokból. Ez a hozzáállás a többi elemnél is felfedezhető. A rakéta vagy más technikai vívmányok elhelyezése technicista gesztus, a dodzsem és épülete realista... stb. Az épületek mennyisége esetenként változó, komplexebb parkokban (például Pécsen) akár tíz is lehetett, a kisebbekben (mint Oroszlány) alig pár.⁴¹

A telepített élményelemek legtöbbször mechanikus gépezetek, ezzel a témával foglalkozik Lukás is könyve egyik fejezetében. A gépeknek fontos szerepe van az élmények kiváltásában, borzongást generálnak, egyszerre funkcionálisak és szimbolikusok, hétköznapiak és fenségesek. Leginkább kinetikusan, de jelszerű megjelenésük révén vizuálisan is hatnak az érzékeinkre. A kinetikus hatás kiválthat félelmet, vágyat, a gép által biztonságérzetet, de extázist is átélhetünk. A mesterségesen létrehozott élmények némelyike elemi, mások komplex, sokak számára akkoriban nem-, vagy nehezen elérhető helyzeteket idéznek (rakéta, utazás...).

→ 2.5 Pécsi vidámpark, 1969
Légifotó, forrás: fentrol.hu
adatfelhasználási engedély száma: KTM-TKF-1/1215/2/2024, részletesen ld. képjegyzékben

dodzsem csarnok

gokart pálya

Malév Li.2, HA-LIS repülőgép

óriáskerék

körhinta

szabadtéri színpad
terepre illesztett lépcsőzetes
nézőtérrel, technikai pódium és
takarások

elvarázsolt kastély
archaizáló elemekkel
(torony, kapuzat)

Flóra-pihenő

főbejárat
kapuépületekkel és kapcsolódó
kerítés szakasszal és
kiszolgálóépülettel

kisvasút végállomás, szerelvény
az állatkert-felé vezető kisvasút
hossza 570 méter

41 részletesen ld. függelékben

← 2.6 Budapesti vidámpark, Kanyargó
1958-as fotó. forrás: Fortepan / Sattler Katalin

↓ 2.7 Kis troli
1963-as fotó. forrás: Fortepan / Barbjerik Ferenc

↓ 2.8 Tipográfia
Egykori parkfeliratok.
Budapest, Pécs, Székesfehérvár és Dunaújváros

Az élmények megtapasztalása során kialakuló, szinte személyes kapcsolat a gépek antropomorfizációjához vezet. Lukas ennek alátámasztására a híresebb gépezetek elnevezéseit sorolja, amelyek neveiket mitológiai szereplőkről, élőlényekről kapták.⁴² A gépezetek hasonlóan fontosak lehettek a kultúrparkok esetében, sőt, a szocialista gazdaságfelfogáshoz köthetően központi szerepet kaptak, bár méretük általában jóval kisebb, mint a hivatkozott könyvben szereplő észak-amerikai példák. A gyárak, üzemek által adományozott élményelemek között Magyarországon egyfajta véletlenszerűség is megjelent.⁴³ A játékok elnevezései itt sokszor inkább mozgásra utalnak, úgy, mint Hullámforgó, Láncosforgó, Forgóhordó. Becéző megnevezésük Forgócska, Kanyargó, Röpcsi – méretük illusztrálása mellett – érzelemkifejező.⁴⁴

Az emberek és gépek furcsa korszakra jellemző viszonyát szemlélteti az alábbi, ózdi idézet, mely a Béke-kert szomszédságában álló kéményeket említi:

„Kohótorony, nagyolvasztó-adagoló, Martin-kémények lenyűgöző méretében a teremtő, alkotó ember alig látszik többnek egy parányi szerszámnál. Az élettelen számok meg óriásokká nőnek, hússá-vérré válnak. A bonyolult matematikai képletek mögött ott áll a termelőmunkás. Felrajzolódik egy számtani példa: »Ha az ózdi vasasok teljesítik a kongresszusi versenyfelajánlást, hány tonna hengerelt acél többlettermelés mutatkozik?« Emberi munkateljesítmények felelnek: »Tizenkétezer tonna többlet acél.« »Mennyit jelent ez forintösszegben népgazdaságunknak?« »Hatvanhétmillió forintot.« Így él, lélegzik együtt a számokkal az ember. A kettő együtt adja az egészet. A több keresetet, a több acélt.”⁴⁵

⁴² LUKAS, i.m., 111.

⁴³ sz.n.: Ma nyílik meg és rengeteg új játékkal várja május elsejei ünnepi közönségét a vidámpark. Hajdú-Bihari Napló, XVIII. évf., 100. szám, 1961., 1. Megnyílt a Béke-liget és a Vidám Park. Fejér Megyei Hírlap, XVI. évf., 198. szám, 1960, 2.

⁴⁴ A fenti öt bekezdés egy átdolgozott szövegrészlet egy korábban megjelent tanulmányból. A teljes szöveget ld.: SÁMSON, i.m., 61-62.

⁴⁵ GÁL Zoltán: Kossuth Lajos vasasai közt Ózdon. Ország Világ, III. évf., 21. szám, 1959., 7.

a hely atmoszférája

A vidámparkokat különböző irodalmi alkotások, képzőművészeti, filmes vagy más művészeti projektek gyakran választják témájuknak, illetve helyszínüknek, vagy díszletnek. Egy adott korban – vagy azt követően – születő művészeti alkotásokban az alkotók értelmezik, reflektálnak és kifejezőeszközként használják a helyeket. Ezek visszahatnak a helyek megítélésére és ezáltal a működésére is. Az alábbiakban vidámparkokhoz kapcsolódó munkákat veszek sorra az atmoszféra feltérképezése végett.

A dél-angliai Weston-super-Mare városában Bansky projektje keretében újranyitott a bezárt vidámpark Dismaland Bemusement Park néven 2015-ben.⁴⁶ A művész a helyszín által adott kontrasztot tovább erősítette. A vidámságot depresszióval ütközteti; társadalmi, politikai és környezeti témákat körüljáró attrakciókkal és kortárs művészek alkotásaival. A parkot átjárta a szarkazmus légköre. A hely abszurditását erősítette a dolgozók szenvtelen viselkedése és unott reakcióik. A vetélkedők meg vannak hekkelve, sosem nyerhetünk rajtuk. Ami vicces vagy szórakoztató lenne, az itt szomorú, a szépség borzalmas. Az ottlét felszabadítás helyett túlterhel.

46 ismeretlen személyazonosságú brit képzőművész és politikai aktivista

↓ **2.9 Banksy Dismaland Bemusement park, 2015**
forrás: Pixabay / dvmartin

a szocialista szellem vasútja

1979-ben készült el A Tanú című magyar filmszatíra Bacsó Péter rendezésében.⁴⁷ Hamarosan be is tiltották, de ennek ellenére kultuszfilmmé vált. A film egyik kulcshelyszíne a Budapesti Vidámpark, melyet angolparkból a szocialista eszméknek megfelelő vidámparkká alakítottak át az ötvenes években. A két főszereplő, Virág elvtárs és Pelikán elvtárs az angolparkról beszélgetnek. Pelikán elvtárs ártatlanul megkérdezi: „Mért angolpark? Mért nem viccpark vagy vidámpark?”. Erre Virág elvtárs nagy egyetértéssel feleli, hogy igaz is, még csak az kéne, hogy „az imperialista nyugatiak a markukba röhögjenek?” Majd a vidámpark igazgatói állását „kulturális forradalom nagyon fontos posztjának” nevezi és ráveszi Pelikán elvtársat (az egykori gátórt), hogy vállalja ezt a posztot. Pelikán elvtárs végül belemegy, de póru jár, mert a szellemvasutat túlságosan félelmetesre, és aktuálpolitikával fűtöttre alakítja. Básty elvtárs a látogatáskor saját képmását látva elájul, majd mérgében elviteti az értetlenül álló igazgatót.⁴⁸

A hazai vidámparkok számos további filmben és novellában megjelennek színes forgatagot megjelenítő háttérként (ld. irodalomjegyzék). A veszprémi többet is forgattak, itt készült például a Csárdáskirálynő, a Füre lépni szabad, Fényes szelek és Patyolat akció.⁴⁹

47 BACSÓ Péter: A tanú, 1979.

48 <https://www.youtube.com/watch?v=4QbwuWHn4yo> (utolsó elérés: 2024. 08. 17.)

49 GY. LOVASSY Klára: Időutazás a veszprémi kolostorok völgyében. In: *Veszprémi Szemle*. XIII. évf., 1. szám, 2011., 48-51, 50.

HIÁNY | 3

A következőkben a kezdődő üzemelési problémáktól a parkok állapotának romlásáig és a bezárásig vezető folyamatot vizsgálom. Ezt követően a terek romos fizikai környezetekké válnak, a helyek pedig tartalmilag is üresedni kezdenek.

szomorú vidámpark

Az ötvenes-hatvanas évek építési hullámát követően az archív sajtóból kiolvasható a parkok hanyatlásának, lepusztulásának története is. Ez az időszak az egyes esetekben különböző hosszúságú volt. Összevetve a városok hatvanasévek-beli népességét az egyes parkok üzemelési éveivel, megállapítható, hogy a kisebb lélekszámú települések vidámparkjai rövidebb életűek voltak, átlagosan tíz évig húzták csak. Ezzel szemben a nagyobb városok (ideértve a jelenleg is működő debreceni vidámparkot) akár hatvan éven át is működtették.⁵⁰ Valószínűsíthetően a nagyobb városokban a magasabb látogatói létszám hozzájárulhatott a parkok anyagi fenntarthatóságához és ezáltal életben maradásához.

A vizsgált források a bezárások előtti elhúzódó, lefelé ívelő időszakot érzékletesen mutatják be. A következőkben a bezárás előtti időszakot idézem meg az egyes helyszínek esetében, kezdve a rövidebb élettartamú helyszínekkel.

⁵⁰ Id. bevezetőben térkép, a népességi adatok forrása: KSH, nepesseg.com

↓ 3.1 A dunaújvárosi Vidám Park főbejárata, látogatókkal
1966. forrás: Fortepan / Chuckyeager tumblr

A Veszprémi vidámpark a nyitás után pár évvel, már a hatvanas évek vége fele hanyatlásnak indult. Gy. Lovassy Klára így emlékezik erről az időszakról:⁵¹

„A park virágzása tíz évig tartott. Aztán... leégett a Gábrriel malom... majd a fenntartáshoz biztosított pénzt csökkenteni kellett... megszűnt a kisvasút, elbontották a hintákat... eltűntek a csónakok... a tó eliszapolódtott, lassan, fokozatosan elhordták a síneket, a padokat, minden felhasználható építőanyagot... csak a gaz maradt.

Volt ugyan néhány többé-kevésbé sikeres kísérlet a park megújítására, de a fenntartásra mindig kevés pénz jutott.”

1968-tól a területet közparkká nyilvánították, szabadon bejárható volt, csak a játékok használatáért kellett fizetni.⁵² 1972 év elején ugyan még igényeltek háromezer óra társadalmi munkát fenntartásra, ezen a nyáron azonban a játékok – úgy tűnik – már nem üzemeltek.⁵³

↔ 3.2 - 3.8
Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén
A terület karbantartott városi parkként működik. A megtartott épített elemek jó állapotban vannak.
(Séd felett vezető hidak, egykori kisvasút megálló, büféépület, archaizáló kapuépület)

⁵¹ im. Gy. Lovassy, 50.

⁵² n.i.: Közparkká nyilvánította. Veszprémi Napló, XXIII. évf., 1968/109, 4.

⁵³ n.i.: Társadalmi munkát a városért. Veszprémi Napló, XXVII. évf., 1972/36, 6.

A veszprémihez hasonlóan a várpalotai is nagyjából tíz éven keresztül várta látogatóit. Itt 1970-ben már terítéken volt a bezárás kérdése, de ekkor még nem lehetett tudni, hogy végleges-e a döntés, vagy csak időszakai bezárásról van szó. 1972-től már másfajta használatot szántak a területnek, a városi nyári napközi helyszíne maradt, majd az inotai súlyemelők edzőhelyének jelölték ki.⁵⁴ A Várpalotai vidámpark helyszínét a bezárás momentumában rögzíti a Népsport újságírója. A város tehetséges, alulról kezdeményeződő és épülő súlyemelő csapata ebben az időben szükségmegoldásként az inotai erőmű egyik barakkjában edzett. A helyszín nem volt alkalmas a versenyekre való felkészülésre, de a városi tanácstól ígéretet kaptak a bezárt vidámpark területén kialakítandó felszerelt edzőterem létesítésére. A felújítás előtti állapotot a szerző sportújsághoz képest igen líraian rögzíti:

„a jó tízholdnyi ősparkot dűledező drótkerítés fogja körül, belül is minden félig leszerelten pihen a hóban”

A megkezdett felújítás ideje alatt a barakkban zajló edzésekről így ír:

“Hja, ha eddig kibírták... Most már csak megvárják a vidámparki újjászületést...”

⁵⁴ Z. VINCZE György: Újjászületés a vidámparkban. Népsport, XXIX. évf., 1973/301, 5.
n.i.: Megszűnt a vidámpark. Veszprémi Napló, Várpalota, A Várpalotai Városi Tanács VB Tájékoztatója, XXVIII. évf., 1972/171, 7.

↑ 3.9
A várpalotai Grábler tó, 2023

↔ 3.10, 3.11
Az egykori várpalotai vidámpark területe 2023 őszén

A területen a korábbi használat nyomai csak töredékesen érzékelhetők. A terület elhagyatott, közhasználat elől elzárt.

Szintén csak tízen pár évet üzemelt a példák között a legkisebb népességű Oroszlány vidámparkja is. Itt már a hatvanas évek közepén – pár évvel a nyitás után – „ráfizetési” volt a park.⁵⁵

Ózdon – a szintén frissen alapított bányászvárosban – a Béke-kert (melyben a vidámpark is helyet kapott más funkciók mellett) mintegy húsz évig a település életének része volt. De a bezárás ideje itt is a hetvenes évekre tehető, ennek a parknak annyival volt hosszabb az élettartama, amennyivel korábban nyitott az előzőekhez képest.

„Javában működött a még ma is sokat emlegetett Béke-kert is, ami afféle állatkerttel kevert vurstliként igazi népszórakoztató helye volt a környék lakosságának. (...) A hatvanas évek vége felé megszűnt a Béke-kert is, mint annyi más, ami a kisváros jellegzetes hangulatát megadta: a melegvizes törökfürdő, amely a gyár testébe ékelődött; a keskeny nyomtávú ingyenvasút, ami a Hódospatak völgyéből szállította be nap mint nap az ingázókat; s a romantikus városközpont, a Gyűjtő is (amely eredetileg Pipagyűjtő volt, s az itt székelő fogadó örökmécseséről nevezték el, ahol éjjel-nappal pipára gyűjthettek a betérő fuvarosok).”⁵⁶

A nagyobb lélekszámú Szeged, Győr és Székesfehérvár vidámparkjai három évtizedig fontos szerepet töltek be ezeknek a – magyarországi viszonylatban – jelentős méretű városoknak a szabadidős programfelhozatalában. 1960 körül a népesség a fenti városokban ötven és százezer között mozgott, a parkok viszonylag belső, könnyen megközelíthető lokációjuk voltak. A kilencvenes évekig maradtak fenn.

⁵⁵ SZENTE Pál: A segítő összefogás forrása. Magyar Hírlap, XIX. évf., 1986/74, 4.

⁵⁶ CSONTOS János: Ózd a csodák csodája. Magyarország, XXVI. évf., 1989/34, 25.

Győrben az első parkot az 1965-ös árvíz mosta el. Ez után új helyen épült. 1974-ben arról írnak, hogy kevesen látogatják a kultúrparkot, illetve a vidámparkot, drágák a játékok és el is vannak hanyagolva.⁵⁷ Ennek ellenére a park még közel húsz éven át üzemelt, folyamatosan jelenlévő nehézségek közepette. 1984-ben írt cikk arról tudósít, hogy gyomos a park, primitívek a játékok, az egész kultúrparkra szánt pénz kevés.⁵⁸ 1984-ben a teljes győri kultúrparkra fejlesztési koncepciót készítettek, ám a hanyatlóban lévő vidámpark a rendszerváltást már nem élte túl.

Szegeden a nyolcvanas évek elején rossz állapotokról, és azok „bütyköléssel” való megoldásáról írtak. Ezt követően zajlott ugyanegy nagyobb felújítás, de később, amikor a kilencvenes években már magánkézben volt, akkor is hasonló problémák merültek fel.⁵⁹ Ennél a parknál látnunk kell azt a súlyos helyzetet, hogy közel húsz évig tengődött a város egyik jelentős szerepet betöltő szabadidős intézménye. Ez alatt az idő alatt – ahogy a következő városoknál is láthatjuk – a helyszínhez ócska, rozoga, üres... stb. jelzők társultak, melyek a szabadidő és a vidámság fogalmaival éles kontrasztban állnak.

A fenti folyamatot érzékelhetjük Székesfehérvárnál is. Több városban – ahogy itt is – megkísérelték a rendszerváltás logikája mentén életben tartani a helyszíneket, és üzemeltetését magánkézbe helyezték vagy pályázatokkal, esetleg a rendezési tervben próbálták meg biztosítani a funkció megőrzését.

⁵⁷ S. T.: Kultúrpark? Kisalföld, XXX. évf., 1974/112, 4.

⁵⁸ SOMOGYI Márta: Nincs miért kimenni...Szomorú vidámpark. Kisalföld, XXXII. évf., 1976/144, 5.

⁵⁹ I. Zs.: Jön: a repülő csészealj. Felújítások a szegedi vidámparkban. Délmagyar, LXXI. évf., 1981/81, 3.

Dunaújvárosban 1964-ben Barsi Dénes egy cikket közöl a „ligetkultúrával” kapcsolatosan, mely kevésbé tárgyalt szempontokat vet fel.⁶⁰ Arról ír, hogy ellenzői is vannak ennek – az általa pozitívnak ítélt – jelenségnek. Vannak, akik a kultúrparkot egyáltalán nem tartják a kultúra megőrzésére és továbbadásra méltó helyszínnek. Ezek a vélemények a színházi, zenei magaskultúrát és annak tragikus népszerűtlenségét szembesítik a vidámparki tömegélmény elburjánzásával. Barsi érvelése a vidámpark lehetőségei mellett kissé erőltetettnek hat mai nézőpontból: lehetőségnek látja a helyszín népszerűségét a magaskultúra becsempészésére a látogatók életébe (aki pl. szobrok elhelyezése által vagy a parkban tartott koncerten keresztül akaratlanul is szembesül ezzel). Bár ebben az időszakban kevés hasonló véleményt olvasni, de feltételezhető, hogy idővel az a nézőpont erősödhetett többekben, hogy a kultúrpark inkább valamiféle olcsó szórakozás, amely a szocialista emberideá időeltöltésének támogatásáról szól, mintsem a kultúra gyakorlásáról. A zárás előtt, 1993 februárjában még úgy tűnt, tulajdonosváltással megmenekül a park, és húsvétra kinyit, ám ez nem történt meg.⁶¹ Ekkor a park lehasznált állapotáról tudósít a Duna-ferr cikke:

„Február tizenegyedike, a Vidámpark főkapuja zárva, a hátsó kapun ellenben bárki besétálhat. No, nem mintha félni kellene az üzemeltetőnek attól, hogy (akár önsanyargatásképpen is!) bárki betévedne az elvarázsolt kastélyba.”

⁶⁰ Barsi Dénes író, újságíró (1905-1968)

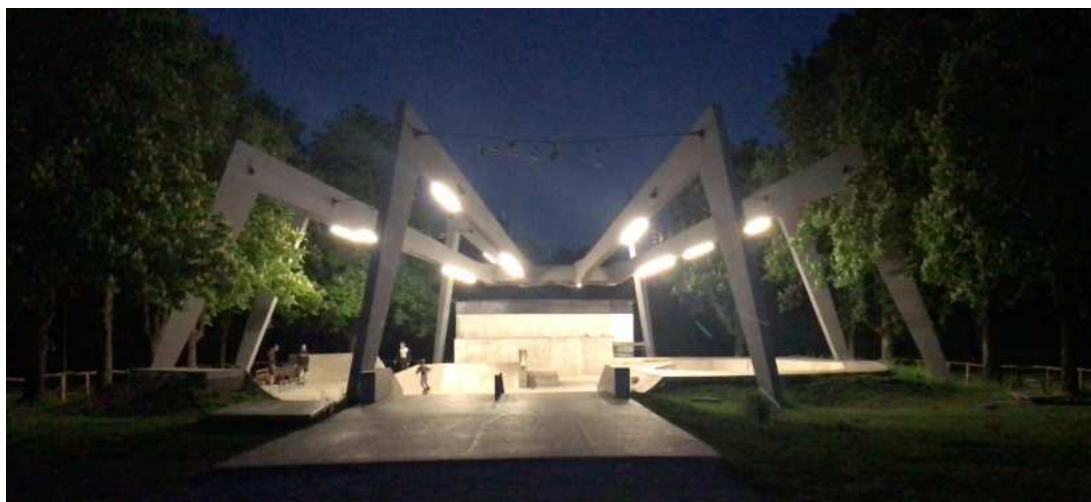
BARSI Dénes: Vidám park. *Élet és Irodalom*. VIII. évf., 1964/28, 5.

⁶¹ n. i. (pálinkás): Nyitás: Húsvétkor! Vidámpark – szépérvűeknek. *Duna-ferr*, XXXIX. évf., 1993/7, 17.

↓ 3.12

A dunaújvárosi "pók" 2021-ben

A vidámpark területe részben rekreációs célra hasznosított, más részei elhagyottak. A "pók" alatt gördeszkapályát létesített a város.

A pécsi vidámpark a városban népszerű szabadidős helyszín volt a hatvanas években, folyamatos, nagyobb fejlesztésekre került sor a nyitás után (repülő, elvarázsolt kastély, szabadtéri színpad). Mintegy ötven évig fogadta a látogatóit. Az első problémákról a többi parkhoz képest relatív későn – a kilencvenes évek közepén – született újságcikkekből értesülünk. 1994-ben már látszik, hogy a rendes éves karbantartási költségek emelkednek, ekkor az akkori igazgató narratívájában felmerül a nyugat-európai vidámparkokkal való szembesítés is, melyet – bár a rendszerváltáson már jócskán túl vagyunk ekkor – egy szinte elérhetetlen célként jelöl meg.⁶² 1995-ben bevezetnek a játékelemek karbantartására vonatkozó országos rendeletet, mely Pécs esetében mintegy megtízszerezi az erre fordítandó éves összeget, ráadásul eredeti tervrajzok híján szét kell szerelni és fel kell mérni a funkcionáló játékelemeket.⁶³ Később az önkormányzat bérbeadással próbálkozott. A helyzet a kétezres évekre egyre csak romlott. Ekkor már kevés játékelem volt, és adósságokról is írnak az újságcikkek. A parkot végül 2011-ben zárták be.

← 3.13, 3.14

A pécsi vidámpark kapuépületpárja 2020-ban

Egykori büfé-, és pénztárépület.

↑ 3.15

Az egykori szabadtéri színpad 2021 őszén

A szöveg írásakor a helyszínen már a pécsi Meseerdő működik, mely egy szabadon bejárható tematikus park, kisebb-nagyobb gyerekjátékokkal. A feltétlenül szükséges állagmegővások a még meglévő építményeknél azóta megtörténtek.

⁶² UJVÁRI Gábor: Nyitva a vidámpark. Ma még jól szórakozhatunk. *Dunántúli Napló*. V. évf., 1994/73, 5.

⁶³ DUNAI Imre: Gondfelhőben a pécsi vidámpark. A hasznos mutatóanyag rendelet szükségételenül drága mutatóanyaga. *Új Dunántúli Napló*, VI. évf., 1995/43, 5.

A Budapesti Vidámpark ugyan nem sorolható teljes mértékben a szocialista vidámparkok közé – hiszen csak átalakítva lett azzá, gyökerei régebbiek – azonban a hetvenes-nyolcvanas évektől induló erodálódási jelenség ezt a helyszín is elérte. A nagyobb látogatói létszám és a helyszín korábbi története rugalmasabbá tették a parkot a változásokra, például a kétezres évek elején nyugat-európai léptékhez mérhető bevételekről és újításokról olvashatunk.⁶⁴ A park 2013-ban zárt be, de csak részlegesen, hiszen a mellette található állatkert befogadta a játékok egy részét. Az állatkert és a vidámpark egyesítésének modelljét alkalmazta Debrecen városa is, és úgy tűnik az ő esetükben bevált, megmentette az intézményt a bezárástól.

A fenti történetekből látható, hogy a gyakran tíz-húsz évekig elhúzódó bizonytalan időszak alatt a terület fenntartói (itt a használókat is beleértve, hiszen ebben az esetben sokszor a közösség tartotta fenn a helyet) sokszor irreális mértékig igyekeznek helyreállítani valami nem működő dolgot. Meglátásom szerint a helyszínek fenntartásába fektetett energiát a létrehozás- és a kezdeti évek élményei, emlékei táplálták.

Üresség

Egy intézmény bezárását követően üresség jelenik meg a helyszíneken. Ez az üresség először csak a (nem) használatban mutatkozik. A helyszín egyik pillanatban még aktív téri viszonyulásnak, cselekvéseknek ad helyet, majd hirtelen ezek kizárásra kerülnek. Közfunkciók esetén a bezárás sokszor a terület lezárásával jár, mely a használók szempontjából fekete foltot eredményez a térhasználatban. Ezt a helyzetet ezért fontos környezetpszichológiai szempontból is megfigyelni.

Minél szorosabb az adott helyszínhez való kötődés, és több a helyszínen átélt személyes emlék, annál erősebb lehet ez a jelenség. A környezetpszichológiában az egyén adott helyhez való kötődése különböző funkciókat is képvisel: biztonságérzetet és kontrollt, önmeghatározást és másokkal való szimbolikus kapcsolatot is jelenthet.⁶⁵

⁶⁴ SZILÁGYI Béla: Játékpremier a vidámparkban – a hullámvasút a legkedveltebb. Debrecenbe kéne menni? *Magyar Hírlap*, XXXVII. évf., 2004/79, 11.

⁶⁵ DÜLL Andrea: A környezetpszichológia alapkérdései. Helyek, tárgyak, viselkedés. Budapest: L'Hartmann, 2009, 134.

A parkok újra nyitása vagy az egyes területek hasznosítása közérdeklődés tárgyát képezi, akár hosszú éveken át újra és újra. A közösségi média felületeken rendkívül gyakran találkozhatunk a helyszíneken megéltekhez kötődő nosztalgikus kommentekkel, bejegyzésekkel és általuk elindított emlékfolyamokkal. A parkok bezárásával kapcsolatosan a korábbi használók helyvesztesség élményt élhetnek át, melynek hatásai talán kevésbé személyes, mint inkább csoportidentitásbeli szintéren jelennek meg.

Ieromlás

A helyek folyamatosan változnak, azonban ha a használat eltűnik, a mindennapi karbantartási munkák hiányában az időjárás és a természet hatásai és az anyagok öregedése hamar meglátszódnak az épített elemeken, felületeken, környezeten.

TÉZIS 3 | HIÁNY

Tudati szinten markáns különbség figyelhető meg a nem használt és a használt helyek között. Egy nem jól működő építészeti hely használói vagy létrehozói sokszor jelentős energiát fordítanak a helyszín életben tartására. Ennek sikertelensége esetén a nem használat egy olyan állapot, melynek tudata materiális változások motorjává válik.

Ezek a változások a karbantartási feladatok elmaradásán-, és az ennek folytán bekövetkező állagromlásokon túl, szélsőséges esetben például rongálásban is megmutatkozhatnak.

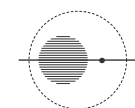

ELMÚLÁS | 4

A bezárt, romosodó területek egyfajta blokkolt, megrekedt állapotban vannak. A korábbi pozitív megélésekkel konfrontálódva ez a helyzet rossz érzéseket ébreszt az egykori használókban. A helyvesztés szelsőséges esetekben akár rongáló, aberrált viselkedést is indukálhat.

Az erős érzelmi kötődés által indukált blokkolt helyzet gátolhatja az esetleges telekhasznosítási kísérletek kifutását. A területeket így egy befagyott állapot jellemzi, mely kis mértékben konzerválja a téri helyzetet, megakadályozva, hogy létrejöjjön valami más az egykori vidámparkok helyén, ezáltal időt engedve a felejtésnek.

A fizikai nyomok eltűnése sokszor nem esik egybe a kapcsolódó emlékrétegek eltűnésével. A negyedik fázisról szóló fejezetben a helyek emlékekben való továbbélésének intenzitásával foglalkozom.

vidámság és trauma

A társadalmi emlékezetet a helyszínekhez kapcsolódó szövevényes történetek vagy tragédiák rétegezhetik. Karakteres példa erre a következő helyszín története.⁶⁶

A várpalotai vidámparknak van az összes közül talán a legkomplikáltabb története. A parkot a Grábler tó mellé, az 1945-ös történelmi tragédia helyszínével azonos területre telepítették. 1945 telén a várpalotai csendőrség és a nyilas csapatok több mint száz cigány származású embert végeztek ki, köztük védtelen gyermekeket és nőket. Az áldozatokat a későbbi tó területén lőtték halomra, valahol a mai sziget közelében, a testeket otthagyták, feltehetően betemették. A várost ebben az évben foglalták el a szovjet csapatok.⁶⁷ 1949-ben az ügyben nyomozást végeztek, de sok minden homályos maradt a hatvanas évekre, amikor a vidámparkot építették. Ekkoriban az ügy részleteire már köd szállt.

1961-ben egy különös bűvár bevetést tartottak az érintett tóban, melynek a névleges indoka az új csónakház építése volt. Úgy kommunikálták, hogy a tó mélyének felderítése a tervezett építmény biztonsága miatt elengedhetetlen volt.⁶⁸

Feltételezhető, hogy valójában a bűvárkutatás a korábbi tragédia esetleges nyomai és a működő vidámpark miatt volt szükséges, hiszen ezt a korábbi történekekről a park használói feltételezhetően nem tudtak. A kényes ügy létét alátámasztja, hogy következő évben a városi tanács elnökét és titkárát a bűvárok magas béréhez kapcsolódó szabálytalanságok miatt elbocsájtották.⁶⁹

Habár a várpalotai vidámpark csak tíz évig üzemelt, hatása fellelhető később is a város életében. 2015-ben – 45 évvel a bezárást követően – nosztalgia kiállítást rendeztek, ahol régi fényképeket állítottak ki a vidámpark működéséről és retró édességeket árultak.

Egy másik példa Scott Lukas korábban idézett leírásához kapcsolódik. Az „emberi természet nagy laboratóriumának” nevezi a funkciót.⁷⁰ A vidámparkok szociális kapcsolatokat is szolgálnak, ahogy ezt az oroszlányi szórakoztatóparkról készült interjúk is tükrözik. A terület egy városszéli domboldalon pár

⁶⁶ Az alábbi szövegrész a DOCONF2023 konferencia kiadványában megjelent – eredetileg angol nyelvű – tanulmány kis mértékben átdolgozott részlete. SÁMSON Kinga: The bittersweet story of Hungarian amusement parks. In: BENKŐ Melinda (szerk.): DOCONF 2023, Facing Post-Socialist Urban Heritage proceedings. Budapest: Budapesti Műszaki És Gazdaságtudományi Egyetem, Építész-mérnöki Kar, Urbanisztika Tanszék, 2023.

⁶⁷ HARMAT József: Roma holokauszt a Grábler-tónál. Székesfehérvári és várpalotai cigányok tömeges kivégzése Várpalotán 1945-ben. Várpalota – Veszprém: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2015.

⁶⁸ HAJDU György: Méltatlanná váltak. Tanácsok Lapja, XIII. évf., 1962/4, 2-3, 2.

⁶⁹ HAJDU, i.m., 2.

⁷⁰ LUKAS, i.m., 111. „gigantic laboratory of human nature”

élményelemet felsorakoztató kisméretű park volt. Az 1975-ben bezárt intézményt 2015-ben is – negyven évvel később – „fantasztikus helyként”, egyedülálló baráti találkozások helyszínéként idézik fel a megszólalók, annak ellenére, hogy a park már megépültekor is a szerényebbek közé tartozott.⁷¹

Úgy gondolom, hogy az élmény erősségét a korábbiakban felvillantott jellemzők alapvetően meghatározták, mely egy megszűnő funkció emlékének tovább élésére is kihat. A ragaszkodás oka a megélt élményekben is kereshető. Maya Nadkarni antropológus több írásában foglalkozik a magyarok szocializmusra vonatkozó emlékezetével és posztszocialista nosztalgiájával. A közelmúlthoz való viszonyulásunkban gyakran előkerül az ironia és a humor.^{72,73}

A különböző helyszínek története sok ponton szervesen kapcsolódik. Létrejöttük, működésük, bezárásuk majd megszűnésük dramaturgiájában is fellelhetők azonos mintázatok. Ahogyan az egyes parkok koncepciójának kidolgozásában a már meglévő helyszínek példát jelentettek, úgy a működésük során is felfedezhetőek kapcsolódások, de a bezárás is hasonló forgatókönyv szerint zajlott. Ezek az intézmények nem használói igények mentén alakultak, hiszen egy ideára építve mesterségesen tartották fenn őket. Nem volt lehetőség arra – mint például Coney Island esetében – hogy a sikeresebb dolgok tovább fejlődjenek a kevésbé sikeresek pedig eltűnjenek. Ezek a parkok ilyen szempontból nem működtek organikusan. Nagyjából egyszerre, egységes koncepció mentén hozták létre, ezzel azonban a funkció finomításának lehetősége határok köré szorult. Amikor egy funkciót túlságosan körülhatárolt már a kezdetekkor, akkor nem hordozza magában az adaptálhatóság ígérését. Ez abban az esetben nem feltétlen jelent gondot, ha a koncepció megalapozott és kidolgozott, de itt, mint láthattunk, főképp ideológiai alapokon állt. Így a parkok működése során a fenntartás került a fókuszba – esetleg az eredeti koncepció mentén zajló fejlesztésekkel. Nem tud természetesen megszűnni aminek meg kéne és nem tudják leváltani a régi építészeti elemeket újak,

⁷¹ FORGÁCS József (szerk.): Oroszlányi vidámpark. Oroszlányi TV, 2015. https://www.youtube.com/watch?v=_klBfK3QoEI&feature=emb_logo&ab_channel=s%C3%A1ndorzalai (utolsó elérés: 2024. 08. 17.)

⁷² Átdolgozott szövegrészlet egy korábban megjelent tanulmányból. A teljes szöveget ld.: SÁMSON, i.m., 60.

⁷³ NADKARNI, Maya (ford.: Kráncz Bence): „De a miénk!”. A nosztalgia és a hitelesség politikája a posztszocialista Magyarországon. In: DÁNÉL Mónika – HLA VACSKA András – KIRÁLY Hajnal – VINCZE Ferenc (szerk.): Tér – elmélet – kultúra. Interdiszciplináris térelméleti szöveggyűjtemény. Budapest: Elte Eötvös Kiadó, 2019, 225-254. NADKARNI, Maya: *Remains of Socialism. Memory and the futures of the past in postsocialist Hungary*. Ithaca – London: Cornell University Press, 2020, 227.

melyek használati szempontból megalapozottabbak. A rendszerváltás környékén pedig az ideológiai háttér széthullik, ezzel magára hagyva a relatív rugalmatlan működésű struktúrákat. Az eltűnés megindul, hiába lennének olyan értékei a helynek, mint a kedvező zöldfelület arány, dinamikus úthálózat vagy kisebb kísérletező szellemiségű épületek, melyek napjainkba is átemelhetők lennének. Ez egy ellentmondásos helyzetet szül, hiszen a meghaladott ideológia leváltása de az ezidő alatt létrejött értékek megőrzése egy komplikált és nehéz feladat.

A fentiekből következhet, hogy az egyes helyek történeteiben az elmúlás hosszan elhúzódó folyamattá válik. A bezárás után egy lassú degresszió figyelhető meg a területen, mely a fizikai erodálódásában, majd a hozzá kapcsolódó emlékek szétfoslásában jelenik meg.

Például, ha a pécsi vidámparkot megvizsgáljuk a bezárása után három évvel, láthatjuk a körülbelüli fizikai kereteket és érzékeljük, hogy sokakban él intenzív érzelmi kötődés a területhez.

2014 januárjának valamelyik első napján a park még tele szétszórt régi képeslapokkal, rajta a TV toronnyal, az állatkert fotóival. Az épületek nagyrésze elhagyatottan áll, hiányzó nyílászárókkal, málló vakolattal, a területen építőanyagok és hulladékok szétdobálva.⁷⁴ A játékokat már elszállították, például az óriáskereket és lovacska körhintát a Die Hard 5 forgatásán használták fel.⁷⁵ Ez valamilyen fajta jóérzéssel vagy büszkeséggel töltheti el az egykori használókat, ahogy korábban kiállított a Li-2 típusú repülőgépkuriózum szolnoki múzeumban való elhelyezése is, melynek kapcsán az azonos típusú szolnoki gépet röpképessé tették.⁷⁶ Tehát vannak meghatározó fizikai nyomok, melyek messzebbre kerültek az eredeti helyükről. Mintha megszöktek volna az élményelemek. A terület üres, és egyre kevesebb a korábbi használatra utaló fizikai nyom. A helyszín szabadon bejárható, ha valaki ismerte a működő intézményt, séta közben gondolatban könnyen rekonstruálhatja a működő állapotot, egykori épületeket.

⁷⁴ A 2014-es időpillanatot dokumentáló videó forrása: <https://www.youtube.com/watch?v=sOktBYEcqIc&t=451s> (utolsó elérés: 2024. 08. 17.)

⁷⁵ SEGESVÁRI Csaba: Szegeden forgat Bruce Willis? Csernobili szellemváros díszlete lehet az óthalmi laktanya. *Délvilág*, 68. évf., 107. szám, 2012. 05. 08.

⁷⁶ n. i.: A Reptár új kincse: a Li-2-es. *Indóház Online*, 2021. <https://iho.hu/hirek/a-reptar-uj-kincse-a-li-2-es> (utolsó elérés: 2024. 08. 17.)

A videós forrásom nyolc évvel ezelőtti kommentálói szomorúságról, fájdalomról írnak, és eleven gyerekkori emlékeket idéznek fel a mozgókép kapcsán.

Adott egy helyszín, mely, ha a tér fizikai tulajdonságait nézzük, kiüresedőben van. A hely azonban telített az emlékezés szempontjából. Az egykori használókban számos személyes történet vagy emléknym köti (még) a helyszínhez. Ha egy eltűnőfélben lévő funkció társadalmi hatásának intenzitását nézzük, az említett két réteg meghatározó lesz. A fizikai és az emlékezetbeli rétegek ráadásul hatnak is egymásra. A még jelenlévő megfogható elemek segítenek a történetek felidőzésében és életben tartásában. A helyhez kötődő emlékek pedig odavonzhatják az embereket, és különféle interakciókat válthatnak ki a téri elemekkel (például megtisztítás, bontás, firkálás...stb).

TÉZIS 4 | ELMÚLÁS

Egy hely emlékének intenzitását minden pillanatban együttesen határozza meg a még meglévő fizikai jelek detektálhatósága, átalakulásuknak mértéke, illetve a kollektív tudatban hordozott emléknymok sűrűsége.

A funkció megszűnése, a hely működésének átalakulása, azaz az elmúlás folyamata természetesen nem lineáris folyamat. A fenti meghatározók folyamatos változásban vannak, nézzük meg közelebbről az elmúlás tér tulajdonságait és helyhez kötődő emlékezet-beli átalakulását. Ezt a folyamatot a plasztikus megjelenítés érdekében fázisokra bontom:

_ ott van – rendeltetés szerinti működés, élmények gyűjtése

_ nincs használatban – kiüresedett a funkció, fizikai nyomok kis mértékben változtak, semlegesség, bizonytalanság

_ hiányos állapot – például bontások következtében, „romantikus” fázis

_ rekonstruálható – még összegyűjthetők egy korábbi fázisra vonatkozó információk

_ tudjuk, hogy ott volt – töredék információ áll rendelkezésre, „nosztalgikus” fázis

_ nincs ott – teljes eltűnés. Nincs fizikai nyom, vagy nem észlelhetők. Nem is tudjuk, hogy ott volt-e az adott dolog.

fizikai jelek

Egy elhagyatott térhez tartozó fizikai jeleket megközelíthetjük minőségi szempontból, például milyen műszaki/esztétikai állapotban van a vidámpark, mennyire rekonstruálható a korábbi formája, értelmezhető-e az eredeti úthálózat. A mennyiségi vizsgálattal az érzékelhető nyomok számosságát és sűrűségét analizálhatjuk, egy-két jel látható már csupán, vagy sokminden utal a korábbi használatra.

/A következő szövegrész egy esszé átdolgozott részlete/⁷⁷

A pontokat kicsit részletesebben kifejtve vegyük végig a fenti fázisokat. Eleinte – ugyan az eredeti formától a fizikai környezet már eltávolodott, de – még számos apró utalást felfedezhetünk az egykori használatra, tehát gondolatilag kapcsolható hozzá. A kapcsolat szintje különböző lehet, melyet, ha egy folyamatként

⁷⁷ a szöveg eredeti változata a Társadalomelméleti Kollégium és az Építész Szakkollégium felhívására készült. SÁMSON Kinga: *A szocializmus egykori vidámparkjai, mint mai romok. Létező és nem létező épületek.* (megjelenés alatt)

képzelek el, a következő állapotok követhetik egymást.

Kezdetben, amikor a vidámpark ott van, működése az eredeti rendeltetés szerinti. Később megjelenhet a kiüresedés, ami akár visszafordítható folyamat is lehetne, ekkor az eredeti elképzelés a hely használatáról sérül. Ezután, amikor nincs használatban, a fizikai nyomok még nem, vagy csak nagyon kis mértékben változnak. Szinte minden érintetlen, de a használat megváltozik, a funkció eltűnik. A vidámpark bezárt, de még nem bontották el az épületeket. Az elhagyatottságra utaló apró nyomok az ösvényeket betérítő levelek, a melléképületek bezárt ajtaja, vagy a könnyen mozgatható használati tárgyak eltűnése. A hiányos állapot fokozódik, de amíg a mértéke nem ér el egy kritikus szintet, addig nem csorbítja a teljes képet, annak felismerhetőséget, azonosíthatóságot. Egy-két épület elbontása, vagy pár élményelem elszállítása nem akadályozza meg az értelmezhetőséget. A rekonstruálhatóság fázisában első ránézésre már nem egyértelmű a korábbi elrendezés, de a megfelelő információk, mint régi fotók, vagy elbeszélések begyűjtésével még helyreállítható a hely emléke. Amikor ezekhez az információkhoz már nem juthatunk hozzá, vagy csak egy töredékük érhető el, akkor már a visszaállításra nincs lehetőség, csak tudjuk, hogy ott volt valami. Ilyenkor jellemzően azért még a hely karakterisztikája érzékelhető, tehát az egyértelmű, hogy valami volt ott, de hogy pontosan mi, vagy hogy milyen, az ködbe vész. Az elméleti folyamat következő pontja, amikor valami nincs ott. Ilyenkor azt sem tudhatjuk, hogy volt-e ott valami, vagy sem. A sort folytathatnánk ezután a rétegződő újabb használatok jelentésmódosító szerepével, sőt kiterjeszthető egy épület születésének, illetve létezésének többi fázisaira is, mint a gondolat, építés és a használatba vétel előtti állapot. Elképzelhető egy körkörös, vagy inkább spirálszerű folyamatként egy helyszín tekintetében.

Ha egy hely esetében a fázisok hiányoznak, az utalhat egy nagyon speciális funkcióra. Például egy pavilonnál a folyamat így írható le: gondolat > építés > ott van > tudjuk, hogy ott volt > nincs ott

Az elképzelt folyamat tehát nem feltétlen egyenletes és lineáris. Időnként megfordulhat vagy lelassulhat (pl. felújítás), hirtelen felgyorsulhat, bizonyos esetben egészen drámaian, pár óra alatt eltűnhet valami (pl. katasztrófa vagy bontás). Hirtelen bontás megtörheti az elmúlási folyamatot. Hosszabb élettartamú épületek esetében, mint például egy többször átalakított és felújított műemlék épület akár több évszázados pulzálásként írható le a változás.

A romos vidámparkok ilyenfajta vizsgálata párhuzamot vet fel régi épületekkel, esetleg műemlékek állapotának meghatározásával. A szocializmusban állított építmények értékmeghatározása és megítélése ilyen rövid időtávlatból úgy tűnik napjainkban (még) bizonytalan. Ahogy a történeti formákat mutató romok pátosza kialakult a tizennyolcadik században, a közelmúlt építészetéhez kevésbé elfogódott az általános hozzáállás. Bár vannak kezdeményezések a közelmúlt építészetének megóvására, de ez a folyamat napjainkban nem túl előrehaladott.⁷⁸ A közelmúlt – és egy másik társadalmi-politikai rendszer – építészetéről beszélve sokkal intenzívebb, illetve kevésbé homályos (esetleg kevésbé pátoszos) érzések merülnek fel. Így egy eltűnő épületegyüttes maradványait más szemmel nézhetjük, mint a nagyobb időtávlatból szemlélt – ezáltal ismeretlenebb és talán vonzóbb – épületmaradványokat. A kérdést nagyon aktuálisnak tartom a közelmúlt építészetének mai, gyakran kritikus és negatív megítélése szempontjából.⁷⁹ A vidámparkok intézményéhez viszont rengeteg személyes emlék kötődik, ezáltal a helyek sokunk számára mégis romantikussá válnak.

“Bármilyen egyhangú és visszataszító volt is eredetileg egy építmény, romként egyszerre megnövekszik a komplexitása. A romot ugyanis nem valamiféle célkitűzés teremti meg: a rom keletkezik – vagy fokozatos összeomlással, vagy hirtelen rombolás révén. (...) formai komplexitást hordoz (...) A romok minden dolgok mulandóságára intenek.” (Böhringer)⁸⁰

⁷⁸ például aktuális védetté-nyilvánítások, Déli-pályaudvar... stb.

⁷⁹ Például a Budai vári bontások/átalakítások nyomán, teherelosztó épülete.

⁸⁰ BÖHRINGER, Hannes: *Romok a történelemtúli időben. Kísérletek és tévelygések a filozófiától a művészetig és vissza.* (1995) In: MARIÁN Balázs: *Metamorfózis – eredet és ráakódás.* (Doktori értekezés.) Budapest: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola Építőművészeti Szak, 2014, 52.

emléktér

Az emléknyomok vizsgálata a fizikai változások megfigyeléséhez képest nehezebben megfogható, és kevésbé meghatározható, számszerűsíthető kérdés. Az egyéni emlékezési mechanizmusok és a kollektív tudat sokszor lassabban reagál a tér változásaira. Még 5-10 év távlatából is hajlamosak vagyunk egy régi működést, használatot (vagy annak hiányát) belelátni a már megváltozott helybe (például óra az egykori Moszkva téren). Máskor azonban a tér szinte nem is változik, de mégis történik valami az emlékezetben, ami miatt a helyet máshogy látjuk (pl. egy baleset nyomán hirtelen megváltozik a vidámparkról alkotott kép).⁸¹

Az emlékek immateriális természeténél beszélhetünk a kapcsolódó érzések minőségéről (pl. csalódottság a bezárás miatt, pozitív gyerekkori emlékek), mennyiség helyett viszont talán inkább az intenzitás a megfelelő mérték. Mivel a kollektív memória más szakterülethez tartozik, ennek vizsgálatát szakirodalmi kitekintés alapján végzem a továbbiakban.

A kollektív emlékezet Halbwachs szerint a múlt társadalmi konstrukciója.⁸² Míg az egyéni emlékezet az individuum elméjében születik meg, a kollektív emlékezet ezzel szemben arra irányul, amit egy közösségnek nem szabad elfelejteni, mert valamilyen szempontból fontos számára. Az ilyen emléket sokszor az egyén nem is élte át, hanem szájhagyomány útján is hozzájuthat, például egy családtagja elmeséléséből.⁸³

Az egyéni emlékezet viszont nem választható le a közösségéről, a társadalom befolyásolja, sőt a közösség hathat az egyéni megélésre is. Így az ember egyszerre több kollektívum emlékének is hordozója.⁸⁴ Halbwachs szerint az észlelés és az emlékezés egymásnak kölcsönösen feltétele és következménye.⁸⁵ Ezen a ponton a tér kulcsfontosságúvá válik: amikor egy teret észlelünk, ezáltal rögtön emlékezünk.

⁸¹ Várpalotán és Székesfehérváron is előfordult ilyen eset a vidámparkban

⁸² forrás: Assmann – összefoglaló

⁸³ forrás: Assmann – összefoglaló

⁸⁴ forrás: Assmann – összefoglaló

⁸⁵ KOVÁCS Éva: Az emlékezés szociológiai elméletéhez. *Társadalomtudományi Szemle.* II. évf., 2021/1, 23-35, 25. Online elérhető a következő linken: https://socio.hu/uploads/files/2012_1/5kovacseva.pdf (utolsó elérés: 2022. 01. 09.)

„Amikor a tárgyakat látjuk, beljük látjuk azt is, ahogy a többiek szemében jelennének meg: ha kilépünk önmagunkból, nem azért tesszük, hogy a tárgyakkal keveredjünk el, hanem hogy a többiek szemével nézzük a tárgyat, ami csak azért lehetséges, mert emlékszünk a hozzájuk fűződő viszonyainkra. (...) [A]z emberek általában a társadalom keretein belül tesznek szert az emlékeikre. Ugyanígy, társadalmi keretek között idézik föl, ismerik föl, illetve lokalizálják azokat (...) [Ezért tehát] nincs értelme azt kutatni, hogy hol tárolja az agyam [az emlékeimet], az elmém melyik zugában őrzöm őket, melyekhez csakis én férhetek hozzá, mivel a külvilág segítségével idézem föl őket, és azok a csoportok biztosítják számomra a rekonstrukciójukhoz szükséges eszközöket, amelyekhez tartozom.” (Halbwachs)⁸⁶

Az emlékezet tárgyai az idő-tér összefüggésében egy adott csoport rekonstruktivitásával értelmezhetőek. Mi az, amit az adott csoport fontosnak tart? Az emlék nem felel meg a múltnak, hanem annak egy – a közösség által fontosnak tartott – szelete, szubjektív rögzítése, mely a jövőt szervezi, formálhatja.⁸⁷

Építészként a terek rétegzettsége a legérdekesebb talán ebben az elméletben. Az emlékezet tárgya terekhez kapcsolódik. Egy konkrét helyszín esetén a tér megjelenését és működését akár több időszakban is felfejthetjük. Azzal azonban számolnunk kell, hogy a múltbeli állapotot őrző képek, már formáltak, a társadalom által megválogatott emléket mutatnak.

A vidámparkok esetében azok a képek maradtak meg, amelyeket akkoriban – különböző okok miatt – érdekesnek tartottak arra, hogy képeslapokon megjelenjenek, esetleg a megyei könyvtár jelentősége miatt gyűjteményébe vegye, és online gyűjteményében is publikálja. Tehát nem a teljes valóság, hanem annak egy valaki által kijelölt szelete.

⁸⁶ KOVÁCS, i.m., 23-35, 24. (1992, 38)

⁸⁷ forrás: Assmann – összefoglaló

Érdekes megnéznünk a vidámparkokhoz kapcsolódó kollektív emlékeket, mert beszédes példák lehetnek az akkori társadalmi-politikai rendszer, vagy a közelmúlt építészetét tekintve. A vidámparkokhoz, mint helyekhez kapcsolódó emlékek a teljesség igénye nélkül a következő kollektívumok megéléseit hordozhatják a tágabb csoportoktól indulva. A szocialista társadalomideának megfelelő koncepció szerint épült kultúrparkok a hétköznapi munka mellett a pihenésnek és a szórakozásnak voltak hivatottak teret adni. Térszervezésük és az épületek/építmények kialakítása ezt a célt szolgálja, például telepítésében, megközelíthetőségében, a természettel való viszonyában, az élményelemek megjelenésében, tematikájában és az alkalmazott építészeti formákban. Az ötvenes-hatvanas években jellemző ún. társadalmi munka a gyári dolgozók közösségének sajátos tapasztalata volt, ahogy ezt a második fejezetben bemutattam. A végigdolgozott 40-50 órás munkahéten túl nem csak a gyárban hirdettek teljesítményversenyt, hanem külső helyszíneken is, például a kultúrparkok épülő vidámparkjaiban is vállaltak társadalmi munkát. Ez a korosztály napjainkban nyugdíjas éveit éli, a gyermekeik, illetve unokáik a helyekhez kötődő tapasztalásaikat családi történetekből ismerhetik, magukévá tehették. Napjaink fiatal-felnőttjei még a parkok bezárása előtt saját élményeket is szerezhettek róluk, melyek 10-30 év távlatában összemosódhattak a fent példaként felsorolt kollektívumok által hordozott emlékekkel. Felmerül a kérdés, hogy mi lesz a kollektív emlékekkel a tárgyasulásuk megszűnésével, a helyek átalakulása során?

Az emlékezetet vizsgálva szintén nem lineáris folyamatról beszélhetünk, de a pulzálás mást jelenthet, mint a fizikai tér változásánál. Az emlékek inkább rétegekként rakódnak egymásra, felülírnak, vagy eltakarnak régiakat, vagy kevésbé fontosakat. Az egyéni emléke nyomok összjátékából egy adott helyre vonatkozó tudás épülhet bennünk, például a vidámpark látogatások izolált emlékei fokozatosan egy összképpé olvadnak, mely később a helyszínről rögzített benyomásainkat adja. A fizikai és az emléktér hat egymásra bennünk, és a hely értelmezésének pillanatát a kettő együtt írja le.

lezárás

összegzés

A vidámparkokat – ahogy ezt a bevezetőben kifejtettem – történetileg fontos és különleges helyszíneknek tartom, melyek számomra apropót jelentettek tágabb kérdések vizsgálatához. Történetük és atmoszférájuk kutatása lehetőséget adott arra, hogy helyek átalakulásán, funkciók elmúlásán gondolkozzak. Arról, hogyan alakulnak át építészeti terek közösségek és egyének számára különböző események és történések nyomán. Ezeken a példákon keresztül olyan helyszínekre fókuszáltam, melyek a közelmúltban jelentős átalakuláson mentek keresztül. A folyamatnak a materiális és gondolati vonatkozásait is vizsgáltam.

Időrend szerint haladva, kezdetben a létrehozó koncepciótjáramkörül, egy kifejezetten mástermészetű vidámpark típus elemzésével és a hazaiakkal való kontrasztba állításával. A különbözőségek ellenére ez a példa kirajzolta számomra a funkció alaptermészetét és számos ponton láthattunk hasonlóságokat is, melyek a helyszín saját kulturális közegén belüli definíciójában is megjelennek.

Az építéssorán meghatározó körülmények történések beemelésével megismerhettük a helyszínekhez kötődő alapvető társadalmi viszonyokat és kapcsolódó asszociációkat. Ebben a részben fontos szerepet kapott a közös építés ellentmondásos története, a téri világ a parkban elszórt fizikai objektumokkal és az ezáltal alakuló atmoszféra.

Az erodáció kapcsán az üresség, rom és rekonstruálhatóság fogalmaira fókuszáltam, megvizsgálva a parkok életbentartására tett próbálkozásokat és hatásaikat.

Az eltűnés nyomán a tér fizikai átalakulásán túl a helyhez kötődő emlékezet kapcsán pszichológiai és szociológiai témák merülnek fel. Ezt a folyamatot tanulmányozva olyan gondolatokat fogalmaztam meg, melyeket kiterjeszthetőnek és alkalmazhatónak tartok más épületek vagy helyek elmúlási folyamatának (vagy akár létrejöttének) értelmezésére is.

Kutatásom során számos archív anyag és adat előkerült, melyek az írás kohéziójának megőrzése érdekében a törzsszövegbe csak részlegesen kerültek be. Az anyagok adatlapos formában egyéb mellékletekkel együtt a függelékben található.

konklúzió

A fenti gondolatokat ugyan a vidámparkok kapcsán fogalmaztam meg, de úgy gondolom, tervezői munkám során, meglévő épületekkel, helyszínekkel kapcsolatban hasonló szempontok felmerülnek és érdemes ezeket más funkcióknál és helyszíneknél is vizsgálni.

A helyek átalakulásának megértéséhez a négy fázis segítséget nyújthat, azonban tovább is fejleszthetjük a modellt pulzáló természetűvé.

TÉZIS I záró

Egy olyan épület (vagy terv) is válthat ki hatást az általa képviselt gondolati tartalom útján, amely már-, még-, vagy esetleg soha nem is volt jelen. A folyton változó fizikai környezet és helyhez kapcsolódó szellemi tartalom gazdag rétegekkel dúsítja életterünket.

Ez kifejezetten igaz a vidámparkra, amely sajátos építészeti karaktere, inspiratív, társadalmi és esztétikai értékei okán mindannyiunk emlékezetében aktívan él.

irodalomjegyzék

könyvek

HALBWACHS, Maurice: Az emlékezet társadalmi keretei. Budapest: Atlantisz, 2018.

HARMAT József: Roma holokauszt a Grábler-tónál. Székesfehérvári és várpalotai cigányok tömeges kivégzése Várpalotán 1945-ben. Várpalota – Veszprém: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2015.

KOOLHAAS, Rem: Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan. New York: The Monacelli Press, 1997.

LUKAS, Scott A.: Theme Park. London: Reaktion Books, 2008.

LUKAS, Scott A.: The immersive worlds handbook. Designing theme parks and consumer spaces. New York – London: Focal Press, Taylor & Francis Group, 2013.

NADKARNI, Maya: Remains of Socialism. Memory and the futures of the past in postsocialist Hungary. Ithaca – London: Cornell University Press, 2020.

ØTSBY, Hilde – ØTSBY, Ylva: Titokzatos memória. A felejtés és az emlékezés könyve. Budapest: Park Könyvkiadó, 2020.

VENTURI, Robert – BROWN, Denise Scott – IZENOUR, Steven: Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form. Cambridge – London: MIT Press, 1972.

WOOD, Jason (szerk.): The Amusement Park. History, Culture and the Heritage of Pleasure. London: Routledge, 2018.

szépirodalom/művészetek

CSIKÓS Attila: Vidámpark. Budapest: Kortárs Könyvkiadó, 2018.

EGRESSY Zoltán: Szaggatott vonal. A Vidámpark nyitva van. Lettre, XX. évf., 2011/1.

BACSÓ Péter (rend.): A tanú. Mafilm, 1969. (<https://filmkereso.filmarchiv.hu/#tan%C3%BA/////1/80000711>)
részlet: https://www.youtube.com/watch?v=1tf4P-DqCx0&ab_channel=im (utolsó
elérés: 2024. 08. 30.)

Banksy: Dismaland Bemusement Park. West Somerset, Weston-super-Mare, 2015-2021. (<http://dismaland.co.uk/>)

Salvador Dalí: Dream of Venus pavilion, 1939. (<https://www.minniemuse.com/articles/musings/salvador-dalis-dream-of-venus>)

MOORE, John: Die Hard 5 – Drágább, mint az életed. 20th Century Fox, 2013.
Berlin, Spreepark. <https://www.spreepark.berlin/>

FÁBRI Zoltán: Körhinta. Mokép, 1956.

Veszprémiben forgatott filmek: Csárdáskirálynő, Fűre lépni szabad, Fényes szelek, Patyolat akció – Id. veszprémi szemle, 50. o.

TARKOVSKIJ, Andrej Arszenyjevics (rend.): Sztalker. Moszfilm, 1979.

cikkek, tanulmányok

ARCHLEITNER, Friedich: Ez a ház a 8. századból származik és 1898-ban épült meg. (1990) In: KERÉKGYÁRTÓ Béla (szerk., ford.): Hely és jelentés. Tanulmányok az építészetéről és a városról. Budapest: Terc, 2002, 33-46.

BARSI Dénes: Vidám Park. Élet és Irodalom. VIII. évf. 1964/28, 5.

DELGADO da SILVA, Bárbara Mylena – dr. KARLÓCAINÉ BAKAY Eszter: People's Park: an Overview from Examples of Post-Socialist Urban Parks in europe. In: BENKŐ Melinda (szerk.): DOCONF 2021, Facing Post-Socialist Urban Heritage proceedings. Budapest: Budapesti Műszaki És Gazdaságtudományi Egyetem, Építésmérnöki Kar, Urbanisztika Tanszék, 2021, 106-115. (online elérhető: <http://doconf.architect.bme.hu/2021-proceedings/>)

DÉNESI Ödön: Pécs: Nyugati városrész. Magyar Építőművészet, VIII. évf., 1959/3-4, 83-103.

GRANASZTÓI Pál: Zöldterületek tervezése magyar településtervezési vonatkozásban. Településtudományi Közlemények, 1954/6, 14-47.

HARVEY, David: A tér-idő sűrűsödés. (1990) In: VARGHA Zsuzsanna (ford.): Café Babel, XV. évf., 2006/2, 91-106.

KOVÁCS Éva: Az emlékezés szociológiai elméletéhez. Társadalomtudományi Szemle. II. évf., 2021/1, 23-35.

KOVÁCS Zsófia: Dreamlands a Pompidou Központban. PRAE – A művészeti portál, 2010. <https://www.prae.hu/article/2852-dreamlands-a-pompidou-kozpontban/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

MARIÁN Balázs: Metamorfózis – eredet és ráakódás. (Doktori értekezés.) Budapest: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola Építőművészeti Szak, 2014.

MOLNÁR András: A vidámpark ihlette város. HG, 2010. <http://hg.hu/cikkek/varos/10516-a-vidampark-ihlette-varos> (utolsó elérés: 2020. 11. 29.)

NADKARNI, Maya (ford.: Kráncz Bence): „De a miénk!”. A nosztalgia és a hitelesség politikája a posztoszocialista Magyarországon. In: DÁNÉL Mónika – HLAVACSKA András – KIRÁLY Hajnal – VINCZE Ferenc (szerk.): Tér – elmélet – kultúra. Interdiszciplináris térelméleti szöveggyűjtemény. Budapest: Elte Eötvös Kiadó, 2019.

ORMOS Gergő: Vidám Park. Fejér Megyei Szemle, III. évf., 1966/1-2., 117-121.

PÁLINKÁS Edit: Dreamlands. Régi-Új Magyar Építőművészet, 2010/3, 61-62.

SCHATTENBERG, Susanne: Tschernobyl. Europas größtes Freilichtmuseum. Zeitgeschichte online, 2020. <https://zeitgeschichte-online.de/geschichtskultur/tschernobyl> (utolsó elérés: 2021. 01 11.)

SCHMIDT Márta: Kemping a hegyen (diplomaterv). Építészfórum, 2018. <https://epiteszforum.hu/kemping-a-hegyen> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

TAYLOR-FOSTER, James: Russian Pavilion at 2016 Venice Biennale to Examine the V.D.N.H – Moscow's Soviet „Amusement Park”. Archdaily, 2016. <https://www.archdaily.com/784716/russian-pavilion-at-2016-venice-biennale-to-examine-the-vdnh-nil-moscows-soviet-amusement-park> (utolsó elérés: 2021. 01 11.)

TÖRÖK Ferenc: Elvárásolt kastély. Magyar Építőművészet, LXXIX. évf., 1988/1, 38-41.

n.i.: Disney Architekten Wer Design Spaß. Greenlane, 2019. <https://www.greelane.com/geisteswissenschaften/bildende-kunst/who-are-the-disney-architects-175972/> (utolsó elérés: 2020. 11. 29.)

saját írások a témában

SÁMSON Kinga: Hungarian amusement parks from the fifties to nowadays. In: BENKŐ Melinda (szerk.): DOCONF 2021, Facing Post-Socialist Urban Heritage proceedings. Budapest: Budapesti Műszaki És Gazdaságtudományi Egyetem, Építésmérnöki Kar, Urbanisztika Tanszék, 2021, 378-389. (online elérhető: <http://doconf.architect.bme.hu/2021-proceedings/>)

SÁMSON Kinga: Vidám Park. Kultúrparkok szórakoztatóelemei a kádári konszolidációtól napjainkig. In: BUN Zoltán – SZABÓ Levente (szerk.): A BME Építőművészeti Iskola Tanulmánykötete 2020/21. Budapest: BME Építőművészeti Doktori Iskola, 2022, 54-67.

SÁMSON Kinga: A szocializmus egykori vidámparkjai, mint mai romok. Létező és nem létező épületek. – megjelenés előtt

SÁMSON Kinga: The bittersweet story of Hungarian amusement parks. In: BENKŐ Melinda (szerk.): DOCONF 2023, Facing Post-Socialist Urban Heritage proceedings. Budapest: Budapesti Műszaki És Gazdaságtudományi Egyetem, Építésmérnöki Kar, Urbanisztika Tanszék, 2023, 316-325. (online elérhető: <http://doconf.architect.bme.hu/doconf2023-proceedings/>)

archív (napilapok, hetilapok)

Id. függelékben, városonként, időrendbe gyűjtve

levéltári anyagok

FÜLÖP István: Érdemes volt. Emlékezés a Mecseki Kultúrpark 25 éves történetére. In: sz.n.: 25 éves a mecseki kultúrpark. Pécs, 1985.

Baranya Megyei Levéltár anyagai a pécsi állatkert építéséről:

HU-MNL-BaML-XXIII.108.a. Építési és Közlekedési Osztály iratai, 1950-1990

HU-MNL-BaML-XXIII.156. Pécs Város II. ker. Tanács V. B. Építési, Közlekedési Szakigazgatási Szervének iratai, 1955-1971

képjegyzék

	zseléprint	vidámpark	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
bevezető			
0.0	zseléprint	körhinta Győrben	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
0.1	ábra	halmazábra	© Sámson Kinga
0.2	archív fotó	Oroszlányi vidámpark	© Fortepan / Magyar Rendőr
0.3	zseléprint	pécsi kapuépületek	© Sámson Kinga
0.4	archív fotó	Dunaújvárosi vidámpark	© Fortepan / Chuckyeager tumblr
0.5	térkép	vidámparkok egykori kulúrparkokban	© Sámson Kinga és Máthé Dóra (a Doktoriskola évkönyvében megjelent ábra átdolgozása)
0.6	táblázat	Idővonal	© Sámson Kinga és Máthé Dóra (a Doktoriskola évkönyvében megjelent ábra átdolgozása)
0.7	archív légifotó	Székesfehérvári vidámpark, 1967	© fentrol.hu Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával. adatfelhasználási engedély száma: KTM-TKF-1/1215/2/2024 adatfelhasználást engedélyező neve: dr. Almási Győző helyettes államtitkár légifelvétel készítésének időállapota: 1967
0.8	légifelvétel	Egykori Székesfehérvári vidámpark helye, 2024	© Maps data: Google, Airbus, CNES / Airbus, Maxar Technologies, 2024.
0.9	archív fotó	a Budapesti vidámpark főbejárata	© Fortepan / Album083
0.10	archív fotó	dodzsem	© Fortepan / Kriss Géza
0.11	archív fotó	Vidám Park - Dunaújváros	© Fortepan / Chuckyeager tumblr
0.12	archív légifotó	Veszprémi vidámpark, 1964	© fentrol.hu Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával. adatfelhasználási engedély száma: KTM-TKF-1/1215/2/2024 adatfelhasználást engedélyező neve: dr. Almási Győző helyettes államtitkár légifelvétel készítésének időállapota: 1964
0.13	archív fotó	Veszprém, gyermekvasút	© Fortepan / Almássy László
0.14	archív fotó	Veszprém, csónakázó tó	© Fortepan / Nagy Gyula
0.15	archív fotó	Veszprém, csónakázó tó	© Fortepan / Nagy Gyula

CONDOLAT | 1

1.0	zseléprint	autós játék Dunaújvárosban	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
1.1	képeslap	Luna Park bejárata (Coney Island), 1905-ös képeslap	© public domain forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1905). Promenade showing entrance to Luna Park, Coney Island Retrieved from https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-8e6f-a3d9-e040-e00a18064a99
1.2	archív fotó	Budapesti vidámpark, repülő	© Fortepan / Magyar Pál
1.3	archív fotó	Szabad kísérletezés. Coney Island-i elefántkolosszus	© public domain forrás: The New York Public Library. (1885. 07. 11.). The colossal elephant of Coney Island Retrieved from https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-2d9a-a3d9-e040-e00a18064a99
1.4	képeslap	Képeslap a Luna parkról (Coney Island), 1917-ből	© public domain forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1917). Luna Park, Coney Island, N.Y. Retrieved from https://digitalcollections.nypl.org/items/bf7bb610-6f6b-013b-7e20-0242ac110005
1.5	archív fotó	Dunaújvárosi óriáskerék, 1957-ben	© Fortepan / Kiss Lajos
1.6	képeslap	Dreamland, Coney Island, éjszakai fotó 1905-ből	© public domain forrás: The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Picture Collection, The New York Public Library. (1905). View of Dreamland at night, Coney Island, N. Y. Retrieved from https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e2-8e5d-a3d9-e040-e00a18064a99
1.7	archív fotó	Ciklon Budapesten	© Fortepan / Chuckyeager tumblr
1.8	archív fotó	A budapesti lánchinta jegypénztára	© Fortepan / Nagy Gyula

MATÉRIA | 2

2.0	zseléprint	Röpcsi	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
2.1	rajz	Budapest, villanyautó csarnok, 1971 körül	© Sámson Kinga
2.2	rajzok	A dunaújvárosi „pók”	© Sámson Kinga
2.3	archív fotó	Ketten a pécsi óriáskeréken	© Fortepan / Jankovszky György
2.4	rajz	Pécsi kapuépületek	© Sámson Kinga
2.5	archív légifotó	Pécsi vidámpark, 1969	© fentrol.hu Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával. adatfelhasználási engedély száma: KTM-TKF-1/1215/2/2024 adatfelhasználást engedélyező neve: dr. Almási Győző helyettes államtitkár légifelvétel készítésének időállapota: 1969
2.6	archív fotó	Budapesti vidámpark, Kanyargó	© Fortepan / Sattler Katalin
2.7	archív fotó	Kis trolí	© Fortepan / Barbjerik Ferenc
2.8	rajzok	tipográfia	© Sámson Kinga
2.9	fotó	Banksy Dismaland Bemusement park, 2015	© Pixabay / dvmartin

HIÁNY | 3

3.0	zseléprint	a Székesfehérvári óriáskerék	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
3.1	archív fotó	A dunaújvárosi Vidám Park főbejárata, látogatókkal	© Fortepan / Chuckyeager tumblr
3.2	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.3	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.4	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.5	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.6	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.7	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.8	fotó	Az egykori veszprémi vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.9	fotó	A várpalotai Grábler tó, 2023	© Sámson Kinga
3.10	fotó	Az egykori várpalotai vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.11	fotó	Az egykori várpalotai vidámpark területe 2023 őszén	© Sámson Kinga
3.12	fotó	A dunaújvárosi „pók” 2021-ben	© Sámson Kinga
3.13	fotó	A pécsi vidámpark kapuépületepárja 2020-ban	© Sámson Kinga
3.14	fotó	A pécsi vidámpark kapuépületepárja 2020-ban	© Sámson Kinga
3.15	fotó	Az egykori szabadtéri színpad 2021 őszén	© Sámson Kinga

ELMÚLÁS | 4

4.0	zseléprint	Debreceni térképrészlet	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
-----	------------	-------------------------	---

lezárás

5.0	zseléprint	Csónakázó az Ózdi Békekertben	© Sámson Kinga Archív fotó átdolgozása zseléprint technikával.
-----	------------	-------------------------------	---

fűggelék

https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1teHYj8qESujPvz4tAyk3_JaNRE_WOg4g&usp=sharing

térkép

Interaktív térkép a magyarországi vidámparkokról, melyen jelöltem a légifotók alapján meghatározott eredeti területüket.

A munkát megalapozó légifotók forrása:

www.fentrol.hu

adatfelhasználási engedély száma:

KTM-TKF-1/1215/2/2024

adatfelhasználást engedélyező neve:

dr. Navracsis Tibor közigazgatási és területfejlesztési miniszter nevében és megbízásából

dr. Almási Győző helyettes államtitkár

légifelvétel készítésének ideje: ld. egyes képeknél

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.

adatlapok

Budapest

Debrecen

Dunaújváros

Győr

Oroszlány

Ózd

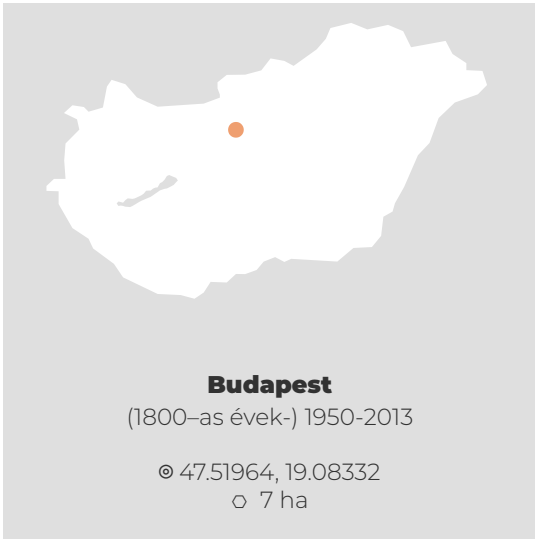
Pécs

Szeged

Székesfehérvár

Várpalota

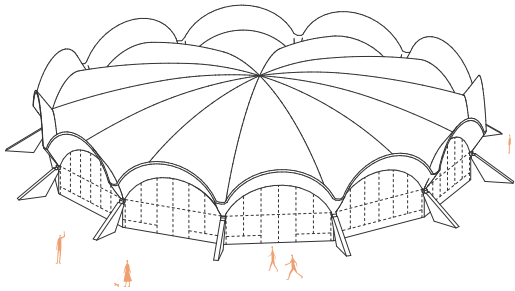
Veszprém

Budapest

(1800-as évek-) 1950-2013

© 47.51964, 19.08332
o 7 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

víztorony, Művház (Szabó István), felszabadulási emlékmű (Ungváry Lajos), park

játékelemek, épületek

mintegy 50 játék, például: óriáskerék, motorcsónakos medence, „kis Vidám Park”: fedett csarnok, tejivó, édességbolt, hullámvasút

fontosabb építészeti objektumok

kapuépület (1952), villanyautócsarnok (Füzy Jenő, 1972), elvarázsolt kastély, fa hullámvasút (Dragon Ervin, 1924) – műemléki védettség, lovas körhinta (1906) – Europa Nostra-díj, dodzsem tetőszerkezete, barlangvasút, céllövölde, Elvarázsolt kastély (1987, Török Ferenc, Puhl Antal)

források

n. i.: Látogatás az ujjászületett Vidám Parkban. Eltűntek a rémképek és a halálfejek: a csillagos égben és a tenger mélyén röpit keresztül a Robogó. Kis-Újság. V. évf., 1951/115, 4.
V. T.: Ujjászületik a Városliget. Esti Budapest, I. évf., 1952/91, 5.
BACSÓ Péter (rend.): A tanú. Mafilm, 1969. (<https://filmkereso.filmarchiv.hu/#tan%C3%BA/////1/80000711>)
részlet: https://www.youtube.com/watch?v=1tf4P-DqCx0&ab_channel=im (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
Dr. FÜZY Jenő: Vidámpark fedett villanyautópálya csarnoka. Magyar Építőipar. XX. évf., 1971/5, 294-296.
ÁGH Tihamér: Nem egészen vidám riport a Vidám Parkról. Szocialista Művészetért. XVI. évf., 1973/11, 8.
TÖRÖK Ferenc: Elvarázsolt kastély. Magyar Építőművészet, LXXIX. évf., 1988/1, 38-41.
V. NAGY Viktória: Hullámvasútügy. Heti Válasz. IV. évf., 2004/26, 28-29.
SCHMIDT Gábor: Bekebelezi a Vidám Parkot az állatkert. Népszabadság. LXVI. évf., 2008/263, 15.
MTI: „Továbbmenet nincs”. Kelet-Magyarország. LXX. évf., 2013/208, 16.

idővonal

1800	a század elején Angol Park, Vurstli
1950	Vidámparkként üzemel
1952	Újjászületik a városliget, új kapuépület, tíz pénztárral, hírhedt vendéglők lebontása
1972	villanyautócsarnok (Füzy Jenő)
1987	Elvarázsolt kastély (Török Ferenc, Puhl Antal)
1991	a látogatószám 1995-ig csökken
1995	a látogatószám a kétezres évekig növekszik
2000	a látogatószám megint csökken
2002	megújítási kísérlet
2004	mintegy 50 játék, nemzetközi szint a cél
2008	elkezd összeolvadni az állatkerttel
2013	szeptemberben bezár, nem tudni mi lesz a helyi értékkel

légifotó 1963-ból
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

Debrecen,
Lúdas Matyi Kultúrpark
1960-

© 47.55421, 21.63653
o 5 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

Nagyerdei kultúrpark, állatkert, fürdő, szabadtéri színpad, kresz-park

játékelemek, épületek

bejáratí épület, büfé, repülő, lovasforgó, láncosforgó, átfordulós hajóshinta, hullámforgó, céllövölde, dodzsem, úttörővasút, kisaút-pálya, autóforgó, karikadobáló, nagy láncosforgó, gokart pálya, játéksor, óriáskerék, automata játékok, elvarázsolt kastély, halásztó, iroda

idővonal

1960	Kádár János látogatása Debrecenben, bejárják az épülő vidámparkot is
1960	nyitás, 21 játékkal
1961	állatkert, Nagyerdei Kultúrpark, új játékok, úttörővasút hosszabbítása
1969	elektronikus játékok a játékkeremben
1978	kisvasút ismételt üzembe állítása
1980	20 éves a vidámpark, 59 játékkal
1982	továbbra is népszerű
1985	25 éves jubileumot ünneplik
1987	majáliskor pónilovaglás a vidámparkban (állatkerttel együtműködés)
2003	egybenyitották az állatkertet és a vidámparkot (ez látogatószámnövekedést hozott)
2004	növekedés, családok a célcsoport, nem a nyugati típussal akar versenyezni

források

M. T. J.: Kádár János és Kállai Gyula elvtársak látogatása Debrecenben. Népszabadság. XVIII. évf., 1960/114, 2.
GŐZ József: 20 éves a Vidám Park. Hajdú-Bihari Napló, XXXVII. évf., 1980/193, 6.
HRASZTIN Gitta: „Nem tudok jobb időtöltést” Délelőtti séta a Vidám Parkban. Hajdú-Bihari Napló, XXXIX. évf., 1982/207, 10.
T. SZÜCS József (szerk.): Huszonöt éves a Vidám Park. Hajdú-Bihari Napló, XXXXII. évf., 1985/90, 1.
n. i.: Majális a Nagyerdőn. Hajdú-Bihari Napló, XXXIV. évf., 1987/103, 2.
T. G. J.: Úttörővasútaok – hová lettek? A Szabadság, VI. évf., 1994/46, 4.
SZILÁGYI Béla: Játékpremier a vidámparkban – a hullámvasút a legkedveltebb. Debrecenbe kéne menni? Magyar Hírlap, XXXVII. évf., 2004/79., 11.
V. NAGY Viktória: Hullámvasútügy. Heti Válasz. IV. évf., 2004/26, 28-29.

légifotó 1965-ből
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

119

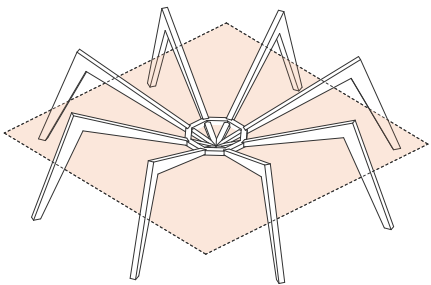
Dunaújváros (Sztálinváros)
"Vidi"

1952-1993

© 46.953399, 18.951561
o 6 ha

„Szép, és
határtalanul optimista jelenség.”

(BARS, i.m., 5.)

kapcsolódó rekreációs funkciók

úttörővasút, kemping (Szalki-sziget), Dunapart,
botanikus kert (ipari terület közvetlen környezetében)

játékelemek, épületek

kezdetben 16, később jóval több:
bejárat, büfé, óriáskerék, meseautó, kis láncos
körhinta, lovas körhinta, pók, ringató, hernyó,
nagy láncos körhinta, hangosbemondó, wipp,
nyerőjátékok, dodgem, játékpavilon, elvarázsolt
kastély, szabadtéri színpad, ifjúsági park, étterem,
műjégpálya, úttörőtábor, iroda, úttörővasút állomás
(Muki), rakéta, céllövölde, tekepálya, repülőgép
(HA-LIV lajstromjelű Liszunov Li-2 típusú)

fontosabb építészeti objektumok

körhinta csarnoka, pók, bejárat épület,
szabadtéri színpad

források

LÓNYAI Sándor: Sztálinváros. Kisalföld, XVI. évf., 1960/162, 6.
n. i.: Ünneprontók. Sztálinvárosi Hírlap. V. évf., 1960/ 35, 3.
n. i.: Hogyan épült a vidámpark Sztálinvárosban? Dunántúli Napló. XVII. évf., 1960/150, 8.
BARS Dénés: Vidám Park. Élet és Irodalom. VIII. évf. 1964/28, 5.
pálincás: Nyitás: Húsvétkor! Vidámpark – szépérezküeknek. Duna-ferr, XXXIX. évf., 1993/7, 17.
n. i.: Szomorú vidámpark. Szeretlek Magyarország, 2013. <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/multunk/szomorú-vidámpark/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
HAJNER Gyula: A szomorú vidámpark (Dunaújváros). Szellemvárosok, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=kJ3OedzUgcU&ab_channel=UrbexGyula-Szellemv%C3%A1rosokMagyarorsz%C3%A1gon (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Vidám Park. Dunaújváros mesél, 2013. <https://dunaujvarosmesel.hu/2013/05/01/vidam-park/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
VÁRKONYI Balázs: Emlékek tárházából... Dunaújváros mesél, 2018. https://dunaujvaros.com/hirek/201805/emlekek_tarhazabol (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: DSTV: extrém sportok? Irány a pálya! Dunaújváros mesél, 2020. https://dunaujvaros.com/hirek/202009/dstv_extrem_sportok_irany_a_palya (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Talpalatnyi Dunaújváros – Nostalgiautúra az egykori Vidám Parkba. Dunaújváros mesél, 2021. <http://dunaujvarosmesel.hu/2021/06/07/talpalatnyi-dunaujvaros-nostalgiautura-az-egykori-vidam-parkba/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

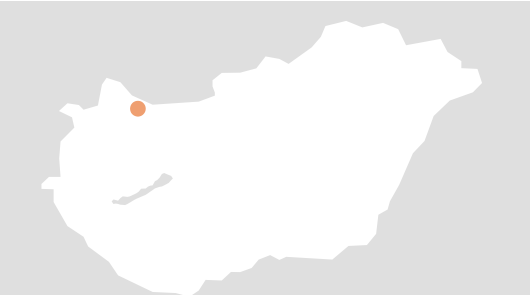
idővonal

1952	nyitás (május 1.)
1955	7 új játékelem
1959	ivóvíz bevezetése a parkba, új láncos repülő, autópálya, tejcsárda...stb. (sok fejlesztés, társadalmi munka)
1961	rakéta a szabadtéri színpad előtt látható (fotón)
1965	vannak ellenzői is a „ligetkultúrának”
1968	légifelvétel rögzíti az aktuális állapotot
1993	tulajdonosváltást, felújítást és húsvéti nyitást terveznek (február)
1993	zárás
2019	felújítások kezdődnek (kalandpark, gördeszkapálya)

légifotó 1968-ból
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

Győr Püspökerdő majd Kiskút
1962-1965, 1967-1990

© 47.70817, 17.55882 © 47.697915, 17.673855
o 3 ha o 3,5 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

vadaspark, sportpályák, napközis tábor, szabadtéri színpad, mozi? (Kiskúti/Május 1. Kultúrpark egységei)

játékelemek, épületek

vadaskert, körhinta, nyolcfülkés óriáskerék, hajóhinta, szabadtéri színpad, dodzsem, szerencsepavilon, horgászpavilon, szívárványkerék, lutri, dühöngő, zsákbamaczka, vízi körhinta és gondolák

források

n.i.: Vidámpark épül Győrről. Megalakult a társadalmi munkát szervező bizottság. Kisalföld, XVI. évf., 1960/151, 8.
GY. Sz.: Ide Csapj. Megkezdődött Győrről a vidámpark építése. Kisalföld, XVII. évf., 1961/71, 1.
n.i.: Népfront napok – Nyolcvan előadás – Sorsjáték a vidámparkért. A győri népfront bizottság munkájából. Kisalföld, XVII. évf., 1961/233, 3.
H. L.: Óriáskereket terveznek a vagongyári fiatalok. Kisalföld, XVIII. évf., 1962/119, 3.
DEBRECENI Imre: Az emberé a szépség. Épül a győri vidámpark. Kisalföld, XVIII. évf., 1962/154., 6.
CSERESZNYÁK István: Negyvenötmillió forint sorsa. Kisalföld, XXI. évf., 1965/294., 1-2.
CS. I.: Kilenc hektáron pihenés, szórakozás. Kisalföld, XXII. évf., 1966/12, 1.
KISS József (felv.): Szerelik az óriáskereket. Kisalföld, XXII. évf., 1966/152, 6.
n.i. Kristóf: A mackó már a helyén van. Kisalföld, XXII. évf., 1966/155, 6.
n.i.: Választ az illetékes. Hangulatkeltés? Kisalföld, XXIV. évf., 1968/157, 8.
CSERESZNYÁK István: Kiskút jövője. Új alapokon a fejlesztés – Pénz és társadalmi munka – Egy érdekes elképzelés. Kisalföld, XXIV. évf., 1968/259, 12.
IMRE Béla: Mókus és dísfácán. Fejlesztik a győri kultúrparkot. In.: Kisalföld, 1969. 04. 12.
S. T.: Kultúrpark? Kisalföld, XXX. évf., 1974/112, 4.
SOMOGYI Márta: Nincs miért kimenni...Szomorú vidámpark. Kisalföld, XXXII. évf., 1976/144, 5.

idővonal

1960. 06.

döntés született a vidámpark létesítéséről
1961. 03.

első kapavágások a Püspökerdőben, KISZ tagok építik társadalmi munkában
1961. 10.

Sorsjátékot rendeznek a vidámpark építéséért
- 1962

óriáskerék tervezése
- 1965

árvíz elmosza a vidámparkot
- 1966

új helyen, Kiskúton épül a vidámpark
- 1967

Fejlesztési tervek. Az óriáskereket szerelik
- 1968

Társadalmi munka és gyári felajánlások
- 1967

megnyílik a Kiskúti vidámpark
- 1968

vásárváros létesítése van tervben az északi részen. További fejlesztések
- 1969

terítéken, itt már kultúrparkról van szó
- 1974

szerencsepavilon épül, szükség lenne büfere, presszóra és más dolgokra. Pécs és Székesfehérvár minta. Kultúrpark intéző bizottságlétrehozását tervezik.
- 1975

kevesen látogatják a kultúrparkot
- 1984

vidámparkot, drágák a játékok és el is vannak hanyagolva
- 1975

gyomos a park, primitívnek titulált játékok, az egész kultúrparkra kevés a pénz
- 1984

Győri kultúrpark fejlesztési terve (Északdunántúli Tervező Vállalat, Lechner Tudásközpont)

légifotó 1976-ból

forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.

KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

123

Oroszlány, Haraszt-hegy

(egykori szőlőhegy)

1962-1972

© 47.48416, 18.31816

o 1 ha

„a Vidám Park terve isteni szikraként
kipattant a fiatalok fejéből”

(KOMORNIK, i.m., 3.)

kapcsolódó rekreációs funkciók

víztorony, Művház (Szabó István), felszabadulási
emlékmű (Ungváry Lajos), park

játékelemek, épületek

kapuépületek, óriáskerék (4-5 méter magas),
(kisebb- és nagyobb) hajóhinta, körhinták/ringlispel,
céllovölde, dobozdobáló, körforgó, biciklis kör
(fentről rögzített kerékpárok), labdázó-tér, horgászó
medence, salakos gokart pálya, kisautók, büfé, wc,
„szívküldi”, kecske (sínen futó figura, amit elég erős
lendítésre végigfut a pályán)

fontosabb építészeti objektumok

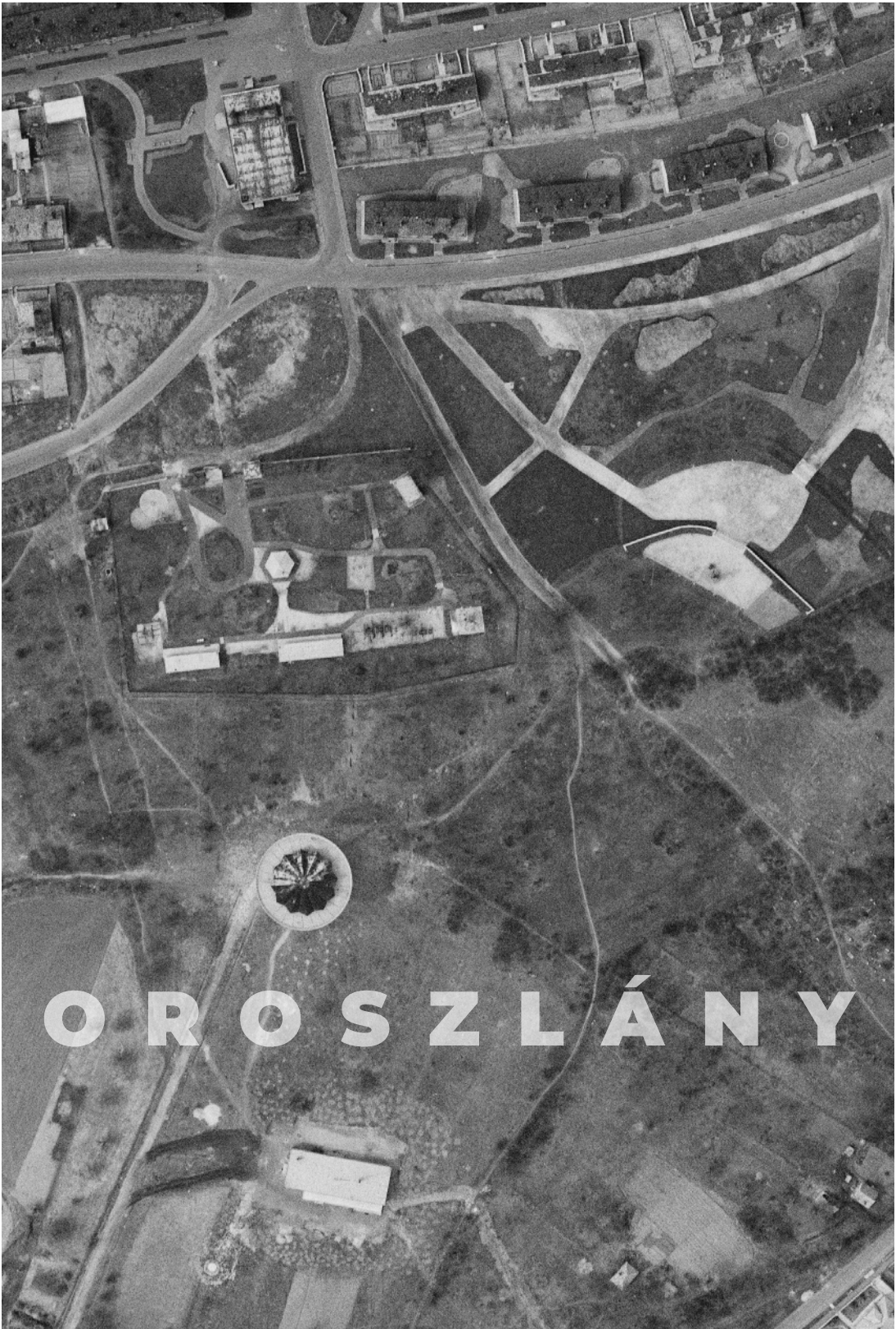
kapuépületek, pavilonok, büfé

idővonal

1960	ötlet, társadalmi munka terve, Budapesti, Debreceni vidámpark minta nyitás
1962 ~1965	„ráfizeteses, ezért működését meg kell szüntetni” (Magyar Hírlap, 1986 Németh Sándor szívügye a vidámpark még állt (videófelvételek alapján) még állt (fotó alapján)
1965	átadták a vidámpark melletti kreszparkot
1972	szabadidős központot szeretnének a helyére
1976	hasznosítás terítéken
1986	
2020	

források

KOMORNIK Ferenc: Önérzetes város. Magyar Ifjúság, IV. évf., 1960/29, 3.
n. i.: Hírek. Esti Hírlap, VII. évf., 1962/189, 6.
KERTÉSZ Imre: Vidámpark és nyári napközis tábor Oroszlányban 1965. Youtube, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=Bg8l43im7eg&ab_channel=Id%C5%91v%C3%A1ndor (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
PUSZTA Lajos: Néhány sorban. Bányamunkás, LXIII. évf., 1976/12, 4.
SZENTE Pál: A segítő összefogás forrása. Magyar Hírlap, XIX. évf., 1986/ 74, 4.
SZALAI Sándor: Oroszlány vidámpark anno, Youtube, 2015. https://www.youtube.com/watch?v=n5cVdz_ofm8&ab_channel=s%C3%A1ndorZalai (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
SZALAI Sándor: Oroszlány vidámpark emlékezés múltra, Oroszlányi tv felvétele, Youtube, 2015. https://www.youtube.com/watch?v=_kIBfK3QoEI&ab_channel=s%C3%A1ndorZalai (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Hasznosítanak a volt vidámparkot. Oroszlány most, 2020. <http://oroszlanymost.hu/2020/03/01/hasznositanak-a-volt-vidamparkot/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

légifotó 1966-ból
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

Ózd, Béke-kert

1952-1970 körül

© 48.21708, 20.30019
o 1 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

időszakos állatkerttel és szabadtéri színpaddal együtt a Béke-kertben, Béke étterem

játékelemek, épületek

pénztár (Jancsi és Juliska, mézecska házika), szabadtéri színpad, táncterasz, állatkert, óriáskerék, céllövölde, körcsónakázó, csuszka, hinta, szökőkút Ludas Matyival, forgó-hordó

idővonal

1951	építés
1952	nyitás (május 1.)
1962	felmerül, hogy egy palóc szalmatetős faházat a parkba telepítsenek Domaházáról (Népszava, 1962)
~1970	bezár
1973	légifotón már nem látszik Számítóközpont, irodák épülnek a területen

források

„Május 1-én nyitotta meg kapuit a Béke kert, Ózd Vidám Parkja. A szabadtéri színpad már mohón várja, hogy feldíszletezzék, kigyúljon a rivaldafény. A tetőterasz is felkészült a vidám, táncos párok fogadására. Benépesült az állatkert is. Visszaérkeztek téli pihenőjükről, a fővárosból a vadállatok. Óriáskerék, céllövölde, köncsónakázás, csuszkák, hinták, kisautók, szökőkutak és számos mulatság: ez a Béke kert. A Kohászati Üzem évenként 380.000 forintot fordít a fenntartására. Az MSZBT-titkár mindent megmutat — jó idegenvezető lenne.”
GÁL Zoltán: Kossuth Lajos vasasai közt Ózdon. Ország Világ, III. évf., 21. szám, 1959., 7.

„Javában működött a még ma is sokat emlegetett Béke-kert is, ami afféle állatkerttel kevert vurstliként igazi népszórakoztató helye volt a környék lakosságának. (...) A hatvanas évek vége felé megszűnt a Béke-kert is, mint annyi más, ami a kisváros jellegzetes hangulatát megadta: a melegvizet törökfürdő, amely a gyár testébe ékelődött; a keskeny nyomtávú ingyvasút, ami a Hódos-patak völgyéből szállította be nap mint nap az ingázókat; s a romantikus városközpont, a Gyűjtő is (amely eredetileg Pipagyűjtő volt, s az itt székelő fogadó örökmécseséről nevezték el, ahol éjjel-nappal pipára gyűjthettek a betérő fuvarosok).”
CSONTOS János: Ózd a csodák csodája. Magyarország, 34. szám, 1989., 25.

Index fórumbeszélgetés, 2001-től. <https://forum.index.hu/Article/showArticle?go=94371675&t=9036247> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

légifotó 1962-ből
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

Pécs, Dömörkapu
1961-2011

© 46.09938, 18.23146
o 4,7 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

Mecseki Kultúrpark: kisvasút, állatkert, játszótér, kemping, sípálya, TV-torony, SZOT üdülő

játékelemek, épületek

kapuépületek, iroda, tölcserdobáló, elektromos kisautópálya, halászat, büfé, forgócska, kanyargó, libegő, lovas körhinta, büfé, elvarázsolt kastély, wc, szabadtéri színpad, röpcsi, hullámforgó, óriáskerék, dodgem, játékkerem, repülőgép (Malév Li.2, HA-LIS – később Szolnokra került), ringlispi (kecmec, vitorlás), mesterlövő, könyvtár, fagyizó, szuszogó

források

DÉNESI Ödön: Pécs: Nyugati városrész. Magyar Építőművészet, VIII. évf., 1959/3-4, 83-103.
M. L.: Ünnepelesen megnyitották a vidámparkot. Dunántúli Napló. XVIII. évf., 1961/196, 3.
UJVÁRI Gábor: Nyitva a vidámpark. Ma még jót szórakozhatunk. Dunántúli Napló. V. évf., 1994/73, 5.
ROSZPRIM Nándor: Bérbe adott pécsi vidámság? Új Dunántúli Napló. VII. évf., 1996/47, 3.
SZIRMAI Márton: Mecsek kincse. Film, 2006. elérhető: https://film.indavideo.hu/video/f_mecsek_kincse (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Búcsú a vidámparktól. Pécs Ma, 2014. <https://www.pecsma.hu/pecs-aktual/most-meg-bucsut-vehet-a-vidamparktol/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
HAJNER Gyula: A Mecseki Vidámpark története és halála. Szellemvárosok, 2014. https://szellemvarosok.blog.hu/2014/12/12/a_mecseki_vidampark_tortenete_es_halala (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Aki megmentette a Mecseki Kisvasutat. Pécs Ma, 2015. <https://www.pecsma.hu/mecseki-kisvasut-szerelmese/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
HAJNER Gyula: A Pécsi Vidámpark – Visszatérés. Szellemvárosok, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=MWg7CMolhE0&feature=emb_logo&ab_channel=UrbexGyula-Szellemv%C3%A1rosok-AbandonedHungary (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
ÚJHÁZI Krisztina: Vidámpark – a szocialista mintaprojekt. Pécs8, 2017. <https://pecs8.hu/vidampark-a-szocialista-mintaprojekt/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
SCHMIDT Márta: Kemping a hegyen (diplomaterv). Építészfórum, 2018. <https://epiteszforum.hu/kemping-a-hegyen> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
BALÁZS Kata: Vidámpark helyére kemping (diplomamunka). Oktogon online, 2019. <https://www.octogon.hu/hallgatoi-tervek/vidampark-helyere-kemping/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
BOGOS Csaba: Retro: Így nézett ki 30 évvel ezelőtt a pécsi Vidámpark. Pécsi STOP, 2021. <https://pecsistop.hu/regio/retro-igy-nezett-ki-30-ewel-ezeltt-a-pecsi-vidampark/507374?fbclid=IwAR28c9mpm9vYA3NUiWd2ZqQMfcPOCMrmBfL7OztCLAPupkUOHYgVqGhYieC> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

fontosabb építészeti objektumok

kapuépület-pár, szabadtéri színpad és tereprendevezése, elvarázsolt kastély, úthálózat

idővonal

1961	építés (márc. 21-től, öt hónap alatt, Egy napot Pécsért Mozgalom, 76 679 munkaóra)
1961	nyitás (aug. 20 környékén nyitott, hatvanas-hetvenes években volt a legnépszerűbb)
1962	átadják a Mecseki kisvasutat (570 méter hosszú, az állatkertet és a vidámparkot köti össze)
1964	Malév repülő odakerült
1965	elvarázsolt kastély
1966	szabadtéri színpad
1981	20 éves évforduló, nyeregménysorsolás (komondort lehet nyerni...)
1984	bővítés, felújítás, töretlen népszerűség
1992	újítások, drágul a belépő
1994	szűkös anyagi keretek a karbantartásra, nyugat-európai szórakozási lehetőségekkel szembesíti
1995	mutatványos rendelet miatt drága és elhúzódo karbantartás, szétszerelt játékok
1996	önkormányzat bérbeadja
2000	keves játékelem működik, adósság
2007	repülő Szolnokra kerül (ma is a hadtörténeti múzeumban található. Az ottani, azonos típusú gépet ennek köszönhetően tették röpképessé)
2011	zárás
2014	bontás (közfoglalkoztatottak)
2023	Meseerdő létesül a területen

légifotó 1969-ből
forrás: www.fentrol.hu
Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

**Szeged,
Újszeged, Erzsébet Liget**
1964-1992 (1998)

© 46.24546, 20.16397
o 2-3 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

dísztó, állatok, liget, sportpályák
(Odeasszai lakótelep)

játékelemek, épületek

nyitáskor mintegy harminc: bábszínház, autópálya/
kreszpálya, céllövölde, gyermek-hajóhinta,
védőkosaras átbillenő hajóhinta, felnőtt-hajóhinta,
erőmérő rakéta, körkörös biciklipálya, láncosforgó,
hullámforgó, óriáskerék, karikadobáló, lovasforgó,
autósforgó, dodzsem, gokart, libegő, nyeresémes
pavilonsor, repülőgép, presszó, horgászjáték,
forgóhordó, bejárati épület

források

LŐKÖS Zoltán: Szegedi újdonságok. Vidámpark. Népszabadság, XVII. évf., 1960/208, 10.
SZ. S. I.: A tapasztalatok tapasztalata. Dél-Magyarország, LIII. évf., 1963/184, 4.
n.i.: A vidám park első napja. Dél-Magyarország, LIV. évf., 1964/102, 2.
FARKAS Judit: Volt egyszer egy vidámpark + fotók. Délmagyar, 2020. <https://www.delmagyar.hu/helyi-kozelet/2020/10/volt-egyszer-egy-vidampark-fotok> (utolsó elérés: 2023. 12. 10.)

idővonal

1960	mozgalmat kezdeményezett a városi bizottság a vidámpark mihamarabbi létrehozására. Budapesten és Sztálinvárosban tanulmányutat folytattak. Készülnek a tervek
1960-	több lehetséges helyszín is szóba jött, toldott a nyitás (Cserepes sor, Móraváros)
1963	még mindig nem épült meg – ironikus írás a Dél-Magyarországban
1964. 05.	nyitás, sokezes ünnep, még tervezik tovább építeni
~1970	Li-2-es repülő
1981	eddig rossz állapotok, büttyölés volt, azonban ebben az évben nagyszabású felújítás történik
1993-'96	Biliárd Casino Kft. üzemeltette
1998	eltűntek a régi játékok, kihalt a park, újítások: biliárdterem, bowling pályák
~2000	leégett a repülő, elszállították a roncsokat

légifotó 1978-ból
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

**Székesfehérvár,
Csónakázó-tó**
1960-1994 (2004)

© 47.19578, 18.40152
o 3 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

csónakázó tó, városi strand, ifjúsági park,
Béke-liget, kisvasút

játékelemek, épületek

bejárat, szökőkút, repülő, weep, dodgem, óriáskerék,
szabadtéri színpad, iroda, kisvasút, céllövölde

fontosabb építészeti objektumok

Pincés József, Menyhárt Gyula építészek,
kapuépület

idővonal

1960	nyitás, a Béke-ligettel egy napon
(aug. 20., körülbelül egy hónap alatt épült
társadalmi munkában, két nappal a nyitás
után már a bővítésről írnak)
1964	partrendezés, a Könnyűfémű elkészíti az
óriáskereket (19 méter magas, 48 személyes,
6446 munkaóra)
1994	vízi parádé, koncertek, de közben a park
problémáiról is írnak, önkormányzati
határozatban egy erre alapított
fejlesztési társaságra bízák
1995	HÉSZ-ben közpark és szálloda
funkció szerepel
1997	pályázat (kikötés, hogy a vidámparkra
legyen figyelemmel)
1998	Garden Park Diszkó
2006	fejlesztés indul
2007	óriáskerék bontása (ikonikus elem)
2014	megnyit a Koronás Park

források

n. i.: Megnyílt a Béke-liget és a Vidám Park – Húszezer látogató a kettős ünnepen. Fejér Megyei Hírlap, XVI. évf., 1960/198, 2.
BARTHA Tibor: Társadalmi munkások. Fejér Megyei Hírlap, XX. évf., 1964/60, 3.
ORMOS Gergő: Vidám Park. Fejér Megyei Szemle, III. évf., 1-2. szám, 1966.
FIERS Gábor: A békegalamb és a sárga sisak – fehérvári május elsejék emlékei. Fehérvár Médiacentrum, 2017. <https://fmc.hu/2017/05/01/a-bekegalamb-es-a-sarga-sisak-fehervari-majus-elsejek-emlekei/> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
NAGY Zoltán Péter: Hatvanéves a fehérvári vidámpark. Fejér Vármegyei Hírportál, 2020. <https://www.feol.hu/multidezo/2020/09/hatvan-eves-a-fehervari-vidampark> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Tizenhárom éve bontották le a fehérvári óriáskereket az egykori vidámparkban. Székesfehérvár, 2020. <https://www.szekesfehervar.hu/tizenharom-eve-bontottak-le-a-szekesfehervari-oriaskereket-az-egykori-vidamparkban> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
NÉMETH Zoltán: A fehérvári kisvasút története. Fehérvár Médiacentrum, 2021. <https://fmc.hu/2021/05/17/a-fehervari-kisvasut-tortenete> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

légifotó 1967-ből
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

kapcsolódó rekreációs funkciók

Grábler-tó

játékelemek, épületek

hajóhinta, repülőhinta, horgászó, repülőjáték, karikadobáló, 11-es pálya, céllövölde, roller-, és kerékpár pálya, óriáskerék, bazár, falatozó, halászcserda

fontosabb építészeti objektumok

roma holokauszt emlékmű (későbbi)

források

HARMAT József: Roma holokauszt a Grábler-tónál. Székesfehérvári és várpalotai cigányok tömeges kivégzése Várpalotán 1945-ben. Várpalota – Veszprém: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2015.
n. i.: Ma nyílik meg a várpalotai vidám park. Középdunántúli Napló. XVI. évf., 1960/185.
HAJDU György: Méltatlanná váltak... Tanácsok Lapja, XIII. évf., 1962/4, 2-3, 2.
n. i.: Megszűnt a vidámpark. Napló, XXVIII. évf., 1972/171, 7.
KÖNCZÖL Imre: Várpalota irodalmi kistükré. Várpalota története. Várpalota: Városi Tanács, 1977.
SZUBOTICS Mariann: Tömeggyilkosság után vidámpark. Hetek.hu, 2014. https://www.hetek.hu/hatter/201408/tomeggyilkosság_utan_vidampark (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)
n. i.: Volt egyszer egy vidámpark Várpalotán... Veszprém Vármegyei Hírlap, 2015. <https://www.veol.hu/varpalota/2015/09/volt-egyszer-egy-vidampark-varpalotan> (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

idővonal

1945	februárban a várpalotai csendőrök és nyilasok több mint 100 székesfehérvári és várpalotai cigányt végeztek ki a mai Grábler-tóban található sziget melletti területen. (A tó akkor még mélyebben feküdt, később töltötték fel bányatóként.) A szovjet csapatok ezében elfoglalták várpalotát.
1949	az ügyek kivizsgálása nyomán számos kivégzés történt. „Várpalota képviselőtestülete határozatot hozott a székesfehérvári cigányok elhantolási helyének körülkerítéséről és emléktáblával való megjelöléséről.” (i.m. Harmat) – nem történt meg.
1960	a városi nagyüzemek igazgatói, párttitkárai a Sztálinvárosi Vidámparkba látogatnak tapasztalatgyűjtés céljából
1960	nyitás (aug. 6.)
1961	óriáskereket avatnak. Búvárok merülnek le, mert a városi tanács csónakázótavat tervez létesíteni „ehhez szükségesé vált a tó mélyének alapos felkutatása”
1962	vb. elnököt és a vb. titkárt leváltják, a búvárok irreálisan magas bérköltsége nyomán kiderülő szabálytalanságokra hivatkozva
1970	bezárás (nem volt kifizetődő)
1972	végleg bezár, városi nyári napközi helyszíne marad
1973	határozat, hogy a súlyemelők a vidámparkban kapnak edző-helyszínt. A játékok egy része egy helyi bölcsődébe került (földbe ástott repülő és csónak).
1974	romaholokauszt emlékmű terve – elutasítva
~1990	próbálkozások a tömegsír megtalálására. Az önkormányzat eladja a területet egy vállalkozásnak Horgásztó lesz.
2006	kopjafa állítás
2014	emlékmű állítás
2015	vidámpark nosztalgia kiállítás az Inotai Faluházban

légifotó 1973-ból
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

Veszprém,
Séd völgye/ Betekints-völgy
1961-1971

© 47.09743, 17.89063
o 4 ha

kapcsolódó rekreációs funkciók

parkba ágyazva, közelben állatkert, úttörőtábor

játékelemek, épületek

csónakázótó, halastó, 500 m-es kisvasút alagúttal, apró hidakkal, óriáskerék, szputnyik körhinta, csacsifogat, céllövölde
a területen van egy középkori templom

fontosabb építészeti objektumok

középkori templom, romok, kapuépület, bejárat a romkertbe, kisvasútállomás

idővonal

1959	ősszel megkezdődött a tereprendezés, majd tervek és szakértelem hiányában félbemaradt
1960	elkészültek a tervek
1961	nyitás (május 1.) St. Lorenzo XVI. századi spanyol minta alapján épített hajómodell kerül a parkba
1964	a templomromot felújítják, a város nem akarja átvenni, el akarták bontani...
1968	közparkká nyilvánították (belépődíj nélkül látogatható a terület, a játékokért fizetni kell
~1970	leégett a közeli Gábrriel malom (ahol az úttörőtábor volt), a park hanyatlásnak indult, elhordták a játékokat, majd elgázosodott
1972	még igényeltek 3000 óra fenntartási társadalmi munkát év elejénl május 1-én még ünnepség volt
1975	közpark kell, hogy maradjon
1998	egy vállalkozó érdeklődik a területről, lakossági ellenállásba ütközik, visszalép az ajánlattól, megalakul a Betekints-völgyi Baráti Kör Egyesület. Lakossági összefogás nyomán játszóteret építenek.
2011	park megújítása: „Veszprém, Kolostorok és kertek a veszprémi Vár tövében” c. KDOP-2.1.1/A-2008-0005 projekt

„A park mindenkié volt,
a kultúra, jókedv parkja.”

(GY. LOVASSY, i.m., 50.)

források

MEKIS János: Társadalmi munkával épül a vidám park Veszprém-ben. Középdunántúli Napló. XVI. évf., 1960/139, 3.
CSERHALMI Imre: Veszprémi jegyzetek. Népszabadság. XIX. évf., 1961/18, 11.
n. i.: Megnyílt a Vidám Park. Veszprémi Napló. XVII. évf., 1961/102, 1.
n. i.: Társadalmi munkát a városért. Veszprémi Napló, XXVII. évf., 1972/36, 6.
S. BONNYAI Eszter: Páratlan kincsünk. Nem ilyen sorsot érdemel a vidámságok parkja Veszprém-ben. Veszprémi Napló. LIV. évf., 1998/96, 1,7.
GY. LOVASSY Klára: Időutazás a veszprémi kolostorok völgyében. In: Veszprémi Szemle. XIII. évf., 1. szám, 2011., 48-51, 50.
VARGA Tibor: Régi film. Youtube, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=jqNRG_6Ougg&ab_channel=TibiVarga (utolsó elérés: 2024. 08. 30.)

légifotó 1964-ből
forrás: www.fentrol.hu

Készült az archív analóg állami alapadatok felhasználásával.
KTM-TKF-1/1215/2/2024, engedélyező: dr. Almási Győző h. államtitkár

zseléprint

UNKP ösztöndíj keretében végzett kiegészítő kutatás és alkotói módszer fejlesztés

„Az első projekt tehát a saját doktori kutatásomhoz kapcsolódik, ahol meglévő-elpusztuló helyszíneknek a kollektív memóriában betöltött szerepét/megmaradó nyomait vizsgálom. A magyarországi vidámparkok az 1950-es évektől a rendszerváltozás utánig fontos szerepet töltek be a magyar szabadtéri építészetben és a társadalom közösségi folyamataiban. A helyszínek különböző okokból eltűnőfélben vannak, atmoszférájuk azonban még érzékelhető a kollektív memóriában. A célom tehát az volt, hogy a helyszínek atmoszférikus karakterét rögzítsem valamilyen módon, melyhez egy olyan műfajt kerestem, ami a tárgyi kutatást alkotói módszerekkel egészíti ki, mintegy letapogatva a tereket. Az archív fotók gyűjtésének nagyon fontos szerepe volt a kutatásomban. Ehhez az ún. zseléprint technikát kezdtem kikísérletezni, fejleszteni, hogy működik a fotóknak a nyomtatásból zselélapra való átvitele és tovább dolgozása. Ez egy folyamatosan futó kísérletezés, tervem vele, hogy a disszertációmnak a kiegészítő illusztrációit adják majd. Elért eredményeim ezen a területen a – hazánkban kevésbé ismert és elterjedt – technikával való kísérletezés volt, melyhez számos angol nyelvű videót és írott anyagot áttanulmányoztam: A zselé fotótranszfert nyomtatott fotók segítségével készítem. A zselélapra vékony akril festékréteget viszek fel puha gumihengerrel, melybe a nyomtatott kontrasztemelt fotót belesimítom. A fotó fehér és fekete részei különböző mértékben szívják be a festéket, így a nyomtatott kép eltávolítása után létrejön a zselélapon a leképezés. Ezt a képet egy vékony, sima felületű pauszpapírral (vagy más un. multimédia papírral) veszem fel. A felvétel előtt lehetőség van több réteg egymásra vetítésére, vagy színek/textúrák kialakítására is. Szükség esetén a festéket kis mennyiségű médiummal hígítom. A folyamat során a különböző anyagok állaga és viszkozitása kulcsfontosságú, ezért számos próbanyomatot kellett készítenem, amíg sikeres eredményekhez jutottam.”

A létrejövő kép zajos, álom- vagy emlékkép-szerű, redukált megjelenésű.

A zseléprint transzferekhez és monoprintekhez használt eszközök: saját készítésű zselélap (glicerin, zselatin és forróvíz), akrilfestékek, festékhenger, multimédia papír

↓ A zseléprint transzferekhez és monoprintekhez használt eszközök: saját készítésű zselélap (glicerín, zselatin és forróvíz), akrilfestékek, festékhenger, multimédia papír

1.

festékréteg felvitele hengerrel a zselélapra

A zselélap lehet saját készítésű vagy bolti. A nyomatokhoz akrilfestékre van szükség. A zselélapra egy kevés festéket viszünk fel, puhább típusú gumihengerrel. A festékréteg fontos, hogy egyenletes legyen és nagyon vékony.

2.

festékréteg manipulálása

Több módszer létezik a festékréteg manipulálására. Használható hozzá stencil (már a felvitelkor), bármilyen eszköz, textúra, melyet a zselélapba nyomva felveszi a felületről a mintát, vagy kontrasztos fotó. Kontrasztos fotó használatakor a működési elv, hogy a fehér és a fekete fotórészek más módon szívják fel a felületről a festéket, ezzel egy negatívot hoznak létre a zselélapra. Több réteg festék, vagy több szín is felvihető a felületre. Minden réteg külön is manipulálható. A rétegek felvitele között rövid (1-2 perces) száradási időt érdemes hagyni.

3.

száradás

A nyomat felvétele előtt kicsit hosszabb (2-3 perces) száradási időre van szükség. Ez függ a használt festék fajtájától, hőmérséklettől, a festékréteg vastagságától és a zselélap minőségétől is.

4.

transzfer

A nyomat felvételéhez szükség lehet egy transzfer folyadékra, melyet szintén hengerrel, vékony rétegben viszünk fel a felületre, vigyázva, hogy ne mossuk el a nyomat rajzolatát. (Ez a festéktől függően nem minden esetben szükséges. Van amikor a lépés elhagyható.)

5.

papír felhelyezése, simítás

A nyomatot egy multimédia papírral vagy pauszpapírral vehetjük fel a zselélapról. Finoman belesimítjuk a festékfelületbe, majd alaposan belenyomjuk. Egyik oldalánál fogva emeljük fel a lapot, folyamatosan ellenőrizve, hogy jön-e a nyomat vele. (Ha nem jön, még visszafektetjük és tovább simítjuk a lapot.)

6.

kép levétele, száradás

A nyomat felvétele után rövid száradási időre van szükség.

Nyilatkozom,

hogy az értekezés önálló munkám, és a más művekből szó szerint idézett vagy tartalmilag átvett részeket megfelelő módon idézem;

az értekezés és a tézisfüzetek leadott nyomtatott és elektronikus példányai mindenben azonosak;

hozzájárok az értekezés és a tézisfüzet nyilvánosságra hozatalához (Nftv. 53/A. § (1) bek.);

nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot;

nincs folyamatban ugyanezen tudományágban doktori fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésem két éven belül nem utasították el, illetve két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem. (387/2012 (XII. 19.) Korm. rendelet. 14. § (3) bek.)

Sámson Kinga
Budapest, 2024. 08. 31.

Köszönöm

Vannay Miklósnak a sok éves, inspiráló közös munkát,

Falvai Baláznak, Kronavetter Péternek,
Szabó Leventének, Nagy Mártonnak,
Répás Ferencnek, Bun Zoltánnak,
Wettstein Domonkosnak, Kovács Dánielnek,
Vukoszávlyev Zoránnak és Klobusovszki Péternek az
opponensi munkát és az értő kritikákat,

a Doktori Iskola közösségének a szakmai és emberi
kapcsolatokat, melyekből sokat épülhettem,

M Építész Irodának a sok ötletet
és szakmai észrevételt,

és nem utolsó sorban
családomnak és barátaimnak
a segítő támogatást az elmúlt években!

Sámson Kinga
Budapest, 2024. 08. 31.

mestermunka

Sámson Kinga
Építőművészeti Doktori Iskola, BME
témavezető: Vannay Miklós DLA

DLA értekezés,
mestermunka bemutatása
2024

Benczúr-kastély, Szécsény-Benczúrfalva

3170 Szécsény-Benczúrfalva,
Fő utca 2., hrsz.: 297

- az eredeti szöveg megjelent online -
SÁMSON Kinga: A Benczúr-kastély felújítása Szécsény-Benczúrfalván,
Építészforum, 2023. <https://epiteszforum.hu/a-benczur-kastely-felujitasa-szecseny-benczurfalvan> (utolsó elérés: 2024. 08. 31.)

A Benczúr-kastély az ország északkeleti részén párszáz fős lakosságú Benczúrfalván található. A falu a nógrádi Szécsény városának részét képezi. A bevezető út mellett messziről feltáruló domb tetején pár éve még romos épületcsoport állt, melyet a májustól kisarjadó növényzet a nyári hónapokra elrejt a távlati szemlélődő elől. A tájképi parkban tekintélyes fák állnak, melyek közül az egyik legszebb a kastély mellett álló, idős, bokros tiszafa. A kastély tagolt tömege mellett két bástya (egykori poligonális őrtorony), egy kerti szaletli és a névadó Benczúr Gyula festő egykori műteremháza alkotja az együttest.¹

¹ Bozóki Lajos: Benczúrfalva (Dolány) Wattay-kastély állapotörögzítő dokumentáció, 2015.

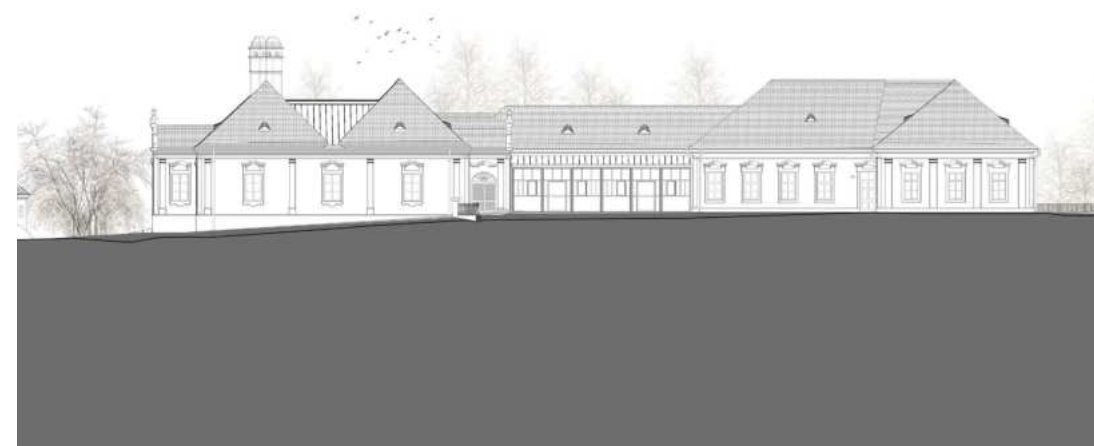
↑ A barokk szárny bejárati nézete
fotó: Batár Zsolt

Az épület felújítása a Nemzeti Kastély és Nemzeti Várprogram keretében valósult meg 2020 és 2023 között, léptékében és karakterében azonban kiválik a többi felújított projekt közül. A kastély egy vidéki kúria, a főépület bruttó alapterülete mindössze nyolcszázötven négyzetméter. A rekonstrukcióval – kis túlzással – a völgybe való bezuhanástól menekült meg az épület az eredeti támfal állapotából kifolyólag.

↑ Kerti bástyaépület
(egykori őrtorony)
fotó: Batár Zsolt

↑ Délnyugati homlokzat
forrás: M Építész Iroda

RÉTEGZETTSÉG

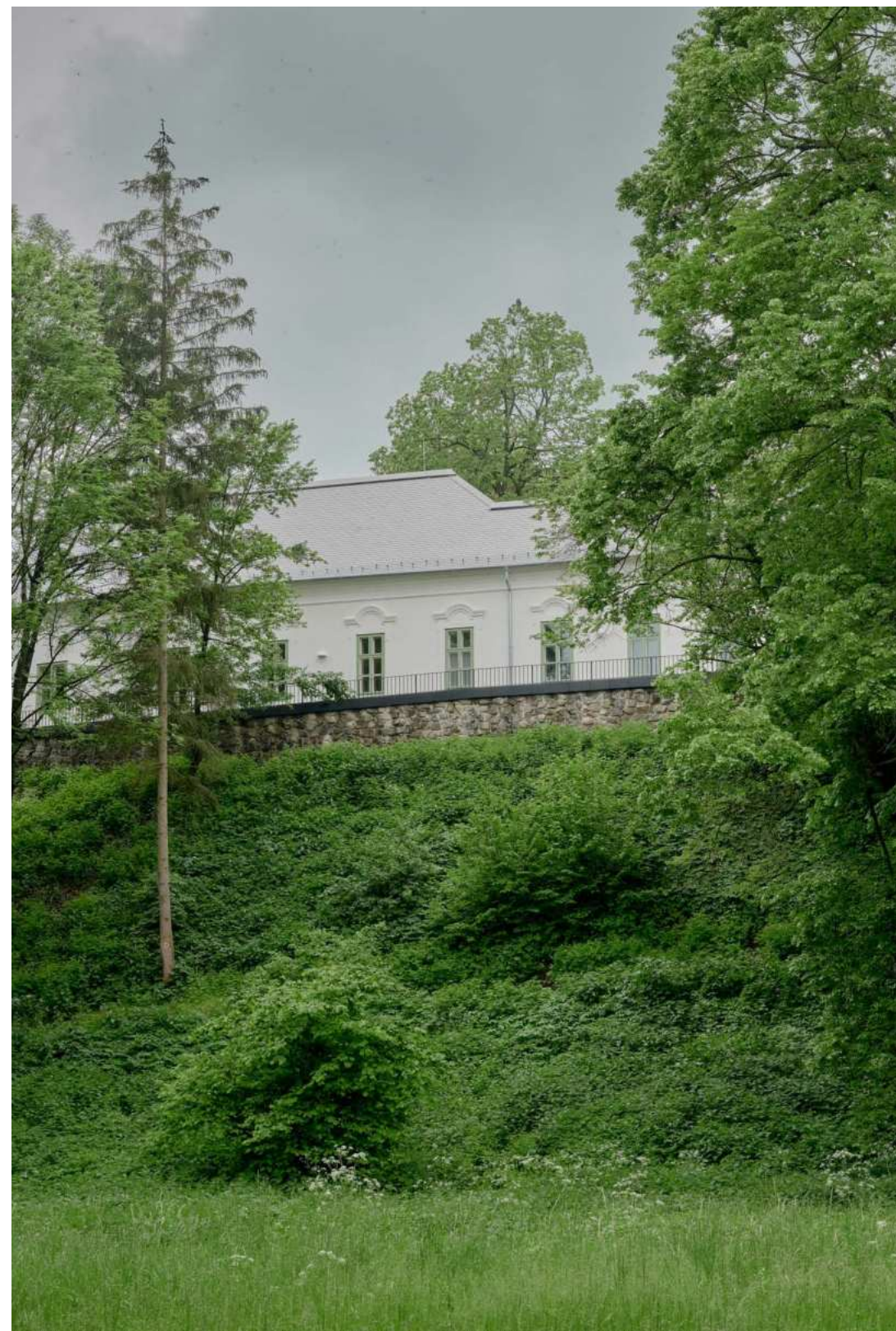
Az kastély építése a Wattay családhoz köthető, a 18. századra eredeztethető.² A ma is jól elkülönülő négyzetes alaprajzú, portikuszos barokk tömeg egy L alakú melléképülettel, majd a két egységet összekötő taggal bővült. Benczúr Gyula ebben az állapotában vette meg és élt itt családjával 1910-20 között.³ Hétvégi kúriaként használta, melyről régi fotók tanúskodnak. A festő lányai később panzióként üzemeltették, majd az épület államosítását követően iskolaként, tanácsházként és művelődési házként is működött, később pedig lakó funkciót töltött be.⁴

2-3 Bozóki Lajos: Benczúrfalva (Dolány) Wattay-kastély állapottrögzítő dokumentáció, 2015.

4 Kutatási dokumentáció, 1986.

↓ Terasz a támfal tetején
fotó: Batár Zsolt

→ A támfal nézete a völgy-felől
fotó: Batár Zsolt

↗↗ Barokk-szárny, feltárt és részben rekonstruált mennyezeti festés

↑ Barokk-szárny nagytere és északi portikusa belülről

← Barokk-szárny, előtér
fotó: Batár Zsolt

FELÚJÍTÁS

Építészeti koncepciónkban a helyi beágyazódás, a helyszín értékeinek megőrzése fontos szerepet kapott. A rétegzettséget a park megővásától, az épület felújított és az újonnan behelyezett elemeinek tudatos elkülönítésén át a ház történetére reflektáló belsőépítészeti részletekig igyekeztünk megőrizni. Mindez elmondható a kivitelezés folyamatáról is, mely a helyi anyagok és erőforrások felhasználását célozta meg. A felújítás első lépése, egy mintegy kilencven méter hosszú védmű építése volt, mely a kastélyépület északkeleti homlokzatát követi, állagmegóvási céllal. Ennek a grandiózus objektumnak terveit úgy kellett elkészítenünk, hogy az park vadregényes látványát ne csorbítsa, de megoldja a felmerülő súlyos műszaki problémákat. Eszközeink ebben a támfal vonalvezetésének és magasságának finomhangolása és anyaghasználatban a helyi andezit kő építőanyag alkalmazása voltak. Az új támfal mentén létrejövő keskeny terasz funkcionális többletet ad. A kávézó kitelepedési lehetősége egy eddig alárendelt téri helyzetet újraértékel, a völgyre való kilátással.

↓ Átkötő-szárny, kávézótér
fotó: Batár Zsolt

A barokk épületrész felújításánál az elsődleges külső állagmegóvási kérdés a korabeli ároktető átalakítása volt a díszes lezárású, tagozott kéménypárok megmentésével. A tetőforma geometriáját olyan szögben változtattuk, hogy az távlati nézetében karakterét megőrizze, viszont a vaskos téglafalak hőzugok miatti ázását megszüntessük. A belső terek rekonstrukcióját archív fotók alapján terveztük, melyek az anyaghasználatban és belsőépítészeti részletekben iránymutatást adtak. A boltozatos terekben több helyen előkerültek restaurálható díszítőfestések és stukkók a kivitelezés során konzerválva lettek. Ezzel nagyméretű reprezentatív terek jöttek létre, melyek kiállításnak, rendezvényeknek adhatnak majd helyet.

Az L alakú tömegbe kiszolgáló funkciók és alkotóterek kerültek. Az összekötőszárnyban kialakított kávézó tengelyirányú rétegzettsége a tornáccal és a támfal-menti terasszal szűrő-szerű térstruktúrát hoz létre az épület belső udvara és a park belseje között. A tornác tömegével a Benczúr-korabeli építményt idézzük meg, kortárs eszközökkel.

→ Nézet a tornác-felől
fotó: Batár Zsolt

↓ A kastély barokk-szárnyának északi
nézete a bokros tiszafával.
fotó: Batár Zsolt

↑ Homlokzati nézet
fotó: Batár Zsolt

PERSPEKTÍVA

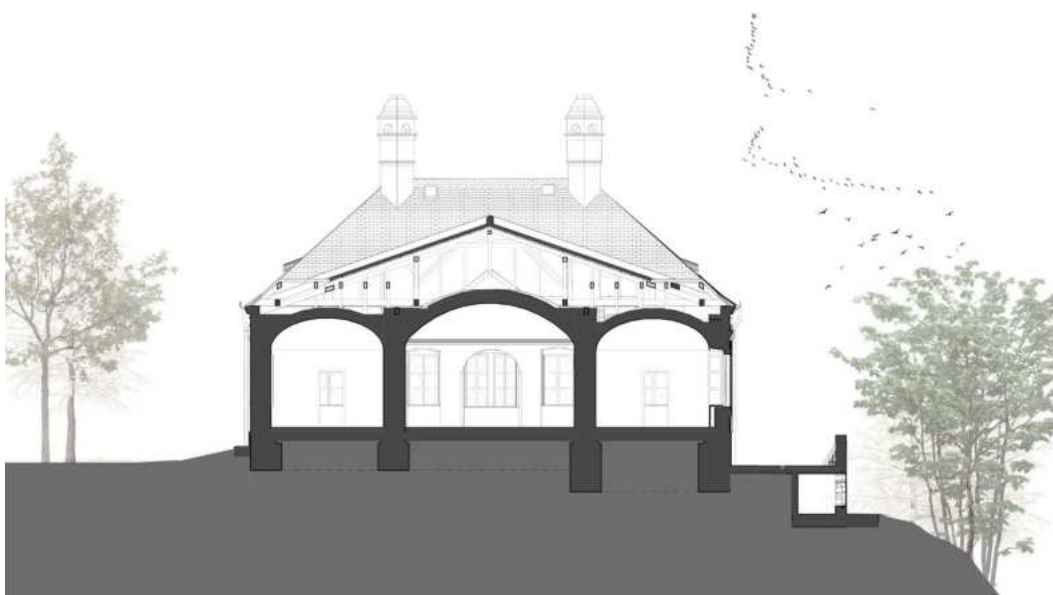
A Belvárosi Építő által vezetett felújításról elmondható, hogy az épület összességében még sosem volt ilyen szintű, teljes körű munkával felújítva. A különböző okok miatt kissé elhúzódo építkezés az épületnek határozottan jót tett, volt ideje megérni az anyagoknak. A munkában részt vettek környébeli szakemberek is, remélhetőleg ez erősíti az épület településsel való szerves viszonyát.

A műterem karakteres manzárd tetős tömegének felújítása, ha későbbi ütemben megvalósulhatna, további alkotóterekkel, gazdagíthatná a helyet. Az együttes működését szálláshely biztosításával lehetne teljessé tenni. Bárhogy is alakul, a ház most készen áll a történetének tovább írására..

← Új tornác
fotó: Batár Zsolt

↓ Metszet a barokk szárnyon keresztül
forrás: M Építész Iroda

ÉPÍTETŐ:
TERVEZÉS:
KIVITELEZÉS:

NÖF Nonprofit Kft.
2017-2018
2020-2023

ÉPÍTÉSZETI ÉS
BELSŐÉPÍTÉSZETI TERVEZÉS:

M Építész Iroda

Szentkúti Viktor vez. terv.
Horváth Marica
Pethő Regina
Sámson Kinga
Zsoldos Balázs

TARTÓSZERKEZET-TERVEZÉS:

Dr. Armuth Miklós
K. Theisler Katalin
Almási Zsolt
Kurunczi György
Zentai Csaba,
Bosch Gyula

ÉPÜLETGÉPÉSZET:

ÉPÜLETVILLAMOSSÁG:

VILÁGÍTÁSTERVEZÉS:

TŰZVÉDELEM:
REHABILITÁCIÓS SZAKKONZULENS:

Dr. Gombik Károly
Pandula András

ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI KUTATÁS:
KŐ-RESTAURÁTORI KUTATÁS:
FA-RESTAURÁTORI KUTATÁS:
FÉM-RESTAURÁTORI KUTATÁS:
FESTŐ-RESTAURÁTORI KUTATÁS:

Dr. Bozóki Lajos
Egri Hunor
Bottyán Anikó
Nagy Melinda
Mulasicsné Nagy Éva
Seres András
Váli Zsuzsanna
Tóth Alexandra
Dr. Horváth Norbert PhD
Németh Zita
Klagyivik Mária
Máté Zsuzsanna
Vörös Tamás dla
Kakasy László
Dr. Móczár Balázs PhD

FAANYAGVÉDELEM:
TÁJÉPÍTÉSZET:

KERTI SZALETLI REKONSTRUKCIÓ:
LÁTVÁNYTERVEK:
FALDIAGNOSZTIKA, ÉPÜLETSZERK.:
TALAJMECHANIKA:

MŰSZAKI ELLENŐRZÉS:
GENERÁLKIVITELEZÉS:

EUROUT Kft.
BELVÁROSI ÉPÍTŐ KFT.

↓ Távlati rajz
forrás: M Építész Iroda